

Regional analyse for Hedmark 2013

Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon

KNUT VAREIDE OG MARIT NYGAARD

TF-notat nr. 33/2013

Tittel: Regional analyse for Hedmark 2013
Undertittel: Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon
TF-notat nr.: 33/2013
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Owren Nygaard
Dato: 31. januar 2014
ISBN: 978-82-7401-654-5
ISSN: 1891-053X
Pris: 180,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Prosjekt: Regionale analyser 2013
Prosjektnr.: 20130140
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): Hedmark fylkeskommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf.: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Resymé:

Arbeidsplass- og befolkningsutviklingen i Hedmark fylkeskommune har blitt analysert gjennom å ta i bruk attraktivitetsmodellen. Vi har også analysert data for innovasjon og utdanning og lagt inn et kapittel om NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (Cand. Oecon.) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforskning siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforskning siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge som er utført av Telemarksforskning i 2013, og som er utgitt i januar 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Analysene av innovasjon bygger på et empirisk arbeid som er gjennomført og finansiert i forbindelse med Norges Forskningsråds VRI-program der Telemarksforskning og AFI har et felles forskningsprosjekt i VRI Telemark. Kapitlet om NæringsNM omhandler resultatene fra det arbeidet vi har gjort årlig for NHOs NæringsNM

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Dynamikken i den regionale utviklingen er imidlertid ganske kompleks, og våre modeller og forståelsen av den er ikke på langt nær ferdig utviklet. Det er dessuten en utfordring å presentere så mange tema og ulike analyser i en rapport av dette formatet, som er ment å være kortfattet og enkel.

Bø, 31. januar 2014

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag	5
1. Arbeidsplasser	6
2. Attraktivitet for bedrifter og besøk	28
3. Befolkning	36
4. Bostedsattraktivitet	41
5. NæringsNM.....	50
6. Innovasjon	59
7. Utdanning.....	70

Sammendrag

Svak næringsutvikling er hovedproblemet for Hedmark. Næringslivet har ikke vekst, det er lite nyetableringer og innovasjon, og næringslivet er lite internasjonalt orientert. Det er ikke lett å finne egenskaper ved næringsutviklingen i Hedmark som er positive. Noen enkelte kommuner og noen regioner kommer godt ut på noen indikatorer, men det preger ikke næringslivet i fylket som helhet.

Hedmark er imidlertid et fylke som holder godt på innbyggerne, selv om nærings- og arbeidsplassutviklingen er svak. Hedmark synes å være et attraktivt fylke å bo i.

Antall arbeidsplasser i Hedmark har gått ned siden 2008. Det skyldes nedgang i antall arbeidsplasser i næringslivet. Offentlig sektor har hatt vekst i antall arbeidsplasser, men næringslivet i Hedmark har mistet 2 607 arbeidsplasser siden 2008. Det ble en liten vekst på 167 arbeidsplasser i næringslivet i fylket i 2012, men veksten er i prosent langt under veksten på landsbasis.

Hedmark har hatt en dramatisk nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene, som omfatter industri, primærnæringer og teknologiske tjenester. Det er spesielt industrien som har hatt nedgang. Antall industriarbeidsplasser i Hedmark har gått ned med over 30 prosent siden 2000. Noe av den svake utviklingen i basisnæringene i Hedmark kan tilskrives at Hedmark har mye av sysselsettingen i bransjer med nedgang eller svak vekst på landsbasis, og lite av næringslivet i vekstbransjer. Utviklingen er imidlertid også svak når vi korrigerer for bransjestrukturen.

Besøksnæringene i Hedmark hatt vekst siden 2000, men mye lavere vekst enn ellers i landet. Besøksnæringene har hatt nedgang i antall arbeidsplasser fra 2007 til i dag. Den svake utviklingen i besøksnæringene synes å komme av at befolkningsveksten har vært svak. Egen befolkning etterspør også tjenester fra besøksnæringene, og svak befolkningsvekst påvirker besøksnæringenes utvikling.

I NHOs NæringsNM, som rangerer næringsutviklingen med hensyn til foretakenes lønnsomhet, vekst og nyetableringer, kommer Hedmark ut som nummer 12 av de 19 fylkene. Lønnsomheten i næringslivet i Hedmark er gjennomsnittlig, mens fylket skårer svakt på vekst og nyetableringer. Næringslivet i Hamarregionen gjør det ganske godt på disse målingene, mens de andre regionene i fylket skårer dårlig.

Det er en liten andel innovative bedrifter i Hedmark. Fylket er nest dårligst av alle fylkene når det gjelder innovasjon. Fjellregionen kommer imidlertid ganske godt ut som enkeltregion når det gjelder innovasjon i næringslivet, og har en høy andel innovative foretak i forhold til sin bransjestruktur. Næringslivet i Hedmark er lite internasjonalt orientert, og har få eksportbedrifter.

Utdanningsnivået i næringslivet i Hedmark er under middels av fylkene. Hamarregionen har et forholdvis høyt utdanningsnivå, mens Glåmdal har et spesielt lavt utdanningsnivå. Hedmark har imidlertid påfallende høyere utdanningsnivå blant de som pendler ut av fylket enn de som pendler inn.

Befolkningen i Hedmark vokser til tross for at arbeidsplassene synker. Hedmark har nesten ikke flyttetap mot andre fylker, og innvandringen gir befolkningsvekst. Innvandringen kompenserer også for at Hedmark har en negativ fødselsbalanse.

Nettoflyttingen til Hedmark er mye bedre enn arbeidsplassutviklingen skulle tilsi. Hedmark har ikke strukturelle fordeler med hensyn til flyttestrømmer. Dermed framstår fylket, og de fleste kommunene i Hedmark, som attraktivt som bosted.

1. Arbeidsplasser

Arbeidsplassutviklingen er en viktig indikator for regional utvikling, og er kanskje den mest sentrale forklaringsfaktoren for flyttemønstrene. Arbeidsplasser finnes i både offentlig og privat sektor, men det er ofte sterkest interesse for arbeidsplassene i privat sektor, som en forsøker å påvirke gjennom næringsutvikling.

1.1 Antall arbeidsplasser

Hedmark hadde 33 425 arbeidsplasserⁱ i offentlig sektor i 2012. Dette er en oppgang på over 5 000 arbeidsplasser siden 2000. Privat sektor hadde 52 904 arbeidsplasser i 2012. Dette er en oppgang på kun 442 fra 2000. Arbeidsplassveksten i offentlig sektor har vært mye kraftigere enn veksten i privat sektor.

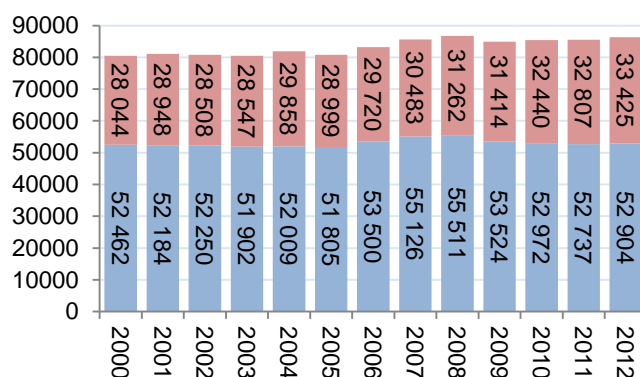
Privat sektor utgjorde 61 prosent av arbeidsplassene i 2012. På landsbasis utgjør privat sektor 70 prosent av arbeidsplassene. Hedmark har en høy andel arbeidsplasser i offentlig sektor.

Figur 2 viser hvordan utviklingen i antall arbeidsplasser i fylkene har vært siden 2000, når vi sammenlikner utviklingen med landsgjennomsnittet.

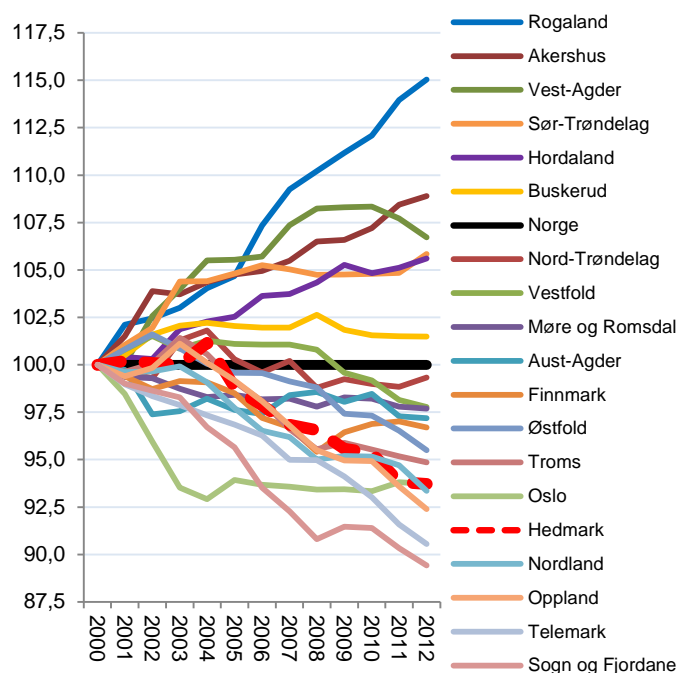
Det er seks fylker som har hatt en høyere vekst i antall arbeidsplasser enn landet som helhet. Dette er folkerike fylker, hvis relativt høye arbeidsplassvekst har trukket til seg mange arbeidere. Rogaland, Akershus og Vest-Agder har hatt den høyeste veksten.

Hedmark lå over landsgjennomsnittet fram mot 2004. Deretter har den relative arbeidsplassutviklingen avtatt jevnt. I 2012 var forskjellen på veksten nasjonalt og veksten i Hedmark på over 5 prosentpoeng.

■ Privat ■ Offentlig

Figur 1: Antall arbeidsplasser i Hedmark i privat og offentlig sektor fra 2000 til 2012.

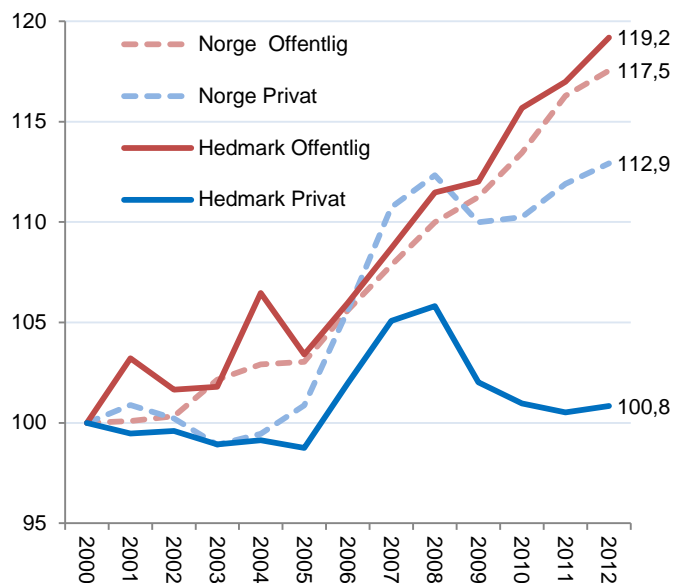

Figur 2: Utvikling i antall arbeidsplasser i fylkene, i forhold til utviklingen i Norge fra 2000 til 2012. Norges vekst er indekset til å være lik 100 hvert år.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor er vist i figur 3, der vi har sammenliknet veksten i fylket med veksten på landsbasis.

Offentlig sektor i Hedmark vokste med 19,2 prosent, mens veksten var på 17,5 prosent på landsbasis.

Mens privat sektor i Norge har vokst med nesten 13 prosent, har det vært tilnærmet nullvekst i Hedmark. Mellom 2005 og 2008 var det sterk vekst i det private næringslivet i Hedmark, men det har vært en nedgang etter finanskriseåret 2008.

Figur 3: Utvikling i antall arbeidsplasser, alle sektorer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

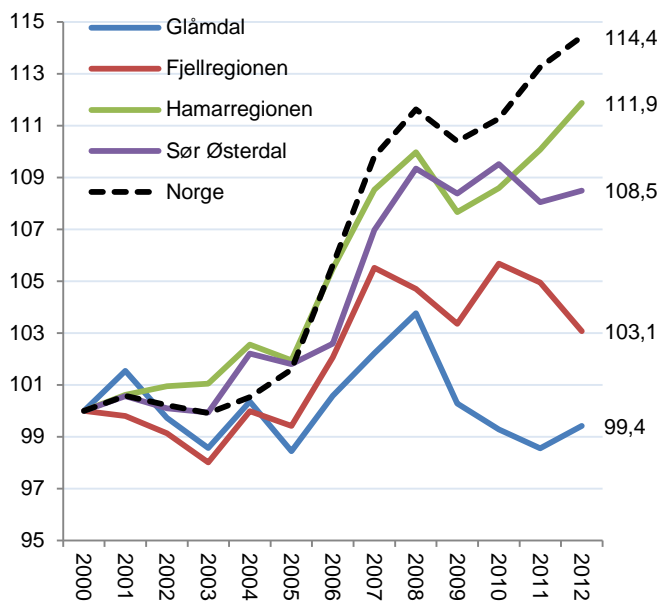
I figur 4 ser vi hvordan den prosentvise arbeidsplassutviklingen har vært i de enkelte regionene i Hedmark i den siste tolvårsperioden. (Regioninndelingen er vist på siste side.)

Samtlige regioner i Hedmark har hatt en svakere vekst i antall arbeidsplasser enn i landet som helhet siden 2000.

Hamarregionen har vokst mest, med nesten 12 prosent mellom 2000 og 2012.

Sør-Østerdal har også hatt en forholdsvis sterk vekst. Antall arbeidsplasser økte med 8,5 prosent. Fjellregionen har hatt en svak vekst på 3,1 prosent. Glåmdal har hatt nullvekst.

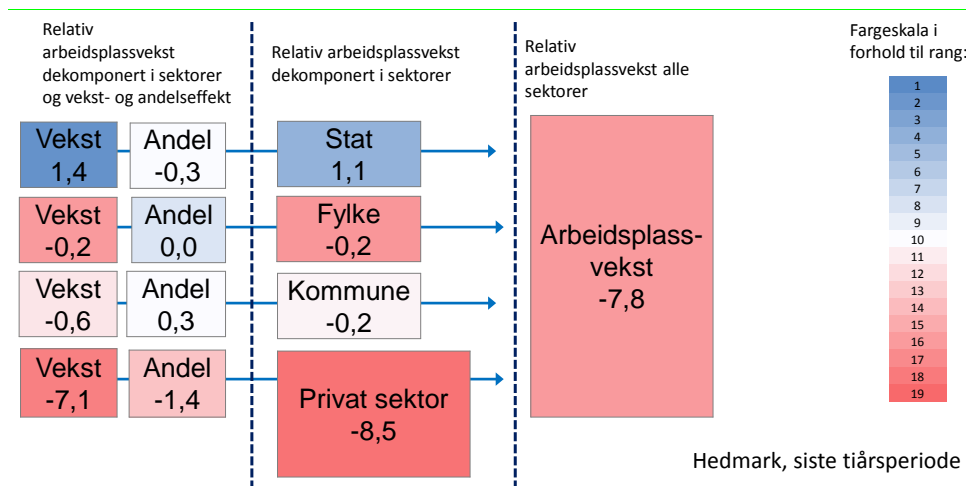
Vi ser at i nesten alle regionene var det en sterk vekst mellom 2005 og 2008. De fleste fikk en knekk i 2008, men har klart å skape vekst igjen eller stabilisere seg noen få år etter.

Figur 4: Arbeidsplassutviklingen (alle sektorer) i de enkelte regionene i Hedmark, indeksert slik at nivået i 2000 = 100.

1.2 Oppsummering sektorer

Vi kan oppsummere utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene i Hedmark med følgende modell:

Figur 5: Avvik mellom arbeidsplassveksten i Hedmark og i Norge de ti siste årene. Alle tallene viser hva avviket utgjør som prosent av samlet sysselsetting i Hedmark. Fargene viser hvordan kommunen rangerer blant de 19 fylkene i landet for det spesifikke avviket. Avviket for hver av de fire sektorene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan sektoren ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

I diagrammet over har vi forsøkt å illustrere hvordan arbeidsplassveksten i Hedmark har avveket fra arbeidsplassveksten i landet i den siste tiårsperioden. Vi har samtidig målt endringer i arbeidsplassveksten i forhold til samlet sysselsetting i begynnelsen av denne tiårsperioden. Utviklingen i antall arbeidsplasser som andel av samlet sysselsetting, har vært 7,8 prosentpoeng lavere i Hedmark enn nasjonalt. Denne arbeidsplassutviklingen dekomponeres i sektorer. Privat sektor står for det største negative bidraget til den relative veksten (-8,5). Fylkeskommunal og kommunal sektor har bidratt negativt, mens statlig sektor har bidratt positivt (1,1).

Bidraget fra sektorene dekomponeres videre i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten forklarer hva som skyldes relativ vekst, mens andelseffekten forklarer hva som skyldes sektorens andel, dvs. størrelse, av samlet sysselsetting. Av utviklingen i privat sektor er det veksteffekten (-7,1) som har bidratt mest til den negative utviklingen. Andelseffekten er også negativ (-1,4). Veksteffekten i statlig sektor har vært positiv og høy (1,4), mens andelseffekten har vært omtrent middels. Veksteffekten i fylkeskommunal sektor har vært negativ (-0,2), mens andelseffekten har vært nøytral (0,0). Kommunal sektor har hatt svak veksteffekt (-0,6) og en middels andelseffekt. Av fargene ser vi at det er veksten i privat sektor som står for hoveddelen av den relative arbeidsplassnedgangen i Hedmark i den siste tiårsperioden.

Kanskje viktigere enn å se på verdiene av tallene i figur 5 er det å merke seg fargene. Dersom fargen på boksen er hvit er nivået likt som for medianfylket. Dersom den er mørk blå er nivået best av alle fylker i landet, og dersom den er mørk rød er den rangert dårligst i hele landet. Det kan være lurt å merke seg om tallene er negative, positive eller lik null. Dersom tallet er negativt, er nivået lavere enn landsgjennomsnittet i samme tiårsperiode. Dersom det er lik null er det likt landsgjennomsnittet, og dersom tallet er positivt er verdien bedre enn landsgjennomsnittet i samme periode.

1.3 Utvikling i næringslivet

Vi har sett hvordan de ulike sektorene har bidratt til arbeidsplassutviklingen i Hedmark. Det er utviklingen i privat sektor som er mest interessant å analysere, fordi den er størst, fordi den svinger mest, og fordi det gjerne er næringsutviklingen som er målet for regionalt utviklingsarbeid.

Når vi skal sammenlikne veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet mellom ulike områder, er det praktisk å bruke relativ vekst, som er differansen i den prosentvise veksten i antall arbeidsplasser på stedet vi analyserer og veksten i antall arbeidsplasser i Norge. Da filtrerer vi bort konjunktursvingningene, og vi kan se hvordan veksten i de enkelte fylkene er i forhold til resten av landet over tid.

Tabell 1: Relativ vekst, målt som differanse mellom prosentvis vekst i fylket og veksten på landsbasis, i antall arbeidsplasser i næringslivet, i fylkene.

Fylke	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	prog snitt	Trend
Rogaland	3,4	0,4	0,2	0,6	0,3	2,8	2,4	0,9	0,7	1,3	2,4	1,0	1,4	0,1
Akershus	1,2	3,8	0,3	0,8	0,6	-0,5	0,3	1,3	0,1	1,3	1,1	0,3	0,6	0,1
Hordaland	0,9	1,0	1,1	0,5	0,6	1,3	0,6	-0,2	1,1	-0,2	0,3	0,4	0,4	-0,1
Vest-Agder	0,0	2,5	1,5	1,1	0,4	1,6	1,5	1,8	0,5	-0,4	-1,1	-0,8	0,2	-0,3
Sør-Trøndelag	5,9	-3,2	0,8	-0,7	0,6	-0,3	-0,6	-0,1	0,4	0,1	-0,1	1,1	0,2	0,0
Finmark	-2,1	1,2	1,1	-0,8	0,3	-0,7	-0,7	-1,1	1,7	0,2	0,7	0,1	0,1	0,0
Oslo (Fylke)	-1,5	-3,7	-2,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,6	-0,1	0,3	-0,5	0,6	0,8	0,1	0,2
Buskerud	0,3	0,8	1,1	0,8	0,0	-0,5	0,1	1,2	-1,8	0,8	0,6	-0,7	0,0	-0,1
Nord-Trøndelag	-0,7	0,4	2,9	0,4	0,0	-0,7	0,8	-1,4	0,5	-0,2	0,0	-0,6	-0,1	-0,2
Møre og Romsdal	-1,0	-0,4	-0,6	-0,8	0,8	0,0	0,2	0,0	0,5	0,1	-1,0	-0,5	-0,1	0,0
Aust-Agder	-1,3	-1,3	-0,6	1,6	0,3	1,2	1,1	0,1	-0,6	0,3	-1,6	-1,2	-0,2	-0,2
Vestfold	-0,2	1,4	-0,7	0,9	-0,5	-0,6	0,5	-0,6	-0,9	-0,5	-1,9	-0,6	-0,7	-0,1
Nordland	-1,3	0,9	0,1	-0,5	-1,2	-1,0	0,0	-0,8	-0,4	-0,4	-0,8	-1,8	-0,8	-0,1
Troms	-1,8	1,3	1,8	-0,8	-1,7	-1,8	-1,3	-1,2	0,0	-1,3	-0,8	-0,4	-0,9	-0,1
Østfold	0,2	1,6	-1,0	-1,1	-0,3	-0,2	-0,1	-1,3	-1,4	-0,7	-0,9	-1,8	-1,0	-0,1
Sogn og Fjordane	-2,1	-0,2	0,9	-2,6	-1,1	-2,1	-2,1	-1,2	0,2	-0,1	-1,6	-1,3	-1,1	0,0
Telemark	-1,8	0,0	-0,8	-0,8	-0,7	-0,4	-2,2	-0,2	-1,1	-1,2	-1,9	-0,9	-1,1	-0,1
Hedmark	-1,3	0,7	0,6	-0,4	-1,9	-1,4	-1,8	-0,8	-1,5	-1,3	-1,9	-0,7	-1,3	-0,1
Oppland	-1,7	0,9	1,0	-0,9	-0,6	-1,3	-0,6	-2,7	-0,5	-0,4	-1,7	-2,4	-1,3	-0,2

Fylkene er rangert etter såkalt progressivt gjennomsnittⁱⁱ for de ti siste årene. Det er et gjennomsnitt der en i økende grad vektet siste års utvikling høyere. Rogaland, Akershus og Hordaland har hatt den beste utviklingen de siste årene.

Hedmark har hatt den nest svakeste arbeidsplassutviklingen i privat sektor når man måler utviklingen i progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. I snitt har det blitt skapt 1,3 prosentpoeng færre arbeidsplasser per år enn ellers i landet.

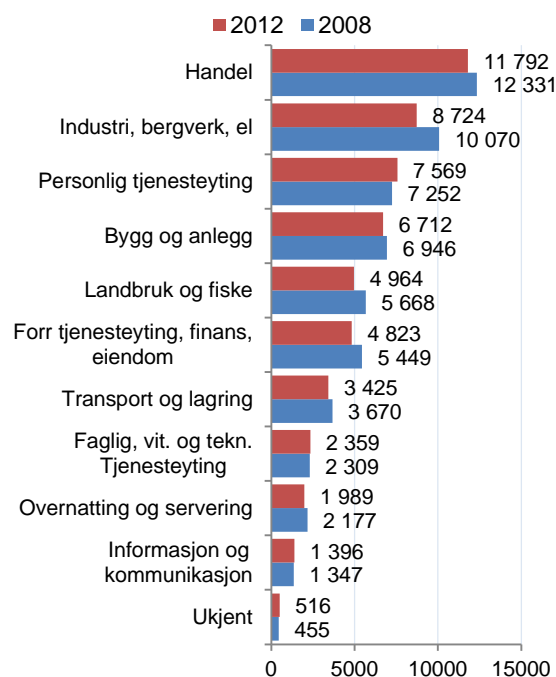
Mellom 2002 og 2003 var arbeidsplassveksten sterkere i Hedmark enn i Norge. I 2005, 2007 og 2011 var veksten nesten 2 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. Trenden, som viser retningen utviklingen har hatt de siste årene, er negativ.

1.4 Bransjer i næringslivet

Vi kan se på næringslivets sammensetning i bransjer, og bruker den bransjeinndelingen som er mest vanlig, og som også SSB bruker i sine framstillinger.

Handelen er desidert størst, og den sysselsatte 11 792 personer i 2012. Industrien er nest størst, og sysselsatte 8 724 personer i 2012. Både handelen og industrien har hatt en nedgang i antall arbeidsplasser siden 2008.

Den tredje største bransjen er personlig tjenesteyting. Den sysselsatte 7 569 personer i 2012, og har vokst siden 2008. Ellers er det kun noen få bransjer som har vokst siden 2008.

Figur 6: Antall sysselsatte i ulike bransjer i Hedmark i 2008 og 2012.

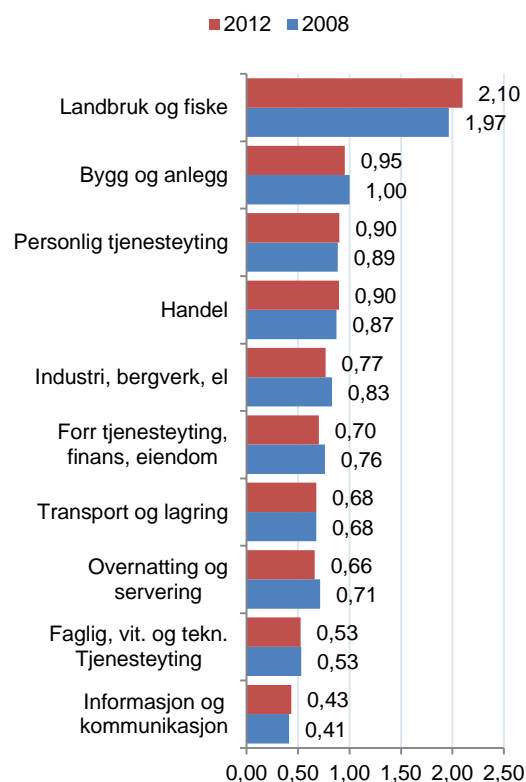
1.5 Bransjer og lokaliseringkvotienter

Vi så antallet sysselsatte i de ulike bransjene i figur 6, men det er også interessant å vurdere om Hedmark har høye eller lave andeler i forhold til andre fylker. I figur 7 ser vi lokaliseringkvotientene til de ulike bransjene. Antall sysselsatte i bransjen er delt på totalt antall innbyggere, og andelen er delt på tilsvarende andel for landet. Når tallet er 1 er andelen den samme som for Norge.

Andelen sysselsatte i landbruket var dobbelt så stor i Hedmark i 2012 enn den var på landsbasis. Landbruket opplever en sterk nedgang i antall arbeidsplasser på landsbasis.

Bygg og anlegg, personlig tjenesteyting og handelen hadde en sysselsettingsandel som er mellom 90 og 95 prosent av det som gjaldt i landet som helhet i 2012.

De øvrige bransjene hadde lavere sysselsettingsandeler enn det som gjelder nasjonalt. Informasjon og kommunikasjon hadde en sysselsettingsandel som er under halvparten av landets andel.

Figur 7: Andel arbeidsplasser i forhold til folketallet i Hedmark i forhold til tilsvarende andel på landsbasis i 2008 og 2012.

1.6 Næringstyper

Noen deler av næringslivet kan vi karakterisere som *basisnæringer*. Basisnæringer er de delene av næringslivet som genererer inntekter utenfra. Eksportnæringer er basisnæringer, men vi kan også legge til næringer som selger sine produkter eller tjenester ut av regionen, selv om salget ikke er til andre land. Alle primærnæringene og stort sett all industri kan regnes som basisnæringer. Vi kan også ta med tjenester som konkurrerer i et nasjonalt eller internasjonalt marked, som IT, telekom- og ingeniørtjenester. Basisnæringene sysselsatte 484 666 personer på slutten av 2012. Utviklingen i basisnæringene påvirkes kraftig av konjunkturer og har gått i bølger. De siste to årene har veksten vært ganske sterk.

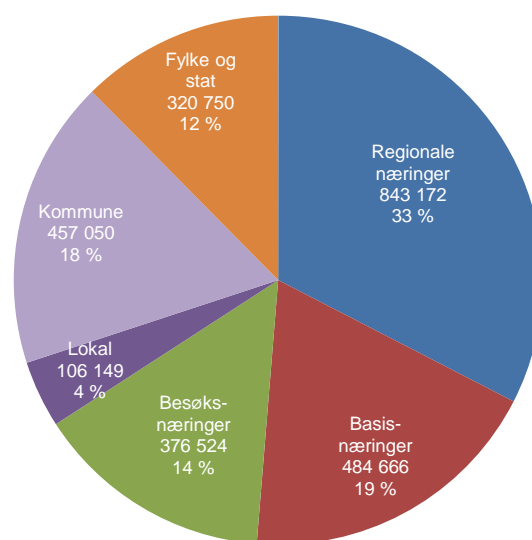
Besøksnæringer er de delene av næringslivet hvor kunden må være personlig til stede. Butikkhandel (men ikke internetthandel), servering, overnatting, opplevelser og personlige tjenester er bransjer som vi regner som besøksnæringer. Årsaken til at vi ønsker å isolere besøksnæringene, er at de vil reflektere om et område er attraktivt å besøke. Områder som trekker til seg besøkende fra andre områder vil normalt få høyere etterspørsel, og dermed også flere arbeidsplasser i besøksnæringene. Det vil være ulike stedskvaliteter som gjør et område attraktivt for besøk og for bedrifter i basisnæringene. Besøksnæringene sysselsatte 376 524 personer i 2012. Besøksnæringene i Norge vokste raskt fra 2000 til 2007, men har stagnert etter det.

Den tredje og største gruppen kaller vi *regionale næringer*. Denne kategorien inneholder bransjer som bygg og anlegg, engros- og agenturhandel, transport og forretningsmessige tjenester. Dette er store bransjer, som ofte er knyttet til regionen, men som er ganske ujevnt fordelt mellom enkeltkommuner.

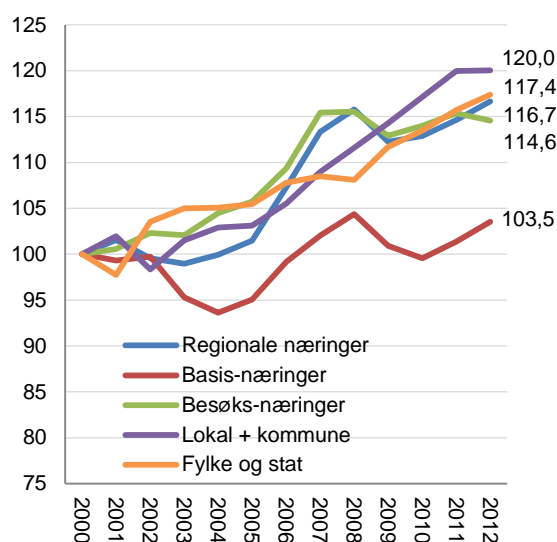
Til *lokale næringer* regnes privat virksomhet innenfor primærhelsetjenester, skoler, avfallshåndtering og barnehager. Dette er tjenester som er knyttet til lokalbefolkningen, og som i mange tilfeller er substitutter til de kommunale tjenestene. De lokale næringene kan vi derfor se i sammenheng med kommunal

sektor. Det er de lokale næringene som vokser raskest i Norge, og de er samtidig ganske upåvirket av konjunktorene.

Stat og fylkessektoren utgjør den siste delen av arbeidslivet, og hadde 320 750 sysselsatte i 2012. Veksten i antall arbeidsplasser i stat og fylke har vært litt høyere enn veksten i den totale sysselsettingen.

Figur 8: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge i 2012.

Figur 9: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.6.1 Næringstyper i Hedmark

De regionale næringene sysselsatte 23 560 personer i 2012. Andelen arbeidsplasser i de regionale næringene er på 27 prosent. Dette er fem prosentpoeng under andelen på landsbasis.

Basisnæringene sysselsatte 14 019 personer i 2012. Andelen er tre prosentpoeng under andelen på landsbasis.

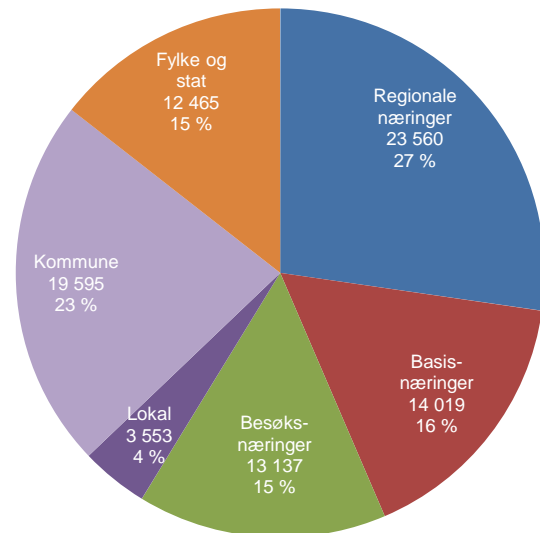
Besøksnæringene er litt større enn i landet ellers. Besøksnæringene sysselsatte 13 137 personer i 2012.

Fylkeskommunal og statlig sektor er større i Hedmark enn i landet som helhet. 15 prosent av arbeidsplassene var i denne sektoren i 2012. Andelen er tre prosentpoeng høyere enn i landet som helhet.

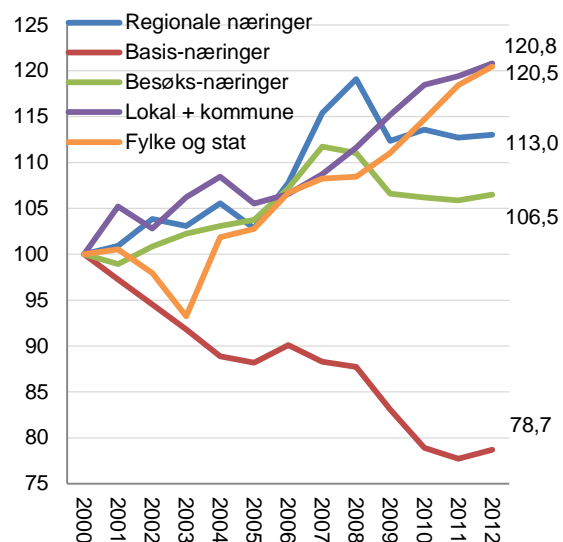
Mens andelen arbeidsplasser i lokal sektor er like stor som ellers i Norge, er kommunal sektor i Hedmark fem prosentpoeng høyere enn i landet ellers. Det var 19 595 arbeidsplasser i kommunal sektor i 2012.

I figur 11 ser vi hvordan de ulike næringstypene i Hedmark har utviklet seg siden 2000. 2000-nivået er indekset til å være lik 100. Skalaen er lik som i figuren på forrige side, slik at man kan sammenlikne utviklingen lokalt med utviklingen nasjonalt.

Antall arbeidsplasser i basisnæringene har blitt redusert med 21,3 prosent. Dette er næringen som har vokst minst i Norge i samme periode. Reduksjonen har forsterket seg etter finanskriseåret 2008, men stabilisert seg etter 2010. De regionale næringene har vokst med 13 prosent. Besøksnæringene har vokst med 6,5 prosent. Begge næringene har hatt en lavere vekst enn den nasjonale veksten samme periode.

Figur 10: Antall arbeidsplasser i ulike sektorene og næringstypene i Hedmark i 2012.

Figur 11: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Hedmark fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indekset til å være lik 100.

1.7 Basisnæringer nasjonalt

Basisnæringene kan deles inn i tre ganske forskjellige næringer: Industri, teknologiske tjenester og naturbaserte næringer.

Vareproduserende industri er den klart største næringen, som sysselsatte 264 217 personer på landsbasis i 2012. Industrissysselsettingen var på nesten 300 000 i 2000. Antallet arbeidsplasser i industrien har vært nedadgående i flere tiår. Denne nedgangen skyldes i stor grad at industrien har hatt muligheter til rasjonalisering, og dermed har verdiskapingen per sysselsatt kunnet øke ganske mye. Noe av dette skyldes også såkalt strukturrasjonalisering, ved at industribransjer med lav verdiskaping per sysselsatt har blitt lagt ned.

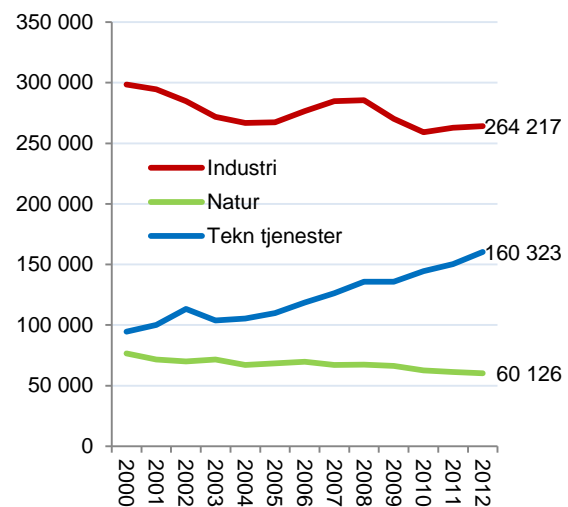
Naturbaserte næringer er primærnæringer som landbruk, fiske og gruvedrift. Antallet arbeidsplasser i primærnæringene har falt jevnt de siste årene, og utgjorde 60 126 arbeidsplasser på slutten av 2012.

De teknologiske tjenestene har etter hvert vokst seg store. Det er tjenester som IT, telekom, engineering, teknisk konsulentarbeid og forskning. Dette er bransjer som konkurrerer nasjonalt og internasjonalt. I 2000 var det under 100 000 arbeidsplasser i de teknologiske næringene i Norge, i 2012 hadde antallet økt til 160 323 arbeidsplasser.

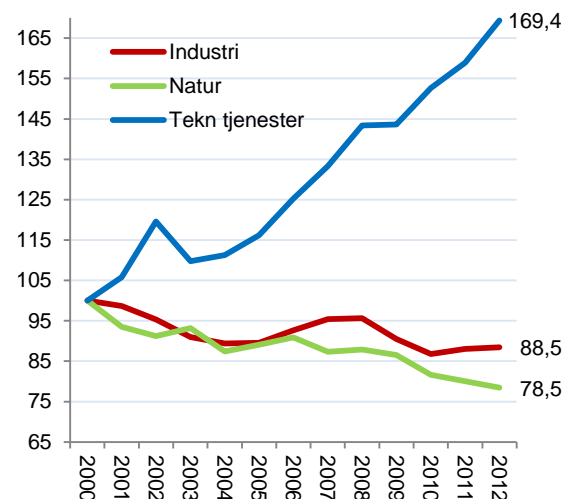
Vi kan se den indekserte utviklingen i de tre basisnæringene i figur 13. De teknologiske næringene har vokst med nesten 70 prosent siden 2000, og veksten ser ikke ut til å avta.

Industrien har hatt en nedgang på 11,5 prosent siden 2000. Nedgangen har ikke vært jevn, men fulgt konjunktorene.

De naturbaserte næringene har hatt en nedgang på 21,5 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Nedgangen er jevn og sterk, og viser ingen tegn til å avta.

Figur 12: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 13: Indeksert utvikling i underkategoriene av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

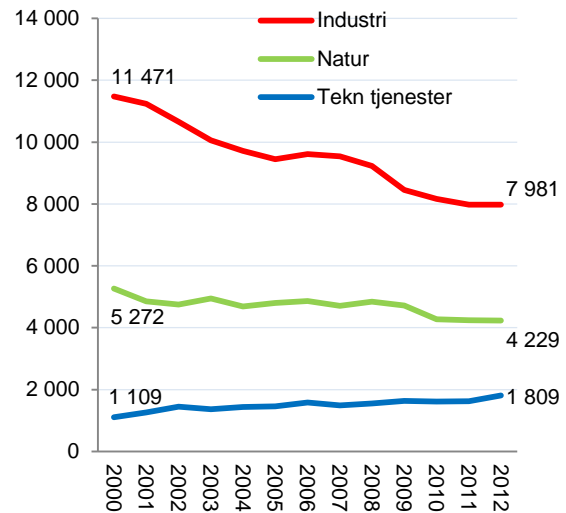
1.7.1 Basisnæringer i Hedmark

Som på landsbasis har det vært en nedgang i antall arbeidsplasser i industrien mellom 2000 og 2012. I Hedmark har nedgangen vært på nesten 3 500 arbeidsplasser. Vi ser av figur 15 at dette tilsvarer en prosentvis nedgang på 30,4 prosent.

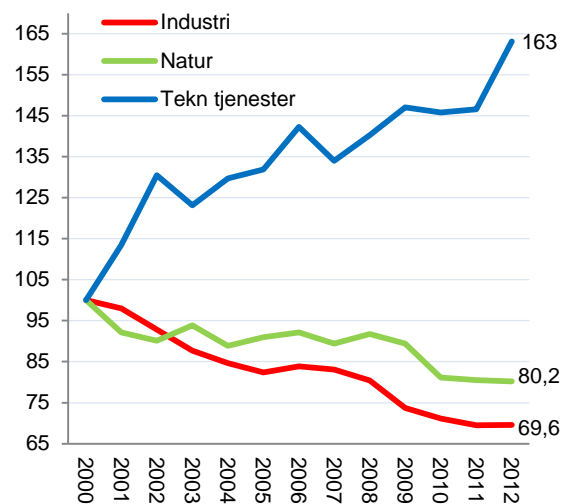
Antall arbeidsplasser i de naturbaserte næringene har blitt redusert med om lag 1 000 arbeidsplasser. Dette tilsvarer en nedgang på nesten 20 prosent.

Antall arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene var i utgangspunktet lavt i 2000. Det har vært en øking på 700 arbeidsplasser i disse næringene i den siste tolvårsperioden. Den prosentvise veksten er på 63 prosent. De prosentvise endringene blir store når antallet i utgangspunktet er lite. Selv om veksten har vært høy, var den høyere på landsbasis i samme periode.

Bare de naturbaserte næringene har hatt en relativt bedre arbeidsplassutvikling enn utviklingen nasjonalt.

Figur 14: Antall arbeidsplasser i de tre typene av basisnæringer i Hedmark fra 2000 til 2012.

Figur 15: Indeksert utvikling i de tre typene av basisnæringer i Hedmark fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.7.2 Basisnæringer - nivå

Basisnæringene blir tillagt stor betydning for regional utvikling. Dette er næringer som selger sine varer og tjenester til et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som bringer inntekter inn til regionen.

Basisnæringene skaper ringvirkninger til andre næringer, gjennom å kjøpe varer og tjenester fra bedrifter i andre bransjer. Basisnæringene har også større svingninger enn andre næringer. Etterspørselen avgjøres av nasjonale og internasjonale konjunkturer, og konkurransevnen kan også svinge ganske mye.

Tabell 2: Nivå for basisnæringene i regionene på Østlandet, målt som andel av samlet sysselsetting. Rangering med hensyn til nivå blant regionene i Norge i 2012 helt til venstre. Endringen fra 2000 til 2012 vises i siste kolonne.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Kongsberg/Numedal	35,5	35,2	35,8	33,9	32,5	33,6	36,6	38,1	41,1	41,5	41,4	44,4	46,1	10,6
6	Akershus Vest	20,4	23,8	27,6	28,2	27,6	28,0	28,0	28,9	30,3	30,1	30,8	30,7	30,9	10,5
11	Halden	28,9	28,1	29,1	28,0	26,6	26,1	26,3	26,7	25,7	25,5	24,4	24,6	25,4	-3,6
24	Gjøvikregionen	26,7	25,6	25,6	23,9	22,9	22,3	22,9	23,0	22,1	21,3	20,8	20,8	20,4	-6,3
32	Fjellregionen	23,7	22,8	23,9	22,4	22,1	22,4	22,7	21,1	21,3	21,5	19,9	19,4	18,9	-4,9
36	Midt-Gudbrandsdal	19,4	19,8	19,6	20,7	20,1	19,9	20,2	19,8	19,9	19,5	18,8	18,3	18,3	-1,1
38	Oslo	20,0	19,4	19,8	17,4	17,2	17,3	17,5	17,3	17,5	17,0	16,8	17,0	17,7	-2,2
42	Nord-Gudbrandsdal	23,9	22,8	27,0	26,5	25,8	22,3	21,7	20,6	20,4	20,4	19,1	18,2	17,5	-6,3
46	Tønsbergregionen	20,1	19,8	19,0	18,0	17,9	17,4	17,5	17,8	17,7	17,3	16,8	16,8	17,1	-3,0
48	Grenland	24,9	24,4	23,9	21,8	21,4	21,0	20,0	18,8	19,3	18,7	17,9	17,8	16,9	-8,0
50	Sandefjord/Larvik	19,4	19,1	18,6	17,9	18,3	18,2	18,6	17,8	17,4	16,8	16,5	16,4	16,5	-2,9
51	Glåmdal	21,5	20,6	19,6	19,3	18,3	18,8	18,5	17,9	17,8	17,0	15,9	15,9	16,1	-5,4
52	Nedre Glomma	23,9	22,7	22,2	21,3	20,4	19,3	18,9	18,5	17,9	17,1	16,5	16,5	16,1	-7,8
53	Ringerike/Hole	21,9	20,6	20,3	19,2	19,0	19,8	20,5	20,0	19,4	18,5	17,8	17,6	15,9	-6,0
56	Midt-Buskerud	19,4	18,4	17,7	17,0	17,1	17,9	17,8	17,9	17,4	16,6	16,1	15,7	15,5	-4,0
59	Hamarregionen	18,9	18,5	18,4	18,2	17,4	17,2	17,2	16,4	15,9	15,4	14,9	14,6	15,0	-3,9
60	Midt-Telemark	15,4	13,8	14,0	13,9	14,1	14,8	15,4	14,9	15,4	13,9	13,0	13,7	15,0	-0,5
63	Vest-Telemark	14,6	13,2	13,6	14,6	14,2	14,7	15,6	14,9	15,1	14,4	13,7	13,8	13,8	-0,7
64	Indre Østfold	16,9	16,5	16,6	16,5	16,3	16,2	15,9	15,7	15,7	14,9	14,4	14,4	13,8	-3,1
67	Øst-Telemark	19,4	18,2	18,6	17,7	16,4	16,9	17,3	16,0	15,7	15,6	14,2	13,2	13,4	-6,0
68	Valdres	16,5	16,6	18,3	18,1	16,9	16,1	16,9	15,6	15,1	14,9	13,9	13,9	13,3	-3,2
71	Mossregionen	18,4	17,7	17,6	17,4	17,2	17,0	16,5	16,4	15,5	14,0	13,7	13,4	12,6	-5,8
72	Sør-Østerdal	18,5	18,0	16,9	16,5	15,9	15,4	15,4	14,6	14,6	14,1	13,5	12,8	12,5	-6,0
73	Hallingdal	17,1	16,4	16,3	15,8	16,1	16,5	16,4	15,6	14,8	14,3	13,7	13,3	12,4	-4,6
74	Drammensregionen	15,3	14,6	14,3	13,9	14,1	13,5	13,1	13,0	12,9	12,4	12,1	12,3	12,1	-3,2
76	Lillehammerregionen	14,0	13,9	14,7	14,5	13,9	14,3	13,5	13,3	13,0	12,7	12,2	11,9	12,0	-2,0
80	Hadeland	12,9	12,0	11,3	11,2	11,0	11,0	11,0	11,2	11,1	10,1	9,9	9,7	9,9	-3,1
81	Nedre Romerike	12,6	11,8	11,9	11,6	11,1	10,9	10,7	10,3	10,4	9,8	9,5	9,2	9,1	-3,5
82	Follo	8,3	8,2	8,5	8,5	8,5	8,0	7,8	7,7	7,7	7,7	7,3	7,1	7,0	-1,3
83	Øvre Romerike	9,0	8,4	8,3	8,5	8,2	10,1	9,8	9,0	8,7	8,1	7,2	6,7	6,7	-2,3

Fjellregionen har høyest andel arbeidsplasser i basisnæringene i Hedmark. 18,9 prosent av arbeidsplassene var i basisnæringene i 2012. Dette er en nedgang på om lag 5 prosentpoeng siden 2000, da andelen utgjorde 23,7 prosent av den samlede sysselsettingen. Glåmdal hadde 16,1 prosent av arbeidsplassene i basisnæringene i 2012. Dette er en nedgang på 5,4 prosentpoeng fra 2000, da andelen utgjorde 21,5 prosent av samlet sysselsetting. Hamarregionen har hatt en nedgang fra nesten 19 prosent til 15 prosent i den siste tolvårsperioden. Sør-Østerdal hadde i utgangspunktet en forholdsvis lav andel arbeidsplasser i basisnæringene, men den har blitt redusert med 6 prosentpoeng, og basisnæringene utgjorde bare 12,5 prosent av arbeidsplassene i 2012. Samtlige regioner i Hedmark har hatt en nedgang i andelen arbeidsplasser i basisnæringene. Vi så over at både industrien og de naturbaserte næringene har hatt en nedgang på landsbasis. Siden disse næringene utgjør en forholdsvis stor andel av Hedmarks arbeidsplasser, gir dette utslag i reduksjon i arbeidsplasser også i Hedmark. Vi ser av tabellen at det bare er Kongsberg/Numedal og Akershus Vest som har hatt en oppgang i basisnæringene. Dette skyldes at de har en stor andel arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene, og de teknologiske tjenestene vokser raskt.

1.7.3 Vekstimpulser fra basisnæringene

Vi måler vekstimpulserⁱⁱⁱ som endringer i antall arbeidsplasser i basisnæringene som andel av samlet sysselsetting. Ofte måles vekst som prosentvis endring fra år til år, men da blir det ofte sterk vekst i regioner som i utgangspunktet hadde en liten basisnæring. Med dette målet får vi bedre fram hvordan utviklingen i basisnæringene bidrar til samlet vekst i regionen.

Tabell 3: Vekstimpulser fra basisnæringene, målt som bidrag til samlet sysselsetting i prosent. Rangering blant regionene i Norge med hensyn til progressivt gjennomsnitt helt til venstre.

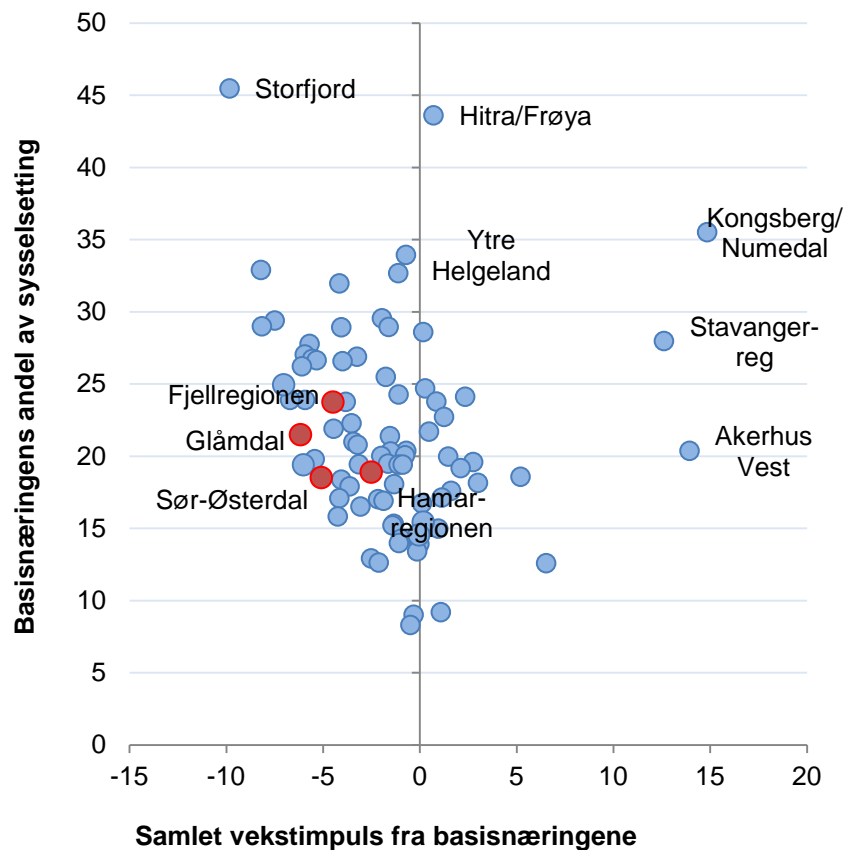
Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
1	Kongsberg/Numedal	-0,1	0,5	-2,0	-1,3	1,0	4,2	2,9	3,9	-0,4	0,1	3,8	2,1	1,9
4	Akershus Vest	3,3	4,0	0,1	-0,5	0,7	1,0	1,8	1,9	-0,5	0,9	0,6	0,7	0,8
9	Oslo	-0,5	0,3	-2,4	0,1	0,5	1,1	0,6	0,7	-0,6	0,1	0,8	1,0	0,4
14	Midt-Telemark	-1,6	0,0	-0,3	0,1	1,0	1,1	-0,3	0,7	-1,7	-1,0	0,8	1,4	0,2
22	Tønsbergregionen	0,0	-0,7	-1,3	0,1	-0,2	0,8	1,0	0,2	-0,8	-0,4	0,3	0,4	0,1
26	Drammensregionen	-0,6	-0,3	-0,6	0,2	-0,3	0,0	0,4	0,1	-0,6	-0,2	0,5	0,0	0,0
27	Halden	-0,6	1,1	-1,3	-1,8	-0,2	1,2	1,0	-0,6	-0,8	-0,8	0,5	0,7	0,0
32	Vest-Telemark	-1,4	0,3	0,8	-0,3	0,7	1,6	-0,6	0,5	-0,9	-0,9	0,2	0,1	-0,1
34	Follo	-0,1	0,2	0,0	-0,1	-0,3	0,1	0,2	0,1	-0,1	-0,4	0,0	-0,1	-0,1
36	Sandefjord/Larvik	-0,1	-0,4	-0,8	0,6	0,3	0,7	0,1	-0,3	-1,0	-0,3	0,1	0,1	-0,1
38	Nedre Romerike	-0,8	0,0	-0,4	-0,5	0,1	0,1	0,1	0,2	-0,7	-0,2	-0,1	0,1	-0,1
39	Hadeland	-0,9	-0,8	-0,1	-0,3	0,1	0,2	0,6	-0,2	-1,2	-0,1	-0,1	0,1	-0,1
43	Øvre Romerike	-0,4	-0,1	0,2	-0,3	2,2	0,1	-0,4	-0,1	-0,6	-0,9	-0,3	0,1	-0,1
44	Lillehammerregionen	-0,1	0,6	-0,3	-0,6	0,6	-0,3	0,1	-0,1	-0,5	-0,3	-0,3	0,1	-0,2
46	Hamarregionen	-0,2	-0,1	-0,3	-0,6	-0,2	0,5	-0,2	-0,5	-0,7	-0,5	-0,1	0,5	-0,2
52	Midt-Buskerud	-1,0	-0,6	-0,9	0,2	0,7	0,3	0,6	-0,2	-1,1	-0,7	-0,3	-0,1	-0,2
53	Indre Østfold	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	-1,1	-0,5	0,1	-0,5	-0,2
56	Midt-Gudbrandsdal	0,6	-0,5	1,4	-0,9	-0,2	0,7	-0,2	0,6	-1,1	-0,5	-0,4	-0,3	-0,3
60	Gjøvikregionen	-1,1	0,0	-1,7	-1,1	-0,6	1,1	0,7	-0,8	-1,2	-0,5	0,2	-0,4	-0,3
61	Nedre Glomma	-0,9	-0,5	-1,1	-0,8	-0,9	0,3	0,3	-0,5	-1,2	-0,4	0,2	-0,3	-0,4
64	Sør Østerdal	-0,4	-1,1	-0,6	-0,4	-0,6	0,4	-0,5	0,3	-0,7	-0,6	-0,8	-0,2	-0,4
65	Glåmdal	-1,0	-1,3	-0,6	-0,9	0,2	0,1	-0,4	0,2	-1,4	-1,3	0,0	0,2	-0,4
71	Mossregionen	-0,5	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	0,0	0,5	-0,6	-1,9	-0,2	-0,1	-0,7	-0,4
72	Ringerike/Hole	-1,3	-0,5	-1,1	-0,3	1,1	1,3	0,2	-0,2	-1,2	-0,7	0,0	-1,7	-0,5
73	Hallingdal	-0,7	-0,4	-0,6	0,4	0,5	0,3	-0,5	-0,6	-0,8	-0,6	-0,3	-0,8	-0,5
75	Grenland	-0,7	-0,7	-2,3	-0,4	0,0	-0,3	-0,5	0,7	-1,0	-0,8	-0,1	-0,9	-0,5
76	Valdres	0,3	1,6	-0,4	-1,4	-0,5	0,9	-0,8	-0,5	-0,5	-1,1	0,1	-0,7	-0,5
77	Fjellregionen	-1,0	1,1	-1,8	0,0	0,2	0,8	-0,8	-0,1	-0,4	-1,1	-0,4	-0,9	-0,5
78	Øst-Telemark	-1,2	0,3	-1,2	-1,4	0,9	0,6	-1,0	-0,2	-0,7	-1,4	-0,9	0,2	-0,5
83	Nord-Gudbrandsdal	-1,1	3,8	-0,1	-0,8	-3,6	0,1	-1,1	-0,2	-0,5	-1,4	-1,0	-0,8	-0,9

Ikke overraskende er det Kongsberg/Numedal, Akershus Vest og Oslo som har hatt høyest vekstimpulser i basisnæringene i løpet av den siste tolvårsperioden. Dette skyldes arbeidsplassvekst i de teknologiske tjenestene.

Hamarregionen hadde positive vekstimpulser mellom 2011 og 2012. I et tiårsperspektiv har vekstimpulsene derimot vært negative. De øvrige regionene i Hedmark har hatt svake vekstimpulser. Mens Hamarregionen rangeres litt under medianregionen i vekstimpulser i basisnæringene, så er de øvrige regionene i fylket langt under medianen. Utviklingen i basisnæringene har ikke bidratt positivt til samlet vekst i Hedmark.

1.7.4 Nivå og vekst basisnæringer

Figur 16: Basisnæringenes andel av sysselsettingen i 2000 samt endring i nivå fram til 2012.

Et mindretall av regionene har hatt positive vekstimpulser fra basisnæringene fra 2000 til 2012. Regioner som Kongsberg/Numedal, Stavangerregionen og Akershus Vest skiller seg markant ut i diagrammet, gjennom å ha hatt sterk vekst i andelen sysselsatte i basisnæringene. Dette er regioner med mye leverandørnæringer til olje- og gassutvinning. Regioner med stor nedgang har stort sett sitt tyngdepunkt i tradisjonell eksportindustri. Den såkalte todelingen av norsk næringsliv er dermed ganske synlig i dette diagrammet.

Når man ser på plasseringen til de andre regionene, er det tydelig at det har vært en ulempe med en stor basisnæring på begynnelsen av tusenårsskiftet. Dess større basisnæring, dess større nedgangsimpulser.

Samtlige regioner i Hedmark har hatt negative vekstimpulser i basisnæringene. Andelen sysselsatte i basisnæringene var mer eller mindre 20 prosent i 2000, og vekstimpulsene har blitt redusert med om lag 5 prosentpoeng for alle regionene.

Det er en utfordring for Hedmark at store deler av sysselsettingen er i industrien og i tradisjonelt landbruk.

1.8 Besøksnæringer nasjonalt

Besøksnæringene kan vi dele opp i fire ulike næringer. Den første og desidert største er handel, og da har vi tatt med butikkhandel, men ikke f.eks.

internetthandel som ikke er avhengig av personlig tilstedeværelse. Det var 246 808 arbeidsplasser i butikkhandelen i 2012. Antallet har gått ned siden 2008, da det var over 254 000 arbeidsplasser i handelen. Antall arbeidsplasser i handelen har gått spesielt mye tilbake i de største byene, mens distriktene har hatt en vekst. Overgang fra butikk- til internetthandel kan ha vært en faktor i denne utviklingen, samtidig som det har blitt flere kjøpesentra med kjedebutikker i distriktene. Det har kanskje blitt mindre behov for å «dra til byen» for å handle?

Aktivitetsnæringene består av forskjellige bransjer innen underholdning, kultur, fritidsaktiviteter og sport, og inkluderer også bransjer som frisører og drosjer. Aktivitetsnæringene har samlet 57 877 arbeidsplasser i 2012.

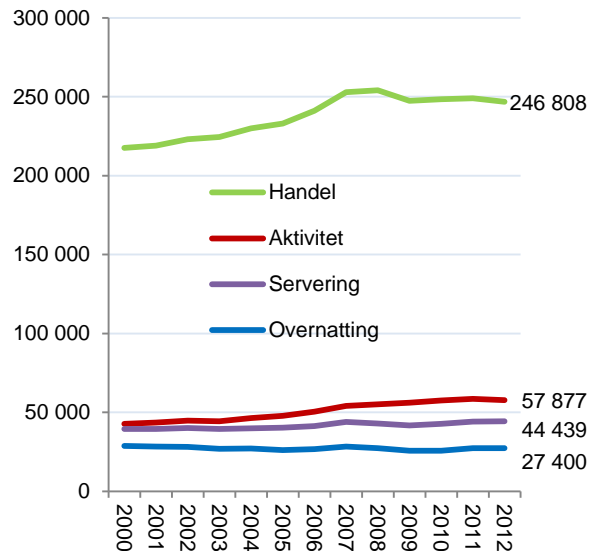
Serveringsnæringen, dvs. kaféer, restauranter og barer hadde 44 439 arbeidsplasser i 2012, mens overnattingsnæringene, hoteller, hytteutleie og campingplasser hadde 27 400.

I figur 18 ser vi den indekserte utviklingen i de ulike næringene på landsbasis siden 2000.

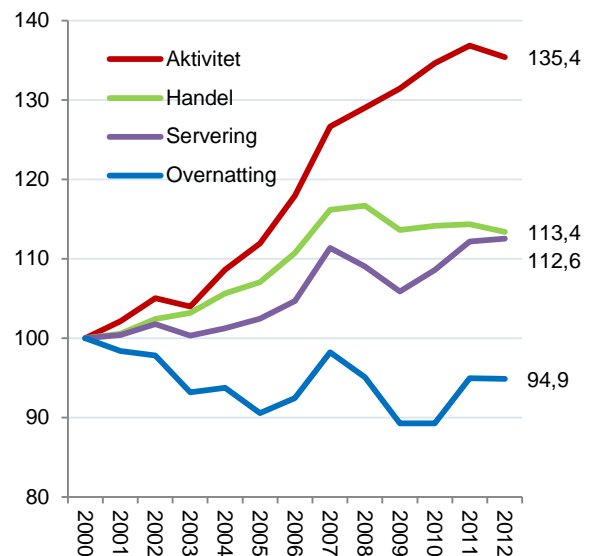
Aktivitetsnæringene har hatt en kraftig vekst, med 35,4 prosent økning i antall arbeidsplasser siden 2000. Det siste året var det imidlertid en noe overraskende nedgang.

Overnattingsnæringene har 5,1 prosent færre arbeidsplasser i 2012 enn i 2000. Antall overnattinger har økt, så det har nok skjedd en rasjonalisering i overnattingsnæringene på samme måte som i industrien.

Servering og handel har økt omtrent i samme takt som resten av økonomien.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 18: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.8.1 Besøksnæringer i Hedmark

Handelsnæringene er størst i Hedmark. Det var 9 231 arbeidsplasser i disse næringene i 2012. Det er en oppgang på 495 arbeidsplasser siden 2000.

Aktivitetsnæringene har vokst. Det var 2 053 arbeidsplasser i disse næringene i 2012. Det er en oppgang på 485 arbeidsplasser siden 2000.

Serveringsbransjen og overnattingsbransjen har hatt en svak nedgang. De sysselsatte henholdsvis 954 og 899 personer i 2012.

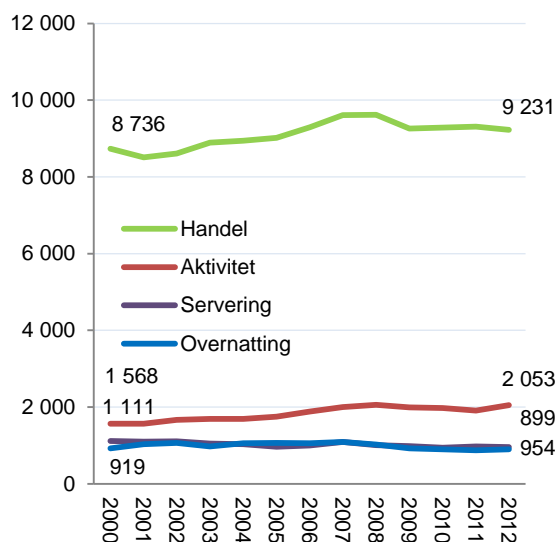
I figur 20 ser vi den indekserte utviklingen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Hedmark. 2000-nivået er indekset til å være lik 100. Da får vi fram egenveksten i antall arbeidsplasser i disse næringene. Skalaen er lik som i figuren på forrige side, for å gjøre det lettere å sammenlikne den lokale utviklingen med den nasjonale utviklingen.

Aktivitetsnæringene vokste med 31 prosent. Veksten er nesten like høy som på landsbasis. Veksten på landsbasis var på 35,4 prosent.

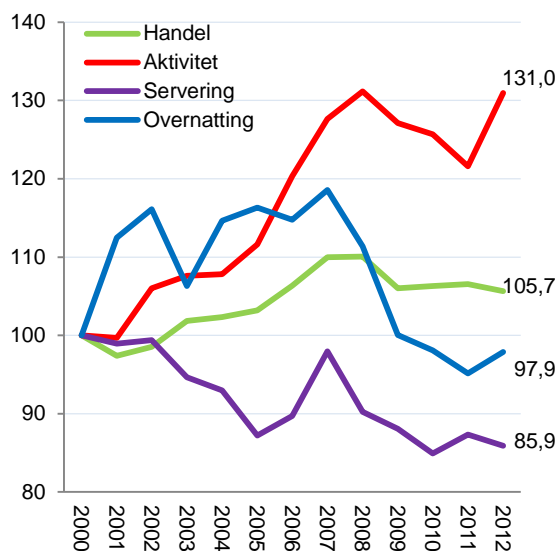
Handelsnæringene har hatt en svak vekst på 5,7 prosent. Veksten er under halvparten av hva veksten på landsbasis har vært. På landsbasis var veksten på 13,4 prosent.

Det har vært en svak nedgang i antall arbeidsplasser i overnattingsbransjen. Reduksjonen har vært på om lag to prosent. Dette er en svakere nedgang enn det som gjaldt nasjonalt i samme periode.

Serveringsbransjen har blitt redusert med 14 prosent. På landsbasis økte serveringsbransjen med 12 prosent i samme periode. Den relative forskjellen mellom arbeidsplassveksten i serveringsbransjen i Hedmark og landet som helhet er derfor veldig stor.

Figur 19: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Hedmark fra 2000 til 2012.

Figur 20: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i Hedmark i besøksnæringene fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indekset til å være lik 100.

1.8.2 Besøksnæringenes utvikling

Vi har sett utviklingen i besøksnæringene i Hedmark på de forrige sidene. Der kom det fram at veksten i besøksnæringene i Hedmark har vært på 6,5 prosent, mens den har vært 14 prosent på landsbasis. Besøksnæringene omsetter imidlertid ikke bare til besøkende, men i stor grad til den lokale befolkningen. Befolkningsveksten påvirker derfor utviklingen i besøksnæringene direkte. Det må vi justere for, for å få fram det vi kan kalle for besøksoverskuddet. En enkel og direkte metode er å bruke antall arbeidsplasser i besøksnæringene på landsbasis som andel av folketallet, og trekke fra denne andelen for hver enkelt kommune, region eller fylke.

Tabell 4: Besøksoverskudd målt som prosent av samlet sysselsetting i regionene på Østlandet. Siste kolonne viser endringen i besøksoverskuddet fra 2000 til 2012. Rangering blant landets regioner mht. nivået i 2012 til venstre.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Hallingdal	11,3	11,2	11,6	10,3	10,5	10,8	10,4	10,9	10,5	10,0	10,0	9,1	8,7	-2,6
2	Lillehammerregionen	6,8	6,1	6,1	5,6	6,1	5,6	6,3	6,1	6,5	5,9	6,0	5,9	5,2	-1,6
7	Valdres	4,3	4,5	4,8	4,0	4,5	5,0	4,8	4,9	4,4	4,5	3,9	3,8	3,6	-0,7
9	Oslo	4,8	5,1	4,9	4,8	4,3	4,4	4,3	3,9	3,2	3,0	3,0	3,1	3,0	-1,8
11	Vest-Telemark	1,4	1,3	1,4	1,3	1,8	1,9	2,0	1,7	2,1	1,8	2,3	2,8	2,6	1,2
12	Nord-Gudbrandsdal	3,3	2,7	2,5	2,9	3,5	3,6	4,1	3,6	3,0	2,6	2,1	2,9	2,3	-1,0
13	Sør Østerdal	1,9	2,0	1,1	1,4	1,0	1,5	1,6	1,7	1,9	1,9	1,3	1,2	2,3	0,3
20	Øst-Telemark	0,8	1,1	0,3	-0,1	0,8	0,7	0,2	0,1	0,3	0,5	0,5	1,0	0,7	-0,1
23	Midt-Gudbrandsdal	3,4	2,9	3,0	3,0	2,2	2,6	2,6	2,0	3,3	2,1	1,6	2,0	0,5	-2,9
27	Ringerike/Hole	1,0	0,5	1,0	0,9	0,8	0,8	0,6	0,5	0,6	0,6	0,8	0,3	0,2	-0,7
31	Øvre Romerike	-0,1	0,0	-0,3	-0,4	-0,5	-0,3	-0,3	-0,2	0,0	0,1	-0,5	-0,2	0,0	0,0
34	Kongsberg/Numedal	-0,3	0,3	0,8	1,1	0,8	0,5	1,0	0,8	0,9	0,7	0,8	0,1	-0,1	0,1
35	Akershus Vest	-1,4	-1,0	-0,6	-0,9	-0,6	-0,8	-1,0	0,4	0,4	-0,6	-0,5	-0,3	-0,2	1,2
36	Grenland	-0,6	-0,6	-1,0	-0,8	-0,8	-0,9	-0,7	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	-0,4	-0,2	0,4
39	Mossregionen	-1,1	-1,2	-1,1	-1,1	-1,0	-0,8	-0,3	0,0	-0,1	0,1	-0,5	-0,9	-0,6	0,5
41	Sandefjord/Larvik	-0,1	-0,5	0,3	0,1	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,3	-0,2	-0,6	-0,7	-0,6
46	Nedre Romerike	-0,8	-0,8	-0,9	-1,2	-1,4	-1,2	-1,6	-1,5	-1,8	-1,6	-1,5	-1,3	-1,0	-0,2
48	Fjellregionen	-1,7	-2,1	-1,7	-1,7	-1,1	-0,9	-0,7	-0,5	-0,8	-0,6	-0,5	-1,2	-1,3	0,4
49	Tønsbergregionen	-1,1	-0,9	-0,7	-0,7	-0,6	-0,3	-0,7	-0,7	-0,9	-1,1	-1,6	-1,3	-1,5	-0,4
50	Hamarregionen	-1,3	-1,9	-1,6	-1,3	-1,4	-1,5	-1,3	-1,3	-1,4	-1,9	-1,7	-1,8	-1,5	-0,2
51	Drammensregionen	-2,0	-1,8	-1,9	-1,5	-1,6	-1,4	-1,7	-1,8	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4	-1,5	0,5
54	Nedre Glomma	-1,1	-1,0	-1,1	-1,5	-1,3	-1,3	-1,3	-1,4	-1,2	-1,3	-1,5	-1,7	-1,7	-0,6
57	Gjøvikregionen	-2,2	-2,0	-2,4	-2,2	-2,3	-2,6	-2,8	-2,4	-2,3	-2,1	-2,4	-2,4	-2,0	0,1
58	Midt-Buskerud	-2,9	-3,5	-3,0	-2,8	-2,2	-3,1	-3,2	-3,9	-2,9	-2,7	-3,0	-2,7	-2,2	0,8
62	Follo	-3,5	-3,5	-3,4	-3,4	-3,4	-3,2	-3,1	-3,0	-2,9	-3,0	-2,7	-2,8	-2,7	0,8
63	Hadeland	-3,7	-3,2	-3,2	-3,3	-2,9	-3,3	-3,6	-4,0	-4,3	-3,3	-3,0	-3,2	-2,8	0,9
69	Midt-Telemark	-0,7	-1,7	-1,0	-1,5	-2,4	-2,4	-2,5	-3,0	-3,4	-2,6	-3,3	-3,4	-3,3	-2,6
74	Halden	-2,8	-3,1	-2,9	-3,1	-2,9	-3,4	-3,4	-3,2	-3,0	-3,9	-3,8	-3,8	-4,1	-1,3
76	Glåmdal	-4,5	-4,2	-4,1	-3,7	-3,9	-4,1	-4,3	-4,9	-4,7	-4,4	-4,6	-4,6	-4,6	-0,2
77	Indre Østfold	-4,5	-4,7	-4,6	-4,3	-4,4	-4,3	-4,2	-4,4	-4,1	-4,3	-4,7	-5,0	-4,9	-0,4

Sør-Østerdal har skapt flere arbeidsplasser i besøksnæringene enn det befolkningsutviklingen skulle tilsi. Det har de gjort hvert år siden 2000. De har også hatt en positiv endring over de siste tolv årene. Bare tolv regioner i landet har et høyere besøksoverskudd enn Sør-Østerdal.

Glåmdal har gjennom hele tolvårsperioden hatt svakere vekst i besøksnæringene enn det som er «statistisk normalt», gitt befolkningsutviklingen. Bare syv regioner hadde et svakere besøksoverskudd i 2012.

Fjellregionen og Hamarregionen presterer litt under middels av alle norske regioner i besøksoverskudd. Mens endringen er positiv for Fjellregionen, er den negativ for Hamarregionen.

1.8.3 Vekst i besøksnæringenes overskudd

På forrige side så vi hvordan besøksnæringenes overskudd har utviklet seg. Vi så da på besøksnæringenes nivå, eller besøksnæringenes konsentrasjon i de ulike regionene. I tabellen under ser vi på utviklingen i besøksoverskuddet fra ett år til et annet.

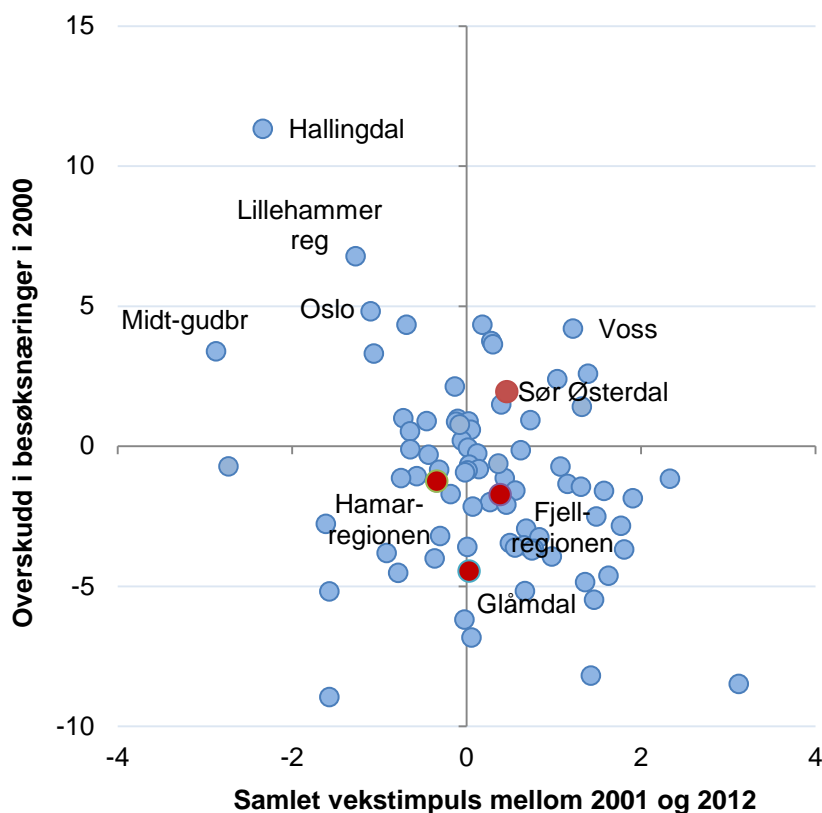
Tabell 5: Årlig endring i besøksnæringenes sysselsettingsoverskudd. Regionene er rangert med hensyn til gjennomsnittlig vekst helt til venstre. Den siste kolonnen viser samlet vekstimpuls mellom 2000 og 2012.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Samlet impuls
10	Sør Østerdal	0,0	-0,9	0,4	-0,5	0,5	0,1	0,2	0,2	0,0	-0,6	-0,1	1,0	0,2	0,5
12	Vest-Telemark	-0,1	0,1	-0,1	0,5	0,1	0,2	-0,3	0,5	-0,3	0,5	0,4	-0,1	0,1	1,3
15	Midt-Buskerud	-0,6	0,5	0,2	0,6	-0,9	-0,2	-0,8	0,9	0,2	-0,3	0,3	0,5	0,1	0,7
20	Hadeland	0,5	0,0	0,0	0,4	-0,5	-0,4	-0,5	-0,2	1,0	0,4	-0,2	0,3	0,1	0,7
25	Gjøvikregionen	0,1	-0,3	0,2	-0,1	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,2	-0,3	0,0	0,4	0,1	0,1
27	Grenland	0,0	-0,3	0,2	-0,1	-0,1	0,2	0,4	0,1	0,0	0,0	-0,2	0,2	0,1	0,4
29	Øst-Telemark	0,3	-0,8	-0,4	0,9	-0,1	-0,5	-0,1	0,1	0,2	0,0	0,4	-0,3	0,0	-0,1
31	Nedre Romerike	0,0	0,0	-0,4	-0,1	0,2	-0,4	0,0	-0,4	0,3	0,1	0,1	0,3	0,0	-0,3
35	Øvre Romerike	0,1	-0,4	-0,1	-0,1	0,2	0,0	0,1	0,2	0,1	-0,6	0,4	0,1	0,0	0,0
37	Akershus Vest	0,4	0,4	-0,4	0,4	-0,2	0,4	0,8	-0,1	-0,9	0,1	0,2	0,1	0,0	1,2
38	Follo	0,0	0,2	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,5
48	Hamarregionen	-0,6	0,3	0,3	-0,1	-0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,5	0,2	-0,1	0,3	0,0	-0,3
52	Drammensregionen	0,2	-0,1	0,4	0,0	0,1	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,3
55	Mosseregionen	-0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,5	0,3	0,0	0,2	-0,6	-0,5	0,3	0,0	0,4
58	Glåmdal	0,2	0,2	0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,7	0,1	0,5	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
63	Fjellregionen	-0,4	0,4	0,0	0,6	0,2	0,2	0,2	-0,3	0,3	0,1	-0,7	-0,1	-0,1	0,4
65	Nedre Glomma	0,1	-0,1	-0,3	0,1	0,1	-0,1	-0,1	0,1	-0,1	-0,2	-0,2	0,0	-0,1	-0,7
66	Ringerike/Hole	-0,5	0,5	-0,1	-0,1	0,0	-0,2	-0,1	0,1	0,0	0,2	-0,5	0,0	-0,1	-0,7
67	Oslo	0,3	-0,2	-0,1	-0,4	0,1	0,1	-0,2	-0,6	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,1	-1,1
70	Lillehammerregionen	-0,7	0,0	-0,6	0,5	-0,4	0,9	0,0	0,4	-0,7	0,3	-0,1	-0,8	-0,1	-1,3
71	Indre Østfold	-0,2	0,1	0,4	-0,1	0,1	-0,1	-0,3	0,2	-0,1	-0,4	-0,4	0,1	-0,1	-0,8
72	Tønsbergregionen	0,2	0,2	0,0	0,0	0,3	-0,3	-0,1	-0,2	-0,2	-0,5	0,3	-0,1	-0,1	-0,6
73	Sandefjord/Larvik	-0,4	0,8	-0,1	-0,2	0,3	-0,2	0,0	0,1	0,2	-0,5	-0,4	-0,1	-0,1	-0,6
75	Nord-Gudbrandsdal	-0,6	-0,2	0,4	0,6	0,1	0,7	-0,5	-0,6	-0,5	-0,5	0,8	-0,7	-0,2	-1,1
76	Valdres	0,3	0,2	-0,8	0,5	0,6	-0,2	0,3	-0,5	0,0	-0,6	-0,1	-0,2	-0,2	-0,7
77	Kongsberg/Numedal	0,5	0,6	0,3	-0,3	-0,4	0,5	-0,1	0,1	-0,2	0,0	-0,6	-0,3	-0,2	0,1
78	Midt-Telemark	-1,0	0,7	-0,5	-0,9	0,0	-0,2	-0,5	-0,4	0,8	-0,7	-0,2	0,1	-0,2	-2,7
79	Halden	-0,3	0,1	-0,2	0,2	-0,5	-0,2	0,2	0,1	-0,8	0,0	0,0	-0,3	-0,2	-1,6
82	Hallingdal	-0,1	0,2	-1,3	0,1	0,5	-0,2	0,7	-0,3	-0,7	0,1	-0,9	-0,3	-0,3	-2,3
83	Midt-Gudbrandsdal	-0,4	0,0	0,1	-0,8	0,3	0,1	-0,6	1,4	-1,3	-0,5	0,5	-1,5	-0,3	-2,9

Sør-Østerdal har hatt den mest positive utviklingen i besøksoverskuddet, og rangerer øverst i Hedmark som nummer 10 av alle Norges regioner.

Hamarregionen og Glåmdal har i snitt hatt nullvekst i besøksoverskuddet, mens Fjellregionen har hatt en svak negativ endring. Hvis vi derimot ser på utviklingen fra 2001 til 2012 i stedet for utviklingen fra ett år til et annet, så har Fjellregionen prestert bra med hensyn på endring i besøksoverskudd.

1.8.4 Nivå og vekst

Figur 21: Nivå i 2000 og vekst fra 2000 til 2012 i besøksnæringene i regioner i Norge.

Figuren over viser hvordan regionene plasserer seg i forhold til overskudd i besøksnæringene i 2000 og endring i overskudd i besøksnæringene fra 2000 til 2012. Verdiene på den horisontale akse er de samme som i siste kolonne i tabellen på forrige side, mens verdiene på den vertikale linjen er de samme som første kolonne, «2000», i tabellen to sider tilbake.

Sør-Østerdal hadde overskudd i besøksnæringene i 2000, og de har hatt en positiv endring mellom 2001 og 2012. Fjellregionen hadde besøksunderskudd i 2000, men de har hatt vekst mellom 2001 og 2012.

Hamarregionen hadde et svakt underskudd i besøksnæringene i 2000, og de har også hatt en negativ utvikling over den siste elleveårsperioden. Glåmdal som i utgangspunktet hadde besøksunderskudd har blitt stående på stedet hvil.

1.9 De regionale næringene

De regionale næringene er de som ikke regnes som basisnæringer, besøksnæringer eller lokale næringer. De består av bransjer som bygg og anlegg, forretningsmessig tjenesteyting, transport, agenturhandel, finans og eiendom.

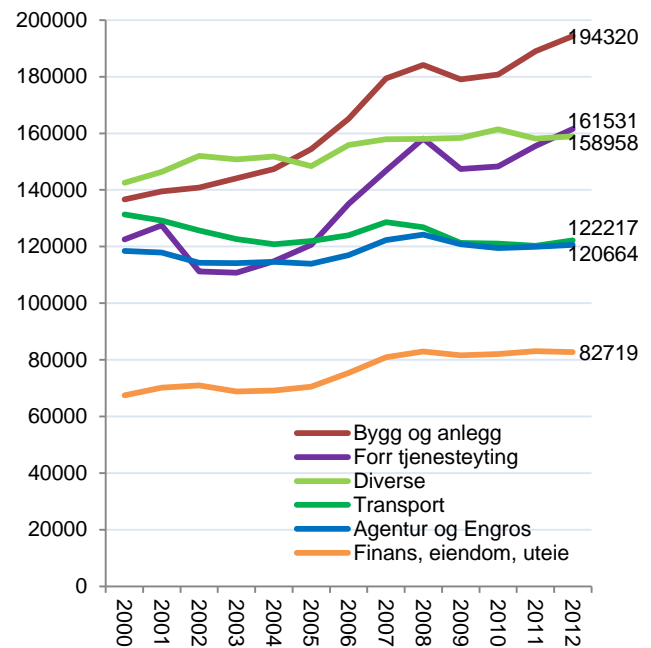
De regionale næringene får ofte lite oppmerksomhet i regional utvikling, der det som oftest fokuseres på basisnæringer og på reiseliv. Årsaken er antakelig at en regner med at det er basisnæringer og turisme som er motorer i utviklingen, og at de regionale næringene påvirkes av hva som skjer i basis- og turistnæringene.

De regionale næringene er imidlertid store, og utgjør omtrent like mange arbeidsplasser som basisnæringene og besøksnæringene til sammen. Vi må dermed også ta med utviklingen i disse næringene for at bildet av næringsutviklingen skal bli komplett.

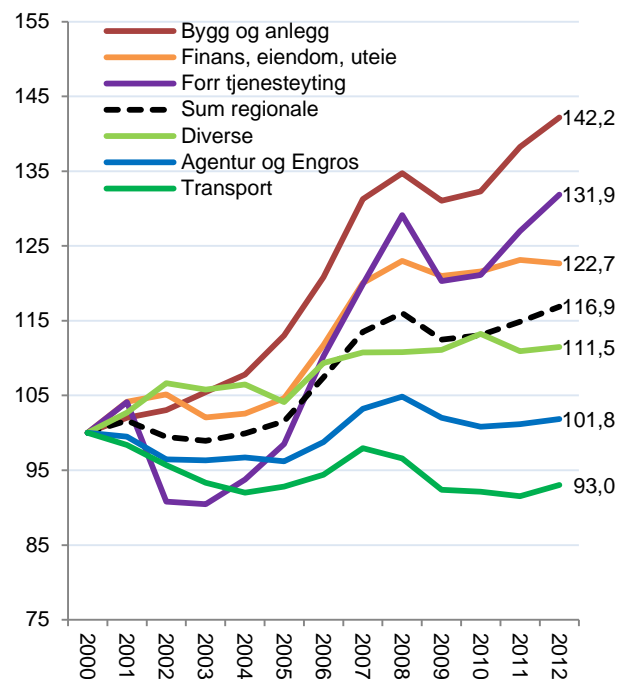
I 2012 var det bygg og anlegg som var den største enkeltbransjen innenfor de regionale næringene. Antall arbeidsplasser innen bygg og anlegg har vokst mye siden 2000, fra under 140 000 i 2000 til nesten 200 000 i 2012. Veksten har vært på nesten 60 000 arbeidsplasser, og den prosentvise veksten er også høyest av de regionale næringene, som vi ser av figur 23. Bygg- og anleggsnæringen er ganske spredt, og er viktig for mange av de små og perifere kommunene.

Forretningsmessig tjenesteyting, som er regnskap, revisjon, utleie av arbeidskraft etc., har også hatt sterk vekst siden 2000, men er ganske følsom for konjunktorene. Det samme gjelder finans, eiendom og utleie. Disse bransjene er typiske by-bransjer, som har størst konsentrasjon i de store byene.

Agentur og engroshandel har ikke hatt særlig vekst etter 2000. Transportbransjen har hatt fallende sysselsetting i Norge. Dette er bransjer som buss, tog, fly, sjøfart, posttjenester og lagertjenester. Drosjenæringen er ikke med her, ettersom vi har kategorisert denne næringen som en besøksnæring.

Figur 22: De regionale næringene, antall arbeidsplasser i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 23: De regionale næringene i Norge fra 2000 til 2012. Utvikling indeksert slik at antall arbeidsplasser i 2000=100.

1.9.1 De regionale næringene i Hedmark

Figuren til høyre viser arbeidsplassutviklingen i de ulike regionale næringene i Hedmark, mens figuren under viser den indekserte utviklingen. Skalaen i figuren under er lik som figuren på forrige side, for å gjøre det enklere å sammenlikne utviklingen i fylket med utviklingen på landsbasis.

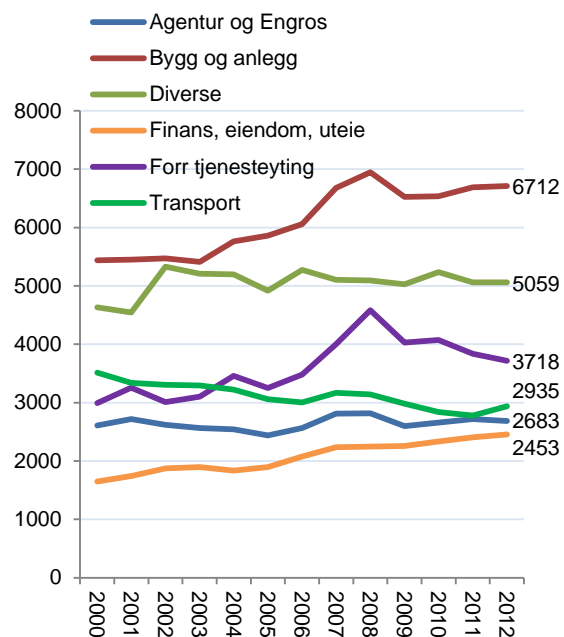
Bygg- og anleggsbransjen hadde 6 712 arbeidsplasser i 2012. Dette er en øking på nesten 23 prosent siden 2000. Selv om økingen er høy, har veksten vært bare halvparten så stor som Norges vekst i samme periode.

Transportbransjen er nest størst, og den sysselsatte 5 059 personer i 2012. Dette er en nedgang på om lag 11 prosent. Transportbransjen har også opplevd en arbeidsplassnedgang på landsbasis.

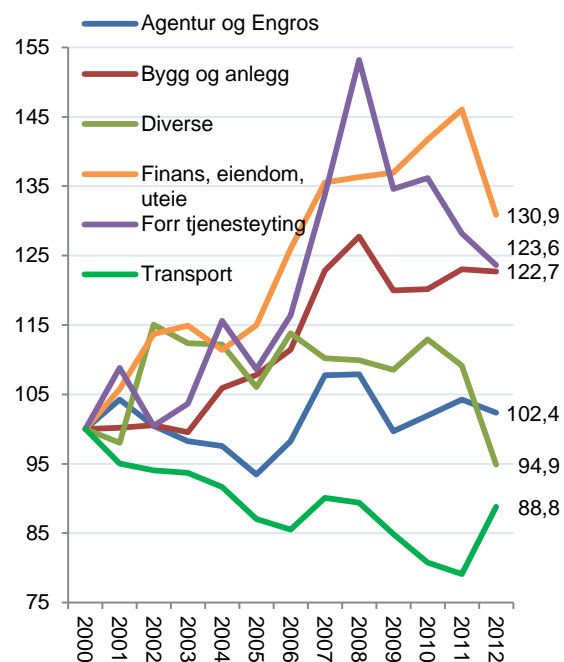
Antall arbeidsplasser i de forretningsmessige tjenesteytingene hadde en sterk vekst fram til 2008. Etter finanskrisetåret ble antall arbeidsplasser redusert, og siden har det vært en jevn og svak nedgang. Det var derimot 23,6 prosent flere arbeidsplasser i de forretningsmessige tjenesteytingene i 2012 enn i 2000. Veksten er noe svakere enn i landet som helhet i samme periode.

Agentur og engros sysselsatte i utgangspunktet få personer. Det var 2 683 arbeidsplasser i disse næringene i 2012. Utviklingen har vært ganske jevn. Som i mange andre næringer var det vekst fram mot 2008, og en nedgang deretter. I 2012 var det 2,4 prosent flere arbeidsplasser innen agentur og engros enn i 2000.

Finans, eiendom og utleie hadde under 2 000 arbeidsplasser i 2000. I 2012 var antallet økt til 2 453. Den prosentvise veksten har vært på nesten 31 prosent. Dette er en høyere vekst enn i Norge i samme periode.

Figur 24: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene i Hedmark fra 2000 til 2012.

Figur 25: Indeksert utvikling i de regionale næringene i Hedmark fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.9.2 De regionale næringene - nivå

De regionale næringene har en viss tendens til å konsentrere seg i regionale sentra, det gjelder spesielt innenfor bransjer som forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom. Andre bransjer innenfor de regionale næringene, som bygg og anlegg og transport er ganske jevnt fordelt. Nivået, målt som antall arbeidsplasser i de regionale næringene som prosentvis andel av samlet sysselsetting, er vist i tabellen under.

Tabell 6: Nivå på de regionale næringene i regionene på Østlandet, dvs. arbeidsplasser i de regionale næringene som prosentvis andel av sysselsettingen. Endring i nivå fra 2000 til 2012 i siste kolonne.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Oslo	73,3	72,4	68,4	67,3	66,1	66,3	65,9	65,7	65,2	63,7	62,0	61,2	61,3	-12,0
3	Øvre Romerike	38,0	41,0	38,9	37,7	37,4	35,6	34,9	34,9	36,7	36,2	35,8	36,7	37,0	-1,0
4	Akershus Vest	37,1	36,3	36,3	34,9	36,4	35,6	36,9	36,9	37,4	36,4	36,4	36,8	35,4	-1,6
6	Sandefjord/Larvik	31,3	30,5	30,0	30,4	30,8	30,9	31,4	32,5	33,8	32,6	32,6	31,9	32,4	1,1
10	Valdres	27,6	27,9	27,8	29,3	28,4	29,4	29,7	30,8	30,6	31,0	31,9	31,0	30,3	2,8
12	Nedre Romerike	24,4	23,8	24,8	24,4	25,3	25,9	26,5	26,9	26,8	26,2	27,8	28,6	29,4	5,0
13	Drammensregionen	26,7	27,7	27,2	26,9	27,0	27,4	28,2	28,6	28,8	28,6	28,9	28,9	29,4	2,7
14	Hamarregionen	28,1	28,2	29,4	29,0	28,8	27,7	28,4	29,3	30,0	28,9	28,8	28,6	28,8	0,8
16	Nedre Glomma	26,6	27,1	29,0	27,2	26,7	26,9	28,2	28,8	29,0	28,0	27,9	28,0	28,6	2,0
19	Hallingdal	22,7	23,5	24,8	25,5	25,7	26,2	26,8	28,0	28,3	28,1	27,9	27,7	28,3	5,6
21	Lillehammerregionen	25,6	26,1	26,3	27,3	27,4	27,5	28,5	28,7	29,0	28,4	28,5	27,8	27,8	2,2
22	Midt-Buskerud	21,9	23,1	22,9	23,6	23,7	24,3	24,6	25,7	25,0	25,2	26,2	26,8	27,8	5,9
23	Follo	24,0	23,9	23,5	24,5	25,0	25,3	25,6	26,4	26,9	26,3	26,4	26,2	27,5	3,6
24	Mossregionen	27,1	28,0	25,7	24,9	25,3	26,0	27,3	27,3	28,5	28,0	28,9	28,3	27,4	0,3
26	Grenland	24,2	24,7	24,7	25,0	25,4	25,6	26,8	27,5	27,5	26,9	26,8	26,4	26,9	2,7
33	Nord-Gudbrandsdal	21,6	22,9	22,0	22,4	22,8	23,3	22,1	23,8	23,6	24,3	25,6	25,4	25,8	4,2
34	Tønsbergregionen	26,0	25,9	26,5	26,5	26,1	25,7	27,2	27,0	27,1	26,1	26,4	25,4	25,7	-0,3
38	Gjøvikregionen	21,5	21,7	22,6	22,9	24,1	24,2	24,5	25,4	25,0	24,9	25,2	24,6	25,1	3,6
42	Indre Østfold	21,4	21,6	22,1	22,3	23,7	23,9	24,2	24,3	24,3	25,0	25,2	25,3	24,6	3,3
44	Vest-Telemark	20,8	21,1	21,8	23,8	24,0	22,3	24,0	22,9	23,2	23,3	23,9	23,4	24,5	3,7
50	Ringerike/Hole	20,7	20,9	21,4	21,8	23,0	21,6	21,8	22,3	22,7	22,7	22,9	23,2	23,8	3,1
51	Midt-Gudbrandsdal	25,5	25,4	25,1	24,9	25,4	24,5	24,3	26,8	24,7	23,7	23,9	22,8	23,4	-2,1
53	Fjellregionen	20,6	20,4	19,8	21,1	21,0	20,1	20,2	22,1	22,6	21,7	22,9	23,0	22,8	2,2
54	Glåmdal	18,0	18,7	18,9	19,1	20,5	20,4	21,7	22,4	23,0	22,0	22,3	22,1	22,8	4,7
56	Øst-Telemark	21,3	21,5	20,8	21,5	21,3	20,4	20,4	20,6	20,6	22,1	22,8	22,3	22,6	1,2
63	Midt-Telemark	18,2	18,7	19,2	20,1	20,8	20,0	19,9	20,4	19,7	20,1	20,9	20,8	21,2	3,0
67	Hadeland	17,5	17,5	18,5	19,1	19,0	19,6	19,5	19,7	19,9	19,7	20,0	20,3	20,6	3,1
70	Sør Østerdal	20,1	19,4	20,5	20,8	21,7	21,6	20,8	21,9	22,5	22,2	22,9	22,1	20,3	0,2
71	Kongsberg/Numedal	20,6	20,0	18,4	19,2	19,8	21,3	21,5	22,8	22,2	21,4	21,4	21,2	20,3	-0,3
77	Halden	20,2	21,8	21,9	22,1	21,4	22,7	23,4	23,9	23,4	22,5	20,8	19,9	19,4	-0,8

Oslo har den høyeste konsentrasjonen av arbeidsplasser i de regionale næringene, men nedgangen har også vært stor.

Hamarregionen hadde 28,8 prosent arbeidsplasser i de regionale næringene i 2012. Andelen har vært stabil siden tusenårsskiftet.

De øvrige regionene i Hedmark har mellom 20 og nesten 23 prosent av arbeidsplassene i de regionale næringene. Glåmdal har hatt høyest vekst, en vekst på 4,7 prosentpoeng.

1.9.3 Vekstimpulser fra de regionale næringene

Vekstimpulser måles som vekst i antall arbeidsplasser som prosentvis andel av samlet sysselsetting.

Tabell 7: Vekstimpulser fra de regionale næringene i regionene på Vestlandet, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. Siste kolonne viser vekstimpulsen for perioden mellom 2001 og 2012.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Hele perioden
1	Nedre Romerike	-0,5	0,9	-0,7	0,9	1,1	1,5	1,6	0,4	-0,8	1,8	1,4	1,3	1,0	9,3
7	Øvre Romerike	4,0	-1,9	-1,1	0,2	-0,9	0,6	1,6	2,9	-0,8	0,2	2,0	0,9	0,9	8,7
11	Oslo	-0,7	-4,3	-1,5	-0,1	1,6	2,8	3,0	1,4	-1,8	-0,8	1,1	1,0	0,7	2,4
12	Follo	-0,1	-0,5	0,8	0,3	0,8	1,2	1,7	1,0	-1,1	0,4	0,4	1,6	0,7	6,7
13	Drammensregionen	1,2	-0,5	-0,4	0,1	0,8	1,7	1,7	0,6	-0,6	0,6	0,6	0,9	0,7	7,1
15	Midt-Buskerud	1,2	0,0	0,3	0,3	0,5	0,8	1,8	-0,4	-0,3	0,8	0,6	1,3	0,7	7,2
27	Ringerike/Hole	0,2	0,3	0,3	1,2	-1,2	0,9	1,3	0,8	-0,4	0,3	0,5	0,7	0,4	5,0
34	Nedre Glomma	0,8	1,9	-2,0	-0,4	0,4	2,3	1,6	0,5	-1,7	0,1	0,5	0,8	0,4	5,0
35	Hallingdal	0,9	0,9	0,5	0,2	0,8	1,2	1,8	0,6	-0,8	-0,2	-0,1	0,6	0,4	6,4
37	Sandefjord/Larvik	-0,3	-0,5	0,2	0,6	0,8	1,1	2,5	1,6	-2,0	-0,1	-0,4	0,6	0,3	4,3
39	Mossregionen	1,2	-2,4	-0,8	0,3	1,0	2,2	1,1	1,6	-1,3	1,1	-0,1	-0,8	0,3	3,2
40	Akershus Vest	-0,9	0,1	-2,0	1,6	-0,4	2,6	1,1	1,1	-1,4	0,3	1,1	-0,8	0,3	2,6
41	Vest-Telemark	0,3	0,4	1,7	0,2	-1,3	2,7	-0,9	0,7	-0,2	0,3	-0,5	1,2	0,3	4,7
42	Nord-Gudbrandsdal	1,2	-1,1	0,7	0,3	0,4	-0,4	1,6	-0,2	0,1	1,1	-0,3	0,2	0,3	3,7
47	Hadeland	0,1	1,0	0,5	-0,2	0,8	0,3	0,8	0,1	-0,5	0,4	0,5	0,4	0,3	4,1
48	Midt-Telemark	0,5	0,2	0,7	0,5	-0,4	0,5	0,7	-0,3	0,0	0,8	0,1	0,5	0,3	3,8
49	Indre Østfold	0,6	0,3	0,1	1,4	0,4	1,0	0,8	0,5	0,1	0,1	0,1	-0,4	0,3	5,3
51	Fjellregionen	-0,3	-0,6	1,0	0,3	-1,1	0,6	2,6	0,3	-1,6	1,8	0,1	-0,6	0,3	2,6
52	Grenland	0,3	-0,3	0,1	0,5	0,6	2,1	1,7	0,5	-1,3	-0,1	-0,4	0,5	0,3	4,1
54	Øst-Telemark	0,2	-0,8	0,3	-0,3	-0,5	0,3	0,6	0,1	0,7	0,8	-0,5	0,3	0,2	1,2
60	Hamarregionen	0,4	1,2	-0,6	0,0	-1,0	1,5	1,9	0,9	-1,6	-0,1	0,1	0,5	0,2	3,3
61	Glåmdal	0,7	-0,1	0,0	1,4	-0,3	1,7	1,1	0,9	-1,8	0,0	-0,4	0,8	0,2	3,7
62	Gjøvikregionen	0,2	0,9	0,3	1,0	0,2	0,8	1,6	-0,3	-0,6	0,2	-0,4	0,5	0,2	4,3
64	Tønsbergregionen	0,2	0,7	-0,5	-0,2	0,0	2,4	0,9	0,5	-1,5	0,5	-0,7	0,5	0,2	3,1
66	Lillehammerregionen	0,5	0,0	0,8	0,2	0,5	1,9	1,0	0,5	-1,1	0,7	-0,6	-0,2	0,2	4,1
68	Kongsberg/Numedal	-0,5	-1,6	0,8	0,6	1,5	0,9	2,2	-0,2	-1,2	0,1	0,1	-0,7	0,1	1,9
74	Valdres	0,6	-0,3	1,3	-1,2	1,4	0,6	2,0	-0,3	0,0	0,5	-0,9	-0,8	0,0	3,0
78	Sør Østerdal	-0,6	1,1	0,1	1,1	-0,1	-0,3	1,7	1,0	-0,7	0,8	-0,9	-1,6	-0,1	1,5
81	Midt-Gudbrandsdal	0,2	-0,6	0,1	0,1	-0,9	0,4	2,8	-1,5	-1,9	0,4	-0,9	0,2	-0,2	-1,9
83	Halden	1,8	0,2	0,0	-1,0	1,5	1,6	1,0	-0,1	-1,4	-1,5	-0,6	-0,5	-0,4	0,7

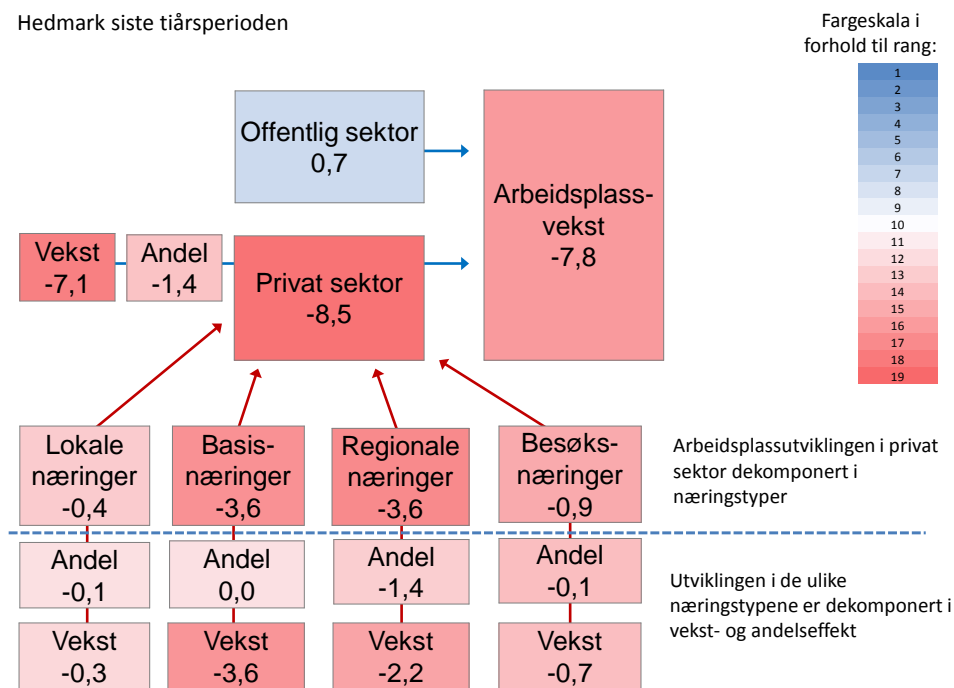
I perioden 2006 til 2007 var det positive vekstimpulser i nesten alle regionene på Østlandet. I 2009 var det negative vekstimpulser i nesten alle regionene på Østlandet. Ringvirkningene av finanskrisen kommer tydelig til syne i denne tabellen.

Bare Sør-Østerdal har i snitt hatt negative vekstimpulser i de regionale næringene. Selv om vekstimpulsene i snitt har vært positive i de øvrige regionene i Hedmark, så er verdiene lavere enn for medianregionen.

Over hele perioden (siste kolonne), har derimot alle regionene i Hedmark hatt positive vekstimpulser, men verdiene på vekstimpulsene har vært under medianen.

1.9.4 Oppsummering arbeidsplassutvikling

Nå har vi gått gjennom arbeidsplassutviklingen i fylket, og sett hvordan utviklingen har vært i ulike sektorer, og ulike nærings typer i fylket. I figuren under har vi satt utviklingen inn i en modell, der vi kan se den relative betydningen av utviklingen i de ulike sektorer og nærings typer, samtidig som fargene angir hvordan fylket kommer ut i forhold til andre fylker.

Figur 26: Oppsummering av arbeidsplassutvikling i Hedmark, alle tallene viser endring de siste 10 årene, i prosent av samlet sysselsetting i fylket, og i forhold til landsgjennomsnittet. Avviket for hver av de fire nærings typene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan nærings typen ville ha bidratt til samlet vekst dersom nærings typens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan nærings typen ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

Vi har tidligere vist at arbeidsplassveksten som andel av sysselsetting i Hedmark har vært 7,8 prosentpoeng lavere enn veksten nasjonalt i den siste tiårsperioden. Vi dekomponerte denne relative arbeidsplassnedgangen i sektorer, og så at privat sektor står for all den relative nedgangen (-8,5). Vi dekomponerte bidraget fra privat sektor i en vekst- og i en andelseffekt. Veksteffekten har hatt størst betydning (-7,1).

Vi har inndelt privat sektor i nærings typer: lokale, basis-, regionale – og besøksnæringer. Boksene under «Privat sektor -8,5» viser bidraget fra de ulike nærings typene på veksten i privat sektor. Utviklingen i basisnæringerne (-3,6) og i de regionale næringerne (-3,6) står for mesteparten av den relative nedgangen i privat sektor i Hedmark.

På samme måte som vi delte inn sektorene i en vekst- og en andelseffekt, deler vi inn bidraget fra de fire nærings typene i en vekst- og andelseffekt. Veksteffekten sier noe om den relative arbeidsplassveksten, mens andelseffekten sier noe om betydningen av den relative størrelsen på nærings typen i forhold til sysselsettingen.

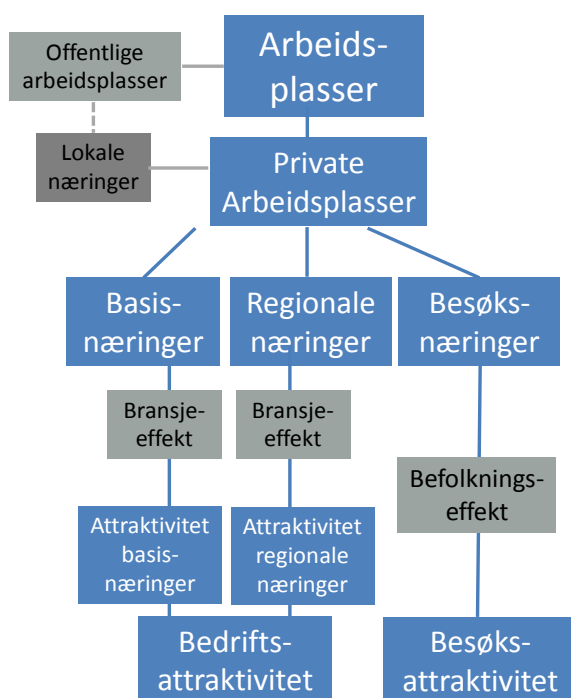
Den negative utviklingen i basisnæringerne skyldes først og fremst en svak veksteffekt (-3,6). Den negative utviklingen i de regionale næringerne skyldes til dels en svak veksteffekt (-2,2), men også en svak andelseffekt (-1,4).

Besøksnæringerne og de lokale næringerne har også hatt en svak utvikling, men bidraget til den samlede relative arbeidsplassnedgangen har ikke vært like stort som bidraget fra basisnæringerne og de regionale næringerne.

2. Attraktivitet for bedrifter og besøk

Vi har så langt beskrevet næringsutviklingen gjennom å se på utviklingen i de ulike næringstypene. Vi ønsker nå å se om vi kan forklare en del av avvikene mellom veksten i de ulike næringstypene i Hedmark og veksten ellers i landet. Ulike bransjestrukturer forklarer mye av forskjellene mellom regioner når det gjelder vekst i basisnæringer og regionale næringer. Besøksnæringene blir i stor grad påvirket av egen befolkningsutvikling. Når vi kan korrigere for slike forskjeller, får vi fram bedre mål for bedrifts- og besøksattraktivitet.

I figuren under ser vi hvordan vi tenker oss en modell hvor vi identifiserer de viktigste drivkreftene for næringsutvikling, målt gjennom arbeidsplassveksten i næringslivet.

Figur 27: Modell for bedrifts- og besøksattraktivitet.

Vi har vist utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet i Hedmark, hvor vi har delt opp næringslivet i fire næringstyper. Lokale næringer er bedrifter innenfor primærhelsetjenester, barnehager, grunnskole og liknende. Dette er bedrifter som har befolkningen på stedet som kunder, og som i stor grad substituerer kommunen som tjenesteleverandør. Utviklingen i denne sektoren er derfor i stor grad et utslag av hvordan fordelingen mellom kommune og næringslivet er når det gjelder tjenesteleveranser. F.eks. har noen skoler blitt privatisert etter nedleggelsesvedtak i kommunen, og fortsetter virksomheten i privat regi. Dette er ikke en næringslivsvekst som er spesielt interessant, ettersom antall arbeidsplasser i stor grad er de samme før og etter privatisering. Derfor har vi sett på utviklingen i lokale næringer i sammenheng med kommunal sektor.

De tre næringstypene som gjenstår er dermed basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer. Utviklingen i besøksnæringene må ses i sammenheng med befolkningsutviklingen på stedet. Et steds innbyggere er i stor grad kunder også i besøksnæringene. Høy besøksattraktivitet vil gi seg utslag i at antall arbeidsplasser i besøksnæringene øker raskere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Noen steder med høy befolkningsvekst vil

kunne se en vekst i besøksnæringene, men uten at stedet egentlig trekker til seg flere besøkende. Besøksattraktivitet blir derfor målt som økning i antall arbeidsplasser i besøksnæringene utover det som befolkningsutviklingen tilsier.

Basisnæringene er de som produserer varer og tjenester for et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som skaper ny kjøpekraft til stedet. De fleste av bransjene som inngår her omtales som konkurranseutsatte bransjer. Utviklingen i slike bransjer må ses på i lys av bransjestrukturen. Noen steder har en høy andel av basisnæringene i bransjer som er i kraftig vekst på landsbasis, som f.eks. olje- og gassrelatert virksomhet. Da er det «normalt» med vekst i basisnæringene. Andre steder har tyngdepunktet i basisnæringene i bransjer som landbruk og prosessindustri, bransjer som har hatt kraftig nedgang i Norge de siste årene. Da er det en prestasjon å unngå nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Høy bedriftsattraktivitet vil vi anta at gir seg utslag i at veksten i disse næringene er høyere enn bransjestrukturen tilsier.

Det vi kaller regionale næringer, som omfatter bransjer som transport, engroshandel, bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting, vil i mange tilfeller utvikle seg i tråd med regionens befolknings- og næringsvekst. Veksten blir da et resultat av vekst i andre næringer og som følge av økt etterspørsel fra en økende befolkning. Men de regionale næringene er svært ujevnt fordelt mellom kommunene. De regionale næringenes utvikling i en enkeltkommune kan derfor være svært interessant, og kan kanskje påvirkes sterkt gjennom å gjøre kommunene mer attraktive for slike næringer. For et større område, som et helt fylke, er kanskje utviklingen i disse næringene mindre interessant, fordi utviklingen ses på som et resultat av vekst andre steder. Vi vil derfor også se på hvordan utviklingen i de regionale næringene har vært, justert for virkninger av bransjestrukturen.

Hensikten med å beregne effekter av bransjestrukturen på basisnæringene og de regionale næringene, samt befolkningsendringseffekten på besøksnæringene, er at vi ønsker å se på næringsutviklingen når vi har korrigert for strukturelle effekter som ikke kan påvirkes regionalt eller lokalt. Hvor god eller dårlig er utviklingen i de ulike delene av næringslivet, når vi har korrigert for disse strukturelle forholdene? Bransjestrukturen i begynnelsen av en periode er gitt, den er et forhold som ikke kan endres på kort sikt. Det er derfor den relative utviklingen i de bransjene en region faktisk har, i forhold til utviklingen i resten av landet, som er målet for om næringslivet har lyktes eller ikke. Dette blir derfor et mål for stedets bedriftsattraktivitet.

For besøksnæringene har vi korrigert for befolkningsutviklingen. Besøksnæringene på et sted har svært begrenset innflytelse på egen befolkningsutvikling. Men befolkningsutviklingen har stor betydning for veksten i besøksnæringene, ettersom stedets egen befolkning i stor grad er kunder for stedets besøksnæring. Derfor måler vi arbeidsplassutviklingen i stedets besøksnæringer i relasjon til befolkningsutviklingen. Steder der besøksnæringene vokser hurtigere enn befolkningsutviklingen skulle tilsi, øker sine markedsandeler, enten ved å trekke til seg besøkende kunder utenfra, eller ved at egne innbyggere i større grad bruker stedets egne besøksnæringer.

I resten av kapitlet skal vi vise hvordan vi har beregnet næringsattraktiviteten, gjennom å se på utviklingen i basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene i relasjon til de strukturelle forholdene.

2.1 Bransjestrukturens betydning for basisnæringene

Vi så tidligere at bransjestrukturen har en sterk og klar påvirkning på veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet. Når vi skal analysere den regionale veksten i de ulike næringstypene, er det derfor naturlig å se på bransjestrukturens betydning. Vi har allerede sett at det er stor forskjell på veksten innad i de ulike næringstypene. Innenfor basisnæringene er det eksempelvis en sterk vekst innenfor det vi kalte teknologiske tjenester, mens naturbaserte næringer har hatt sterk nedgang.

I tabellen under er de tre basisnæringstypene splittet opp ytterligere, og antall arbeidsplasser er indeksert slik at vi ser veksten fra 2000 til 2012.

Tabell 8: Antall arbeidsplasser i basisnæringene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

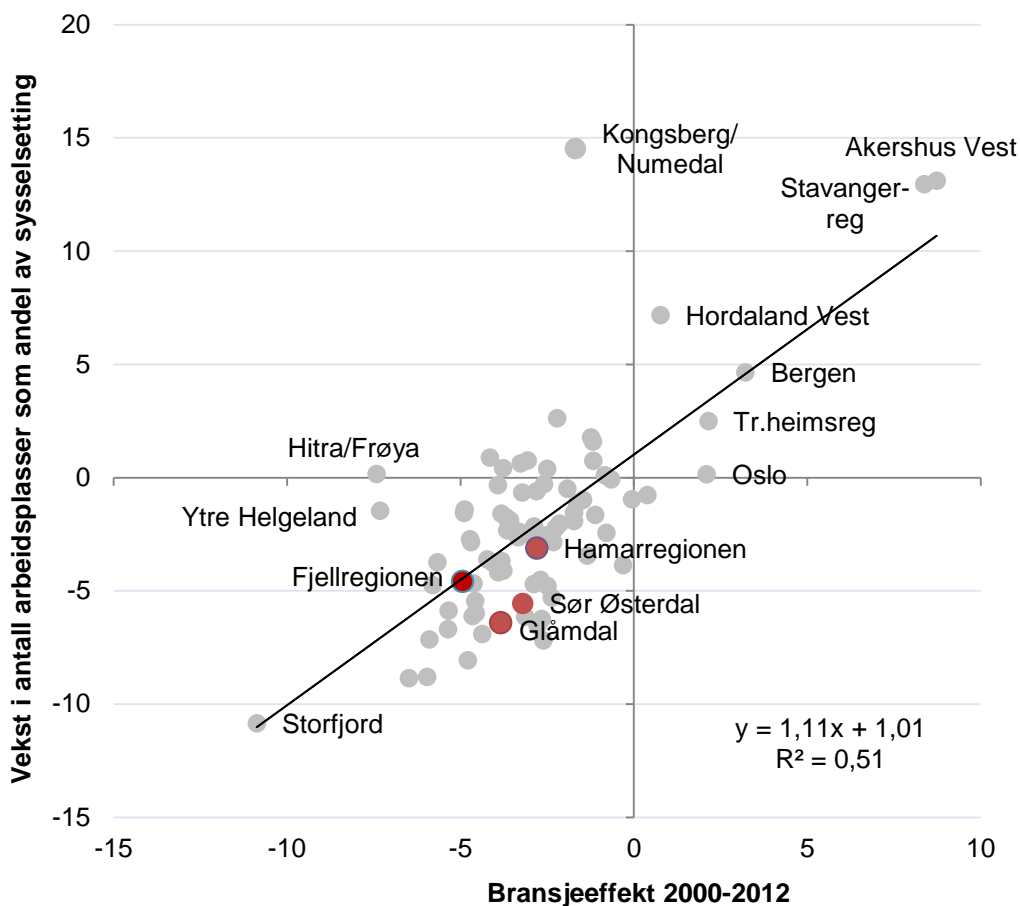
Næring		Næringstype-sub	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Basisnæringene	Industri	Anna industri	100	93,4	88,9	84,0	83,8	83,3	85,5	87,0	83,2	80,6	78,5	78,4	75,8
		Næringsmidler	100	98,9	97,2	95,7	92,4	89,5	88,5	88,9	87,9	84,6	84,4	85,7	86,3
		Olje og gass utvinning	100	102,2	103,0	103,5	103,6	107,1	117,5	120,8	128,7	131,0	137,8	147,3	157,5
		Prosessindustri	100	96,1	95,4	92,9	89,2	86,8	84,5	82,7	82,6	75,8	74,7	73,6	68,0
		Verkstedindustri	100	102,4	97,2	90,3	89,3	92,1	99,1	105,6	108,1	100,4	91,1	93,0	96,3
	Natur	Fiske/havbruk	100	95,8	94,9	91,8	88,4	86,2	86,1	83,2	84,4	84,1	81,8	83,8	80,1
		Gruve	100	99,1	96,4	95,9	100,5	102,0	102,8	107,6	109,3	100,2	103,4	109,0	112,8
		Landbruk	100	92,3	89,5	93,5	86,1	89,0	91,7	87,2	87,4	85,3	79,0	75,6	74,4
	Tekn. tjenester	Olje og gass	100	108,0	106,0	101,5	102,8	107,0	121,7	139,3	151,3	158,2	216,9	230,8	264,4
		Teknisk/vitenskap	100	101,4	147,1	129,9	132,2	136,6	149,1	154,4	168,5	148,9	149,1	156,6	165,0
		Telekom og IKT	100	109,0	99,7	94,7	95,6	101,2	105,7	113,8	120,0	120,7	124,0	126,5	132,1

Tjenester til olje- og gassektoren har økt med hele 164,4 prosent fra 2000 til 2012. Teknologiske og vitenskapelige tjenester og olje- og gassutvinning har også hatt sterk vekst. Telekommunikasjoner og IKT, samt gruvedrift er andre subtyper av basisnæringene som har hatt vekst.

De andre subtypene har hatt nedgang. Størst nedgang har det vært i prosessindustri, landbruk, anna industri (bl.a. møbel) og fiske/havbruk.

Regionene har svært ulik fordeling av sine basisnæringene, og det forklarer ganske mye av forskjellene i vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Det er klart at en region som har hatt mye av sine basisnæringene i landbruk, fiske eller prosessindustri har hatt vanskeligheter med å oppnå arbeidsplassvekst i denne perioden. Regioner med store andeler av basisnæringene innenfor olje- og gass eller teknologiske tjenester vil på sin side nesten ikke kunne ha unngått arbeidsplassvekst.

I figuren under har vi satt veksten i basisnæringene opp mot effekten av bransjestrukturen. Bransjeeffekten har blitt målt hvert år i perioden, og det er den akkumulerte effekten for hele perioden som er blitt anvendt på den horisontale akse. Veksten i basisnæringene er målt som veksten i antall arbeidsplasser i basisnæringene i perioden som prosentvis andel av samlet sysselsetting i regionene i 2000. Bransjeeffekten er den delen av veksten som kan forklares av bransjestrukturen. Det er den teoretiske veksten stedet vi analyserer ville hatt, dersom veksten hadde vært lik som på landsbasis. På engelsk refereres ofte bransjeeffekten til som *Industry mix effect*^{iv}.

Figur 28: Vekst i basisnæringene, som andel av samlet sysselsetting, og bransjeeffekten for perioden 2000-2012.

I figuren over ser vi at det er en sterk korrelasjon mellom veksten i basisnæringene og bransjeeffekten.

Kongsberg/Numedal skiller seg ut ved at de har hatt den sterkeste veksten i basisnæringene, til tross for at bransjeeffekten ikke er spesielt positiv. Kongsberg/Numedal har mye av sine basisnæringer innenfor verkstedindustri. Stavangerregionen og Akershus Vest har hatt den klart mest gunstige bransjestrukturen, og de har også hatt en kraftig vekst i sine basisnæringer. Hordaland Vest, Bergen, Trondheimsregionen, Oslo og Follo er andre regioner med gunstig bransjestruktur.

Fjellregionen har hatt en vekst i basisnæringene som svarer til det som er «statistisk normalt» for den gitte bransjeeffekten. De øvrige regionene i Hedmark har hatt en svakere vekst i basisnæringene enn det bransjestrukturen skulle tilsi. De har da negativ bransjejustert vekst i basisnæringene.

2.1.1 Bransjustert vekst i basisnæringene

I tabellen under ser vi hvordan regionene på Østlandet kommer ut når det gjelder *bransjustert* vekst i basisnæringene. Arbeidsplassveksten er altså dekomponert i bransjeeffekten, som vi viste til på forrige side, og den bransjusterte veksten. Bransjeeffekten viser hvordan veksten i fylket ville vært dersom veksten hadde vært lik som på landsbasis. Den bransjusterte veksten viser hvilken del av veksten som kan forklares av lokale forhold, etter at vi har justert for bransjeeffekten. I et regionalt perspektiv er en ofte opptatt av den bransjusterte veksten.

Tabell 9: Bransjustert vekst i basisnæringene på Østlandet fra 2001 til 2012. Kolonnen til venstre viser rangeringen blant de 83 regionene i Norge etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Hele perioden
1	Kongsberg/Numedal	-0,6	1,8	0,2	-0,8	0,1	1,9	1,0	2,9	1,6	3,3	3,0	0,7	1,8	16,2
11	Midt-Telemark	-1,1	0,4	0,2	0,4	0,7	0,4	-0,6	0,7	-0,9	-0,1	0,8	1,3	0,3	2,3
17	Halden	-0,3	0,8	0,2	-1,2	-0,5	0,4	0,4	-1,1	0,6	0,2	0,3	0,9	0,2	0,7
21	Tønsbergregionen	0,2	-0,6	-0,4	0,4	-0,4	0,1	0,5	0,0	0,0	0,3	0,1	0,2	0,1	0,5
22	Vest-Telemark	-0,7	0,6	1,2	0,2	0,4	1,0	-0,6	0,5	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,1	2,6
32	Midt-Gudbrandsdal	1,7	0,2	1,5	0,0	-0,5	0,2	0,0	0,7	-0,4	0,3	-0,2	0,0	0,0	3,5
33	Oslo (Region)	-1,2	-0,1	-1,2	0,1	0,0	0,2	-0,2	0,0	-0,3	0,0	0,3	0,2	0,0	-1,9
34	Drammensregionen	-0,4	-0,2	0,2	0,5	-0,4	-0,5	0,2	-0,1	0,0	0,3	0,3	-0,1	0,0	-0,2
40	Hadeland	-0,3	-0,4	0,2	0,0	0,0	-0,1	0,4	-0,1	-0,7	0,4	-0,1	0,1	0,0	-0,5
41	Midt-Buskerud	-0,4	0,1	-0,3	0,7	0,5	-0,4	0,3	-0,2	-0,2	0,3	-0,3	0,0	0,0	0,1
47	Hamarregionen	0,3	0,2	0,2	-0,1	-0,4	0,0	-0,4	-0,5	0,0	0,0	-0,1	0,5	0,0	-0,3
50	Sandefjord/Larvik	0,4	-0,4	-0,1	0,9	0,1	0,2	-0,4	-0,5	-0,2	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,1
52	Nedre Romerike	-0,6	-0,3	0,1	-0,3	0,0	-0,2	-0,1	0,1	-0,2	0,1	-0,3	0,0	-0,1	-1,7
54	Indre Østfold	0,5	0,3	0,3	0,3	0,0	-0,3	0,1	0,3	-0,4	0,1	0,0	-0,5	-0,1	0,8
57	Øvre Romerike	-0,2	0,1	0,5	0,0	2,0	-0,3	-0,5	-0,2	-0,2	-0,4	-0,3	0,1	-0,1	0,5
60	Follo	-0,2	-0,1	0,5	0,0	-0,4	-0,3	0,0	-0,1	0,1	-0,3	-0,1	-0,2	-0,1	-1,2
61	Fjellregionen	0,3	1,2	-1,3	1,2	-0,2	0,1	-0,3	0,0	0,3	-0,1	-0,1	-0,7	-0,1	0,4
62	Akershus Vest	2,8	1,3	2,1	-0,7	-0,3	-0,8	0,3	0,3	-0,1	0,5	-0,4	-0,7	-0,1	4,4
65	Lillehammerregionen	0,3	0,6	0,2	-0,3	0,3	-0,8	-0,1	-0,3	-0,1	0,1	-0,4	0,0	-0,1	-0,5
66	Glåmdal	-0,1	-0,6	-0,1	-0,3	0,0	-0,4	-0,5	0,2	-0,6	-0,6	0,1	0,3	-0,2	-2,6
68	Sør Østerdal	0,3	-0,7	-0,2	0,1	-0,7	0,0	-0,5	0,3	0,0	-0,1	-0,7	0,0	-0,2	-2,3
69	Valdres	1,1	1,3	-0,2	-0,2	-0,6	0,3	-0,3	-0,4	0,1	-0,4	0,2	-0,5	-0,2	0,3
70	Gjøvikregionen	-0,6	0,8	-0,6	-0,6	-0,9	0,1	0,1	-1,0	-0,2	0,5	0,1	-0,6	-0,2	-3,0
71	Nedre Glomma	-0,5	-0,5	-0,1	-0,4	-0,9	-0,2	-0,1	-0,6	-0,3	0,1	0,0	-0,3	-0,2	-3,8
75	Hallingdal	-0,1	0,2	-0,2	0,8	0,3	-0,2	-0,5	-0,7	-0,2	0,0	-0,2	-0,7	-0,3	-1,8
78	Ringerike/Hole	-0,6	-1,1	-0,2	0,1	1,0	0,7	0,0	-0,5	-0,3	-0,1	-0,1	-1,7	-0,3	-2,9
79	Grenland	-0,3	-0,7	-1,2	0,1	0,0	-0,7	-0,8	0,4	0,0	-0,1	-0,3	-0,8	-0,3	-4,6
81	Mossregionen	-0,2	0,1	0,6	0,2	-0,1	-0,5	0,2	-0,7	-1,1	0,3	-0,2	-0,7	-0,3	-2,3
82	Øst-Telemark	-0,9	0,6	-0,3	-1,0	0,7	0,0	-1,1	-0,4	0,1	-0,6	-1,0	0,2	-0,3	-3,6
83	Nord-Gudbrandsdal	0,4	1,4	0,1	0,2	-1,0	-0,2	-0,8	0,0	0,4	-0,3	-0,7	-0,6	-0,4	-1,3

I et tiårsperspektiv har Hamarregionen hatt null bransjustert vekst i basisnæringene. Det betyr at arbeidsplassutviklingen har vært som forventet av bransjestrukturen. De øvrige regionene har i snitt hatt en dårligere arbeidsplassutvikling i basisnæringene enn det bransjestrukturen skulle tilsi. De har da hatt en negativ bransjustert vekt.

For Fjellregionen har det vært en positiv endring, mens endringen har vært negativ for de øvrige regionene i Hedmark.

2.1.2 Basisnæringer i kommunene i Hedmark

Våler og Alvdal har høyest andel av arbeidsplassene i basisnæringene i Hedmark. Begge har en stor andel arbeidsplasser i industrien. Folldal og Tolga har mange arbeidsplasser i de naturbaserte næringene.

Folkerike kommuner som Kongsvinger, Tynset og Hamar har en betydelig andel av arbeidsplassene i de teknologiske tjenestene, selv om de kun utgjør en begrenset andel av den samlede sysselsettingen.

Hovedbildet som preger Hedmark er at de fleste arbeidsplassene i basisnæringene er i de naturbaserte næringene og i industrien. Basisnæringene utgjør tilsammen mindre enn 30 prosent av sysselsettingen for samtlige kommuner i Hedmark.

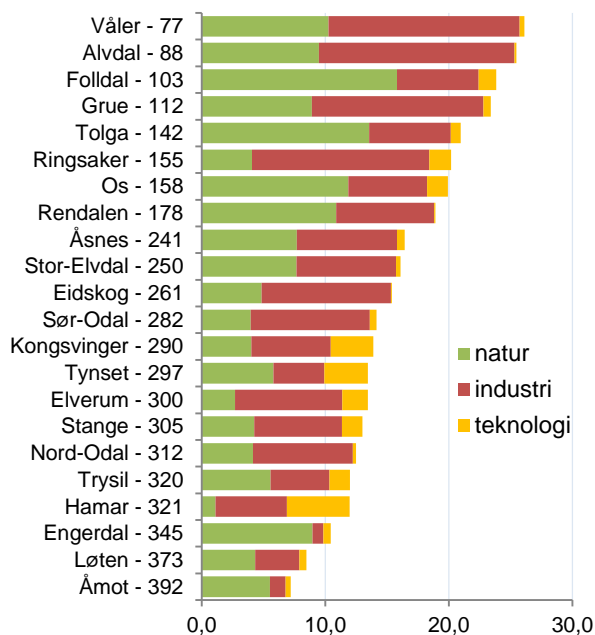
I tabellen til høyre er kommunene rangert etter bransjejustert vekst i basisnæringene. Kolonnen «normalisert» viser den relative veksten. Den dekomponeres i bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Den bransjejusterte veksten måler vekst utover det man kan forvente av bransjestrukturen.

Nord-Odal har hatt en sterk bransjejustert vekst (3,6). Til tross for dårlige forutsetninger for vekst, dvs. negativ bransjeeffekt (-2,3), har veksten i basisnæringene vært 1,4 prosentpoeng høyere enn den veksten nasjonalt.

Kommuner som Alvdal, Rendalen, Hamar og Løten har også hatt positiv bransjejustert vekst, men de rangeres ikke blant de øverste hundre kommunene, slik som Nord-Odal gjør. Alle disse kommunene har hatt en bedre arbeidsplassvekst i basisnæringene enn man kan forvente av bransjestrukturen.

Alle kommunene i Hedmark har negativ bransjeeffekt. Det vil si at de har en stor andel av arbeidsplassene i bransjer som opplever arbeidsplassnedgang på landsbasis. I figuren over så vi at de fleste arbeidsplassene i basisnæringene i Hedmark er i industrien og i de naturbaserte tjenestene. Dette er næringer med generell nedgang på landsbasis. Derfor har Hedmark negativ bransjeeffekt i sine basisnæringer.

Engerdal har hatt svakest bransjejustert vekst (-8,9). Bare syv kommuner i Norge har hatt en svakere bransjejustert vekst.

Figur 29: Nivå på og rangering av basisnæringene i kommunene i Hedmark i 2012. Antall arbeidsplasser i basisnæringene som andel av sysselsettingen.

Tabell 10: Kommunene i Hedmark, relativ vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst i basisnæringene i perioden 2003 til 2012. Alt er målt som prosentvis andel av samlet sysselsetting i kommunene i begynnelsen av perioden. Rang blant regionene i landet mht. bransjejustert vekst i venstre kolonne.

Rang	Kommune	Normalisert	Bransjeeffekt	Bransjejustert
80	Nord-Odal	1,4	-2,3	3,6
149	Alvdal	-2,8	-4,5	1,7
166	Rendalen	-2,0	-3,3	1,3
186	Hamar	0,7	-0,2	0,9
200	Løten	-1,0	-1,6	0,5
234	Eidskog	-3,7	-3,4	-0,3
248	Våler (Hedmark)	-5,9	-5,3	-0,6
250	Tolga	-5,1	-4,5	-0,6
260	Os (Hedmark)	-5,0	-4,1	-0,9
265	Trysil	-3,3	-2,4	-1,0
268	Stange	-2,5	-1,4	-1,1
271	Folldal	-3,7	-2,5	-1,1
276	Elverum	-3,4	-2,2	-1,3
306	Stor-Elvdal	-5,2	-3,3	-1,9
325	Grue	-5,9	-3,5	-2,4
335	Åmot	-5,0	-2,4	-2,6
344	Ringsaker	-6,5	-3,6	-2,8
346	Kongsvinger	-3,7	-0,8	-2,9
355	Åsnes	-6,7	-3,2	-3,5
356	Tynset	-5,6	-2,1	-3,5
359	Sør-Odal	-6,6	-3,0	-3,6
421	Engerdal	-12,2	-3,3	-8,9

2.1.3 Besøksattraktivitet i kommunene i Hedmark

Figur 30 viser besøksoverskuddet i de ulike underkategoriene av besøksnæringene i alle kommunene i Hedmark i 2012.

Tynset, Trysil, Hamar, Elverum og Kongsvinger har hatt overskudd i handelsnæringene. Trysil har også hatt et betydelig overskudd i aktivitetsnæringene.

En del kommuner, som Trysil, Tynset, Rendalen, Alvdal, Engerdal, Folldal og Grue, har hatt overskudd i overnattingsbransjen.

Mange kommuner har hatt et betydelig underskudd i handelsnæringene. Kanskje har handelen begynt å konsentrere seg i de større kommunene i Hedmark?

Både serveringsbransjen og aktivitetsbransjen har hatt underskudd i 2012.

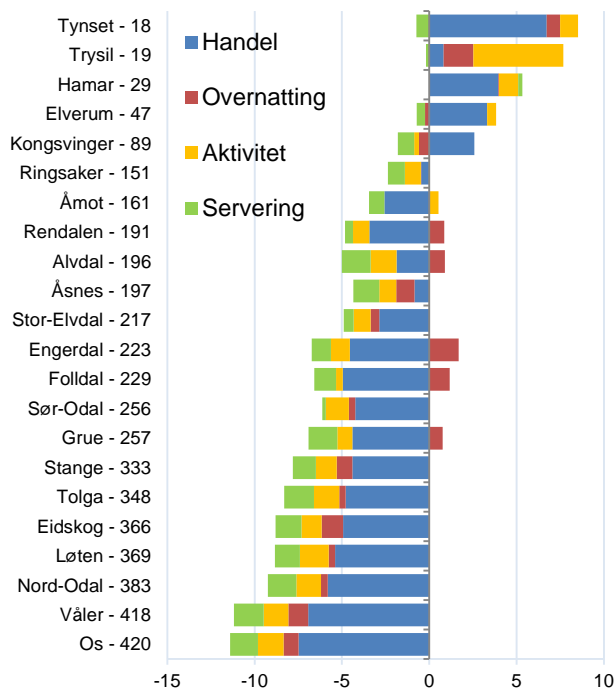
Tabell 11 viser vekstimpulsene i besøksnæringene i kommunene i Hedmark for den siste tiårsperioden. Vekstimpulsene dekomponeres i befolkningseffekt endring i besøksoverskudd mellom 2012 og 2003. Ved befolkningsnedgang forventes en nedgang i antall arbeidsplasser i besøksnæringene, og vice versa. Besøksoverskuddet blir restleddet. Hvis det er positivt, er antall arbeidsplasser i besøksnæringene høyere enn det som forventes av befolkningseffekten, og vice versa. Endringen i besøksoverskuddet sier noe om retningen på arbeidsplassutviklingen i besøksnæringene. Hvis endringen i besøksoverskuddet er positivt, er besøksoverskuddet i vekst, og vice versa.

Trysil har hatt høyest positiv endring i besøksoverskuddet i den siste tiårsperioden.

Rendalen har en positiv utvikling, men den har ikke klart å kompensere for befolkningseffekten, så den samlede vekstimpulsen er negativ.

Løten, som kun har hatt en svak befolkningseffekt, har skapt langt færre arbeidsplasser enn det befolkningsutviklingen skulle tilsi. Løten har negativ utvikling i besøksoverskuddet.

Kommunene i Hedmark rangere veldig ulikt med hensyn på endring i besøksoverskudd. Noen rangeres nesten øverst blant alle kommunene i landet, andre nesten nederst.

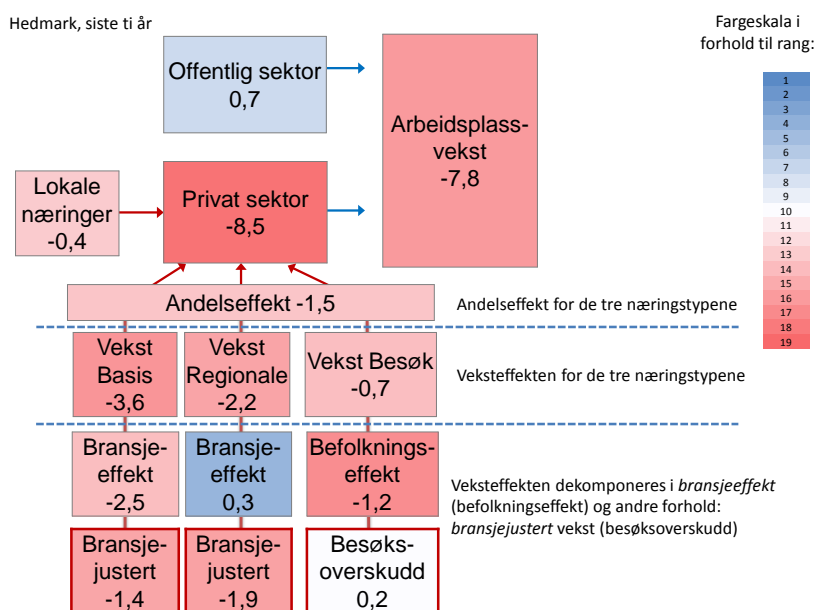
Figur 30: Overskudd av de ulike besøksnæringene målt som prosent av samlet sysselsetting i 2012. Rangeringen blant landets kommuner ved siden av kommunenavnet.

Tabell 11: Samlet vekstimpuls i besøksnæringene i den siste tiårsperioden, dekomponert i befolkningseffekt og besøksoverskudd. Til venstre angis rangering med hensyn til nivå blant de 428 kommunene.

Rang	Kommune	Vekstimpuls	Befolknings-effekt	Endring Besøks-overskudd
11	Trysil	2,3	-2,7	5,0
36	Rendalen	-0,2	-3,0	2,9
100	Tynset	-0,2	-1,8	1,6
137	Folldal	-0,6	-1,8	1,1
144	Ringsaker	0,5	-0,5	1,0
145	Engerdal	-1,3	-2,3	1,0
146	Elverum	0,5	-0,5	1,0
188	Grue	-1,8	-2,3	0,4
196	Tolga	-1,4	-1,8	0,4
221	Stor-Elvdal	-2,5	-2,6	0,1
222	Hamar	-1,0	-1,0	0,1
234	Åsnes	-2,2	-2,2	0,0
235	Eidskog	-1,2	-1,1	0,0
245	Åmot	-1,7	-1,6	-0,1
251	Våler (Hedmark)	-1,4	-1,2	-0,2
256	Kongsvinger	-1,8	-1,6	-0,2
279	Stange	-0,2	0,3	-0,5
312	Sør-Odal	-1,3	-0,2	-1,1
326	Nord-Odal	-1,7	-0,5	-1,2
374	Os (Hedmark)	-3,1	-1,2	-1,8
402	Alvdal	-3,7	-1,2	-2,5
410	Løten	-3,5	-0,5	-3,0

2.1.4 Oppsummering bedrifts og besøksattraktivitet

I figuren under er analysen av arbeidsplassutviklingen i Hedmark illustrert.

Figur 31: Arbeidsplassutvikling i Hedmark beregnet de ti siste årene, som prosent av sysselsetting, og dekomponert. Alle tallene er relative til landsgjennomsnittet i samme periode. Avviket for privat sektor er dekomponert i en veksteffekt og en samlet andelseffekt for de tre næringstypene. Veksteffekten viser hvordan næringstypen ville ha bidratt til samlet vekst dersom næringstypens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan næringstypene ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis. Veksteffektene er dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

Tidligere viste vi hvordan veksten i basisnæringene og i de regionale næringene har bidratt negativt til veksten i privat sektor. Vi dekomponerte bidraget fra næringstypene i en veksteffekt og i en andelseffekt. I figuren over er andelseffekten for basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene samlet. Den samlede andelseffekten er negativ (-1,5), og har bidratt negativt til utviklingen i privat sektor. Vi så også at veksteffektene i disse næringstypene har vært svake. Veksteffekten i basisnæringen er spesielt svak, og utgjør -3,6 av de -8,5 prosentpoengene som er privat sektors bidrag til den relative arbeidsplassnedgangen i Hedmark.

Veksteffektene dekomponeres i bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Bransjeeffekten måler effekten av bransjestrukturen, og viser hvilken vekst næringstypen teoretisk sett skulle ha hatt i fylket, dersom veksten lokalt var like stor som veksten nasjonalt. Det er en negativ bransjeeffekt i basisnæringene. Dette skyldes nok at Hedmark har store andeler arbeidsplasser i industrien og i de naturbaserte næringene, næringer som opplever nedgang på landsbasis. Befolkningseffekten er lav (-1,2). Dette skyldes at befolkningsveksten i Hedmark har vært lavere enn befolkningsveksten nasjonalt.

Den bransjejusterte veksten og besøksoverskuddet viser vekst som i større grad kan forklares lokalt. Den viser vekst etter å ha justert for bransjestrukturen og befolkningsveksten. Den bransjejusterte veksten i basisnæringene er negativ (-1,4). Den er også negativ i de regionale næringene (-1,9). Besøksoverskuddet er nøytralt (0,2).

Merk at selv om mange av boksene er røde, dvs. at verdiene lavere enn verdien til medianfylket, så opererer vi med relative størrelser. Alle tallene er målt i forhold til utviklingen nasjonalt i samme periode. Fra kapittel 1.1 husker vi at det har vært en svak positiv arbeidsplassvekst i Hedmark siden 2000. Siden Norge har opplevd en sterkere vekst i samme periode, kommer Hedmark dårlig ut *relativt* til resten av landet.

3. Befolkning

Befolkningsutviklingen er kanskje den viktigste indikatoren for regional utvikling, og også den indikatoren som det knytter seg størst interesse til. Mange fylker, regioner og kommuner har befolkningsvekst som overordnet mål i sine regionale planer og strategier. Dette er ikke bare fordi vekst er et mål i seg selv, men også fordi befolkningsveksten, og spesielt flyttebalansen, er en indikator for at stedet utvikler seg positivt. Det er også lettere å endre et sted i retning av høyere kvalitet når det er i vekst. Vekst gir høyere inntekter til offentlig sektor og større muligheter til å forbedre samfunnet.

3.1 Befolkningsutvikling i Hedmark

Det var 194 236 innbyggere i Hedmark ved utgangen av første kvartal i 2013.

I 2000 var innbyggertallet på 187 228. Det var en svak øking fram mot 2003, og nullvekst fram til 2006.

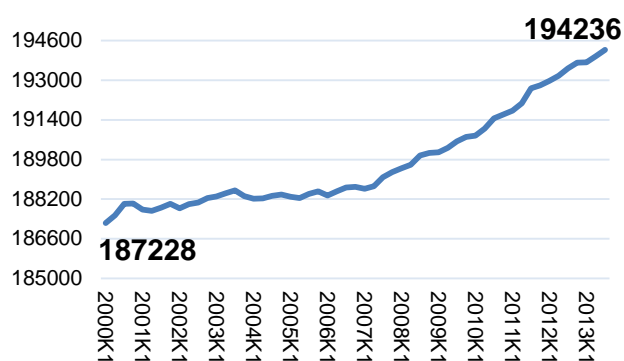
Etter 2007 har det vært en sterk befolkningsvekst, og den ser ikke ut til å avta. De fleste steder i Norge har hatt en stor grad av arbeidsinnvandring etter 2007 som følge av utvidelsen av EØS-området.

I figur 33 ser vi den indekserte folketallsutviklingen i alle fylkene i Norge.

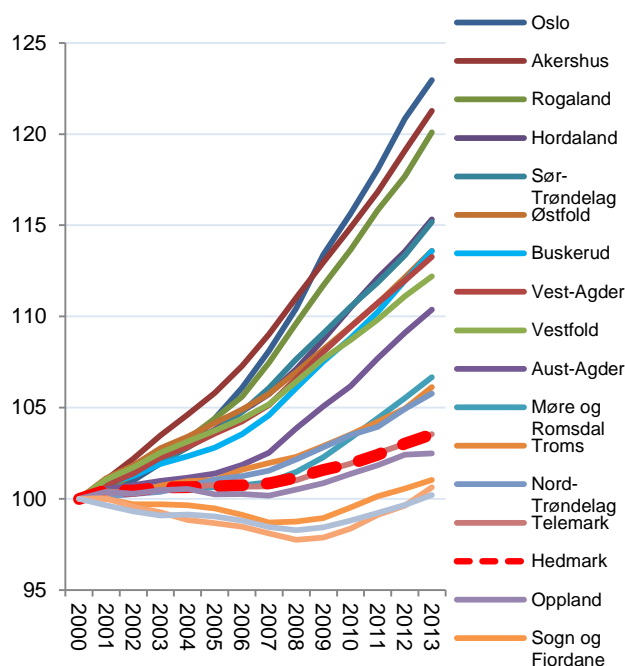
Alle fylkene har hatt vekst siden 2000. Hedmark har hatt en svakere vekst enn de fleste andre fylker.

Oslo, Akershus og Rogaland har hatt en formidabel vekst på over 20 prosent. Sogn og Fjordane, Nordland og Finnmark hadde befolkningsnedgang fram til 2007, men har siden kommet tilbake til 2000-nivået.

Hedmark har hatt litt sterkere vekst enn Oppland. De andre fylkene har hatt en vekst som er betydelig høyere enn Hedmark.

Figur 32: Befolkningsutviklingen i Hedmark fra 2000 til 2012.

Figur 33: Den indekserte befolkningsutviklingen til alle fylkene i Norge fra 2000 til 2013. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

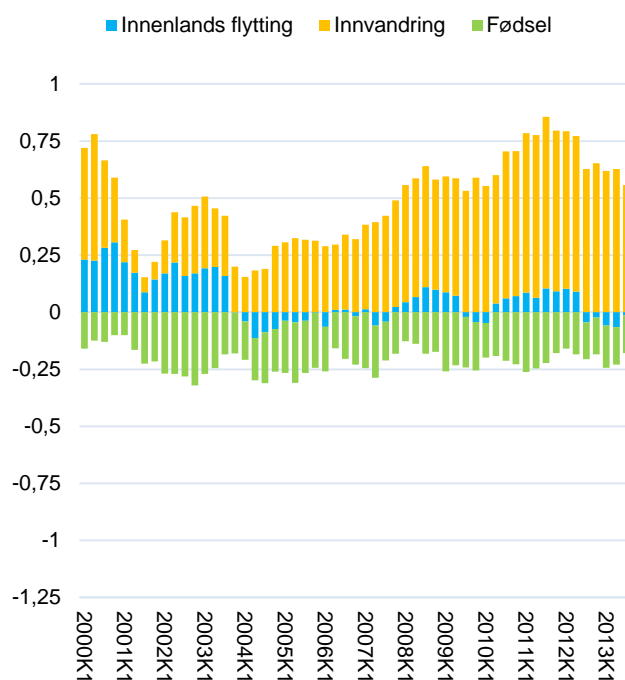
3.2 Befolkningsutvikling dekomponert

Endringene i befolkningen kan deles inn i tre komponenter: innenlands nettoflytting, netto innvandring og fødselsoverskudd. I figur 34 har vi illustrert hvordan disse tre komponentene har bidratt til befolkningsutviklingen til Hedmark for perioden 2000 til 2013.

Fra 2000 til 2003 var det positiv innenlands nettoflytting til Hedmark. Deretter har den innenlandske nettoflyttingen vekslet på å være positiv og negativ.

Fødselsbalansen har vært negativ i hele perioden.

Innvandringen har bidratt positivt til befolkningsutviklingen i hele perioden. Etter 2008 har innvandringen stått for hovedbidraget til befolkningsveksten.

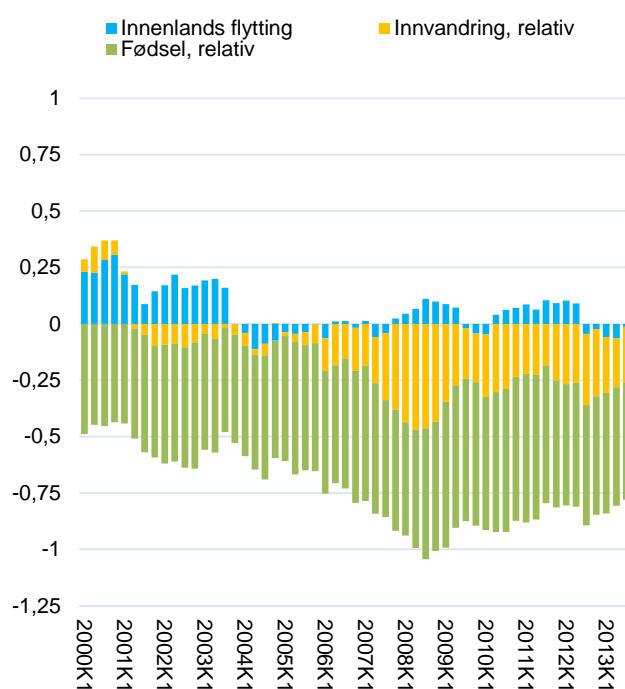
Figur 34: Prosentvis endring i befolkningen for hvert kvartal etter 2000, dekomponert.

3.3 Befolkningsutvikling, relativ

Det er interessant å se på hvordan befolkningsutviklingen på et sted avviker fra gjennomsnittet for Norge. Det kaller vi relativ utvikling, og tallene for Hedmark er vist i figur 35. Figuren viser hvordan de ulike komponentene i befolkningsutviklingen i Hedmark avviker fra landsgjennomsnittet. Skalaen er lik i de to figurene. Dette er gjort for at det skal være enklere å sammenlikne utviklingen i Hedmark med utviklingen på landsbasis.

Det er den negative fødselsbalansen som utgjør hovedbidraget til den relativt svake befolkningsutviklingen i Hedmark.

Selv om innvandringen til Hedmark har vært betydelig, så er den lavere enn den har vært til landet som helhet.

Figur 35: Relativ vekst for hvert kvartal, dvs. forskjell mellom prosentvis vekst i Hedmark og Norge, dekomponert, fra 2000 til 2013.

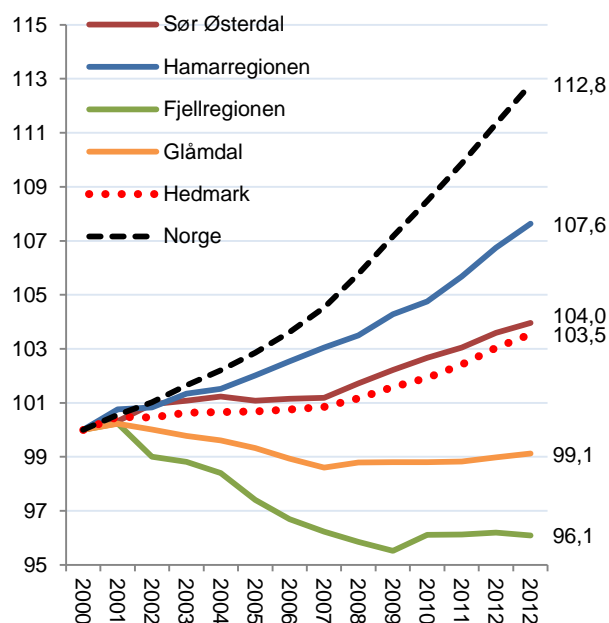
3.4 Befolkningsutvikling i regionene

Figur 36 viser den indekserte utviklingen av folketallet i regionene i Hedmark. Dette er sammenliknet med befolkningsutviklingen i Norge og i fylket i samme periode.

Hamarregionen har vokst mest siden tusenårsskiftet. Regionen har vokst med 7,6 prosent. Sør-Østerdal har vokst med 4 prosent.

Fjellregionen har hatt en befolkningsnedgang på 3,9 prosent, mens Glåmdal har hatt nullvekst.

Ingen regioner i Hedmark har hatt en vekst over den nasjonale veksten.

Figur 36: Befolkningsutviklingen i regionene i Hedmark, sammenliknet med utviklingen i Norge og hele fylket fra 2000 til 2012. 2000-nivået = 100.

3.5 Befolkningsutvikling i kommunene

Figur 37 viser komposisjonen av de ulike befolkningsfaktorene i kommunene i Hedmark for den siste fireårsperioden.

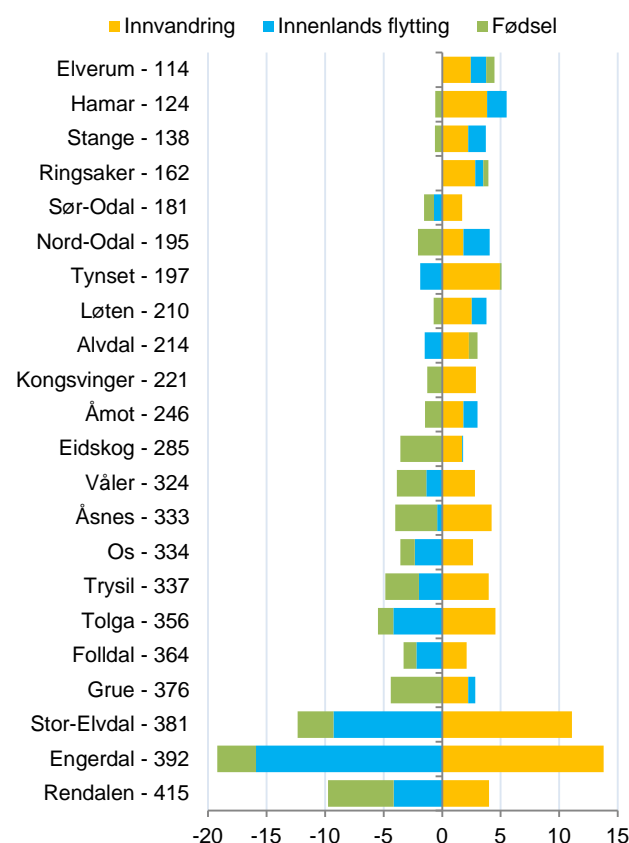
Innvandringen har vært positiv i alle kommunene i Hedmark.

Kun noen få kommuner har hatt positiv fødselsbalanse, og de mest folkerike kommunene har hatt positiv innenlands nettoflytting.

Elverum og Ringsaker har hatt positive verdier av alle befolkningskomponentene. Hamar og Stange har negativ fødselsbalanse, men ellers høy vekst.

I Tynset har innvandringen kompensert for innenlands fraflytting.

Stor-Elvdal og Engerdal skiller seg ut ved å ha en meget høy innvandring, men samtidig sterk innenlandsk netto fraflytting og negativ fødselsbalanse.

Figur 37: Befolkningsutviklingen i kommunene dekomponert i innvandring, innenlands flytting og fødselsoverskudd i perioden 2008 – 2012. Ranging blant landets kommuner ved siden av kommunenavn på venstre akse.

3.6 Relativ flytting

Relativ flytting er nettoflyttingen til et sted inklusive innvandring, fratrukket Norges nettoflytting. Med dette målet får vi et mål for nettoflyttingen til steder som betyr det samme over en lengre tidsperiode, selv om nettoinnvandringen til Norge varierer fra år til år. Den relative nettoflyttingen er dermed et mål som vi kan bruke for å sammenlikne regioner med hverandre, og over et lengre tidsrom.

Tabell 12: Relativ nettoflytting i regionene på Østlandet fra 2000 til 2012, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. Siste kolonne viser trenden i den siste tiårsperioden.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
1	Øvre Romerike	2,3	2,5	1,7	1,4	1,1	0,8	1,0	1,2	1,0	0,9	1,0	1,1	0,6	1,0	-0,04
4	Nedre Romerike	0,3	0,4	0,2	0,2	0,3	0,7	1,0	0,9	0,2	0,5	0,4	0,3	0,5	0,5	-0,01
6	Drammensregionen	0,6	0,3	0,2	0,0	0,2	0,3	0,5	0,7	0,3	0,3	0,4	0,5	0,4	0,4	0,03
8	Mosseregionen	1,2	0,4	0,1	0,0	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	0,3	-0,1	0,5	0,3	0,3	0,02
10	Oslo	-0,5	0,2	0,1	0,0	0,4	0,4	0,6	0,4	0,8	0,2	0,2	0,4	-0,1	0,3	-0,02
11	Follo	0,3	0,2	0,2	0,0	0,1	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,6	0,2	0,3	0,02
13	Halden	1,2	0,1	0,5	-0,2	0,1	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,4	0,7	0,3	0,2	0,2	0,05
14	Akershus Vest	-0,7	-0,4	0,0	-0,1	0,1	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,1	0,0	0,4	0,5	0,2	0,04
15	Nedre Glomma	0,6	0,6	0,7	0,6	0,5	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,3	0,1	0,2	0,2	-0,03
17	Tønsbergregionen	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	-0,03
18	Indre Østfold	1,0	0,2	0,6	0,3	0,4	0,4	-0,1	0,2	-0,1	0,0	-0,1	0,1	0,4	0,1	-0,02
20	Ringerike/Hole	0,4	-0,1	0,3	0,1	-0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	-0,1	-0,2	0,3	-0,1	0,1	-0,01
22	Kongsberg/Numedal	0,4	0,3	0,2	0,4	-0,5	-0,4	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,04
27	Hamarregionen	0,5	0,0	0,3	0,0	0,2	0,2	0,0	-0,4	-0,1	-0,3	0,1	0,1	-0,1	-0,1	-0,02
28	Sandefjord/Larvik	0,7	0,3	0,5	0,2	0,2	-0,1	-0,1	0,0	-0,2	0,0	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,04
29	Midt-Buskerud	0,8	0,1	0,4	-0,3	-0,7	-0,3	-0,5	-0,1	0,1	-0,7	-0,4	0,1	0,5	-0,1	0,07
31	Lillehammerregionen	0,2	-0,4	0,0	0,0	-0,4	0,3	-0,1	0,0	-0,3	0,3	-0,1	-0,5	-0,7	-0,2	-0,05
36	Gjøvikregionen	0,2	0,0	0,1	0,0	-0,3	-0,3	-0,5	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-0,1	-0,5	-0,3	-0,01
37	Hadeland	1,2	0,6	0,0	-0,1	-0,3	-0,3	-0,6	-0,2	-0,9	0,0	-0,3	0,2	-0,5	-0,3	0,00
38	Sør Østerdal	0,2	0,6	0,0	0,0	-0,2	-0,1	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4	-0,3	-0,03
40	Hallingdal	0,3	-1,5	-0,9	-0,7	0,1	-0,4	-0,9	-0,8	-0,3	-0,5	0,4	-0,1	-0,4	-0,3	0,04
41	Midt-Telemark	0,7	0,3	-0,3	-0,5	-0,2	0,0	-0,4	-0,1	-0,7	-0,5	-0,1	-0,4	-0,3	-0,3	-0,01
42	Grenland	0,2	-0,1	0,0	0,0	-0,2	-0,3	-0,3	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3	-0,03
43	Glåmdal	0,3	0,1	0,0	0,0	-0,2	-0,4	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,4	-0,03
57	Øst-Telemark	-0,2	-0,1	-0,7	-0,1	-0,1	-0,9	-1,3	-0,7	-0,7	-0,3	-0,5	-0,6	-0,4	-0,6	-0,01
65	Midt-Gudbrandsdal	-0,2	-0,7	-0,4	-0,2	-0,6	-0,9	-0,9	-0,7	-0,5	-0,5	0,0	-0,8	-1,3	-0,7	-0,03
68	Valdres	0,1	-0,3	0,0	-0,4	-0,8	-0,4	-0,9	-0,7	-0,6	-0,6	-1,1	-0,4	-0,9	-0,7	-0,02
69	Fjellregionen	0,2	-1,1	-0,3	-0,4	-0,8	-0,7	-0,7	-1,0	-1,1	-0,1	-0,7	-0,6	-0,9	-0,7	0,00
72	Vest-Telemark	0,0	0,1	-0,8	-0,4	-0,3	-0,9	-0,7	-0,8	-0,5	-1,0	-1,3	-0,6	-0,5	-0,7	-0,03
77	Nord-Gudbrandsdal	-0,5	-0,7	-0,5	-0,2	-0,6	-0,6	-1,0	-1,2	-0,8	-0,7	-0,7	-0,7	-1,5	-0,9	-0,07

I Hedmark er det Hamarregionen som har hatt høyest relativ innflytting. Trenden er negativ, dvs. at veksten har avtatt de siste årene. Hamarregionen rangeres som nummer 27 av landets 83 regioner med hensyn til relativ flytting. Sør-Østerdal og Glåmdal hadde høy relativ innflytting fram til 2003. I de senere årene har derimot utviklingen avtatt. Over et tiårsperspektiv er nettoflyttingen henholdsvis 0,3 og 0,4 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. I begge regionene har det vært en negativ trend de siste årene.

Fjellregionene hadde positiv nettoflytting i 2000. Siden har veksten avtatt. Fjellregionen rangerer som 69 av de 83 regionene med hensyn til relativ flytting.

3.6.1 Relativ flytting kommuner

Vi kan også se på relativ flytting for kommuner. Mange kommuner har et lavt folketall. Da vil små endringer i flyttemønstrene gi uforholdsmessig store utslag. Derfor har vi i tabellen under operert med tre års glidende gjennomsnitt.

Tabell 13: Relativ flytting i kommunene, tre års glidende gjennomsnitt, rangert etter progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser trenden.

Rang	Kommune	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	Prog snitt	Trend
71	Hamar	0,3	0,4	0,3	0,5	0,2	0,1	-0,2	0,0	0,2	0,4	0,2	0,0
105	Elverum	0,6	0,2	0,1	0,3	0,4	0,3	0,0	-0,1	-0,2	-0,2	0,0	-0,1
120	Nord-Odal	0,0	0,2	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,1	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	0,0
123	Stange	0,1	0,5	0,6	0,3	0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,4	-0,3	-0,1	-0,1
140	Sør-Odal	1,1	0,7	0,6	0,4	0,4	0,0	-0,4	-0,4	-0,4	-0,7	-0,2	-0,2
147	Ringsaker	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2	-0,3	-0,4	-0,2	-0,1	-0,1	-0,2	0,0
158	Løten	0,0	-0,3	-0,3	-0,3	-0,6	-0,8	-0,7	-0,2	0,3	0,1	-0,2	0,0
173	Kongsvinger	-0,1	-0,2	-0,4	-0,4	-0,3	-0,4	-0,4	-0,4	-0,2	-0,2	-0,3	0,0
177	Tynset	-0,2	-0,4	-0,5	-0,7	-0,4	-0,4	-0,1	-0,3	0,0	-0,5	-0,3	0,0
189	Åsnes	-0,2	-0,6	-0,6	-0,9	-0,6	-0,5	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,4	0,0
199	Eidskog	0,3	0,6	0,4	0,0	-0,5	-0,3	-0,4	-0,6	-0,8	-0,5	-0,4	-0,1
204	Åmot	0,2	-0,1	-0,4	-1,1	-0,7	-1,0	-0,6	-0,8	0,0	0,3	-0,4	0,0
212	Våler	-0,5	-0,6	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,1	-0,2	-0,6	-0,9	-0,5	0,0
249	Trysil	-0,1	-0,5	-0,7	-0,7	-0,9	-0,9	-0,6	-0,3	-0,3	-0,6	-0,6	0,0
254	Grue	-0,8	-0,5	-0,7	-0,7	-1,0	-0,7	-0,3	-0,3	-0,6	-0,6	-0,6	0,0
265	Alvdal	-0,3	0,2	-0,3	-0,1	-0,7	-0,8	-0,9	-0,6	-0,5	-0,8	-0,6	-0,1
278	Stor-Elvdal	-0,8	-0,6	-0,4	-1,0	-1,5	-1,2	-0,4	-0,3	-0,4	-0,7	-0,7	0,0
317	Rendalen	-1,0	-0,6	-0,6	-0,6	-0,9	-0,9	-0,7	-0,6	-0,7	-1,3	-0,8	0,0
334	Os	-1,0	-1,3	-1,2	-1,2	-1,0	-0,9	-1,1	-0,6	-0,8	-0,7	-0,9	0,1
366	Folldal	-1,2	-0,5	-0,6	-0,7	-1,2	-1,7	-1,2	-0,8	-1,0	-1,0	-1,0	0,0
369	Tolga	-0,7	-0,8	-0,9	-1,4	-1,8	-2,0	-1,6	-1,0	-0,5	-0,3	-1,0	0,0
373	Engerdal	-0,7	-0,1	0,0	-0,8	-0,8	-1,5	-0,7	-1,2	-1,2	-1,6	-1,1	-0,1

Hamar har hatt det beste flyttetallet i den siste tiårsperioden.

Elverum har hatt en nøytral relativ flytting i den siste tiårsperioden, men trenden er negativ.

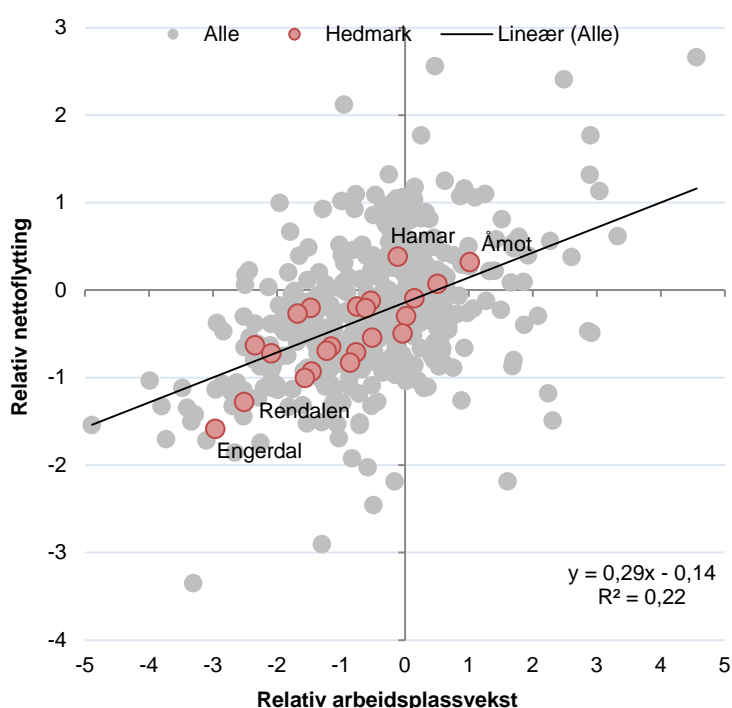
Sør-Odal har størst negativ trend. Flyttetallet var veldig bra mellom 2001 og 2003, men etter 2006-2008 har det tapt seg. Eidskog har hatt en ganske lik utvikling, men trenden er ikke like negativ.

Folldal, Tolga og Engerdal har hatt et gjennomsnittlig årlig flyttetall som er langt under landsgjennomsnittet. De rangerer også lavt blant landets 428 kommuner.

4. Bostedsattraktivitet

Flytting og arbeidsplassvekst er de dominerende størrelsene for å beskrive regional utvikling. Det er åpenbart en sterk positiv sammenheng mellom et steds nettoflytting og den samlede arbeidsplassveksten. Steder med sterk vekst i antall arbeidsplasser vil trekke til seg innflyttere, og da vil den sterke arbeidsplassveksten være en årsak til innflyttingen. Andre steder kan ha sterk innflytting uten arbeidsplassvekst i en periode, og da vil denne innflyttingen føre til arbeidsplassvekst i skjermede sektorer i senere perioder. Flytting og arbeidsplassvekst vil dermed ha en gjensidig positiv påvirkning.

Figur 38: Kommunene i Norge i perioden 2010-2012 etter relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst.

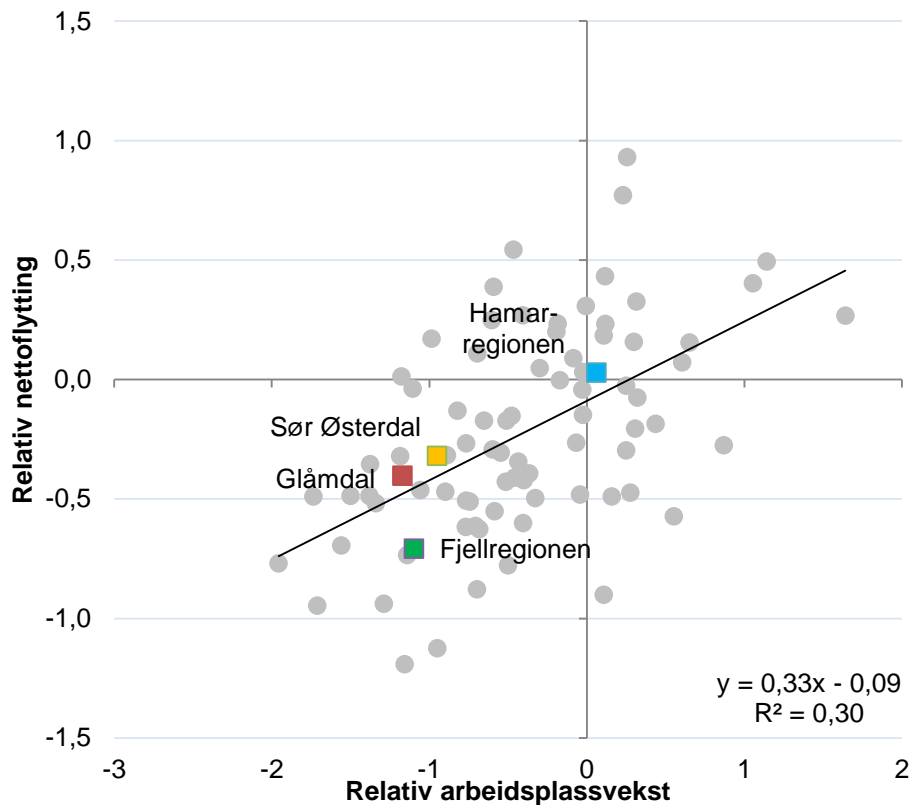
Figuren viser hvordan sammenhengen mellom relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst har vært i kommunene i Norge i perioden 2010 til 2012. Forventningslinjen viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene, og representerer forventet relativ nettoflytting gitt nivået på den relative arbeidsplassveksten. Sammenhengen er positiv, men mange kommuner har en nettoflytting som avviker ganske sterkt fra forventningsverdien.

Kommunene i Hedmark plasserer seg tett inntil forventningslinjen. Det betyr at flyttemønsteret er som forventet av arbeidsplassveksten. Arbeidsplassveksten forklarer mye av den relative flyttingen til og fra Hedmark.

Åmot har hatt arbeidsplassvekst og en relativ flytting som er høyere enn det som er «statistisk normalt». Hamar har hatt en arbeidsplassvekst som er omtrent lik landsgjennomsnittet. Tilflyttingen har derimot vært høyere enn det man skulle forvente av arbeidsplassutviklingen.

Engerdal og Rendalen har hatt en arbeidsplassvekst som er lavere enn landsgjennomsnittet. Nettoflyttingen har derimot vært lavere enn det som er statistisk forventet.

Vi kan vise den samme figuren for regionene.

Figur 39: Relativ nettflytting og relativ arbeidsplassvekst i regionene i Norge i perioden 2010-2012.

R²-verdien for regresjonen til regionene er høyere enn for regresjonen til kommunene. Dette indikerer at sammenhengen mellom relativ arbeidsplassvekst og relativ nettflytting er sterkere for regioner enn for kommuner. Dette kan skyldes blant annet pendlingsmuligheter mellom kommunene i den enkelte region.

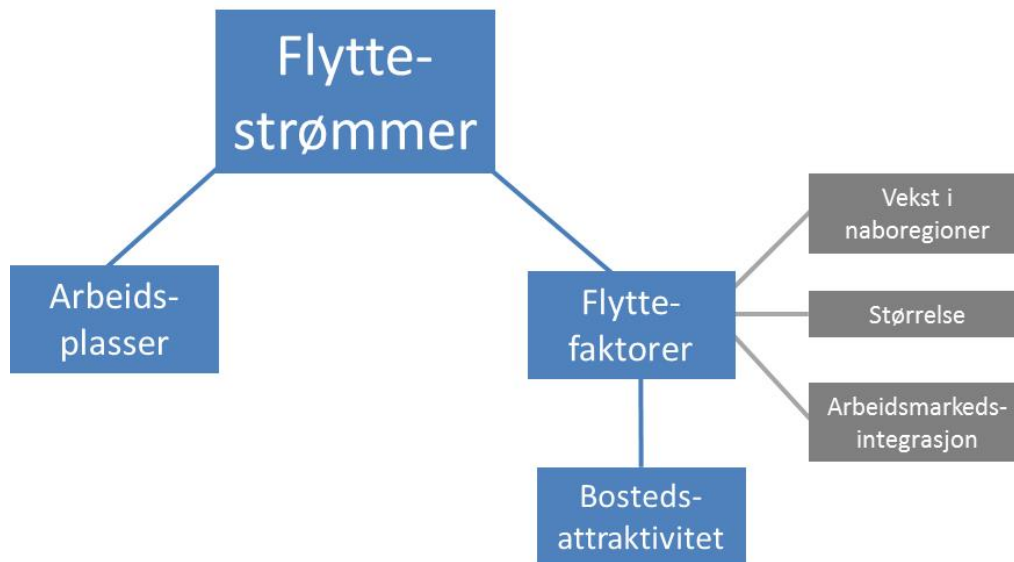
Hamarregionen har hatt en arbeidsplassvekst og relativ nettflytting i den siste treårsperioden som er lik landsgjennomsnittet.

Både Sør-Østerdal og Glåmdal har til tross for relativ arbeidsplassnedgang hatt en tilflytting som er høyere enn forventet. Den relative flyttingen til disse regionene har vært negativ, men over det som er snittet for andre regioner med tilsvarende arbeidsplassutvikling.

Fjellregionen har hatt en svakere flyttebalanse enn forventet.

4.1 Hva styrer flyttestrømmene?

Som vi så på forrige side, påvirker arbeidsplassveksten på et sted nettoflyttingen på en positiv måte. Men vi så også at noen steder har mye bedre flyttebalanse enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre har mye dårligere flyttebalanse. Det er dermed faktorer ved siden av arbeidsplassveksten på et sted som har stor betydning for flyttebalansen. Det er svært interessant å få avdekket hva de andre flyttefaktorene består av.

Figur 40: Faktorer som styrer flyttestrømmene.

I figuren over har vi definert tre strukturelle forhold som har en signifikant og positiv betydning for flyttebalansen til et sted, når effekten av arbeidsplassveksten er tatt hensyn til.

Det ene er stedets *befolkningsstørrelse*, som betyr at steder med en stor befolkning har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav befolkning. Det er et uttrykk for at steder med en høy konsentrasjon av folk virker tiltrekkende.

Derne ser vi at steder med høy *arbeidsmarkedsintegrasjon* har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav. Det betyr at steder som ligger innenfor et større arbeidsmarked, og dermed har gode pendlingsmuligheter for befolkningen, får en gevinst i form av høyere netto innflytting.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen regnes ut ved å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene på stedet som det pendles inn til.

Den tredje strukturelle faktoren, *nabovest*, er vekst i antall arbeidsplasser på omkringliggende steder som ligger innenfor pendlingsavstand. Dersom det er arbeidsplassvekst i nabokommunene, vil dette føre til høyere netto innflytting.

Telemarksforskning har analysert hvordan disse faktorene påvirker nettoflyttingen i kommunene i Norge i en regresjonsanalyse med input av data fra 2001 til og med 2012. Når vi kjenner disse sammenhengene, kan vi analysere hvordan disse faktorene hver for seg og til sammen har påvirket nettoflyttingen i en bestemt kommune. Et steds *bostedsattraktivitet* blir målt som en restfaktor; avviket mellom den faktiske nettoflyttingen og den forventede nettoflyttingen når vi tar hensyn til stedets arbeidsplassvekst, arbeidsplassveksten i nabokommuner, befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder som har bedre nettoflytting enn forventet vil da bli karakterisert som attraktive som bosted. Slike steder har egenskaper som fører til høyere nettoflytting enn hva som er «statistisk normalt».

4.1.1 Strukturfaktorer for kommuner og regioner

Figur 41 viser strukturfaktorenes betydning for årlig nettoflytting til kommunene i Hedmark i perioden 2010 til 2012. Vi har kjørt en regresjon med befolkningsstørrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst som input etter at arbeidsplassveksten er kontrollert for. Da får vi fram betydningen av de enkelte flyttefaktorene på nettoflyttingen *uavhengig* av arbeidsplassutviklingen.

Hamar og Stange har fått netto innflytting på grunn av høy arbeidsmarkedsintegrasjon og en høy befolkningsstørrelse. Dette gjelder også for Løten, Ringsaker og Sør-Odal. Disse kommunene har derimot fått redusert nettoflyttingen på grunn av lav nabovekst.

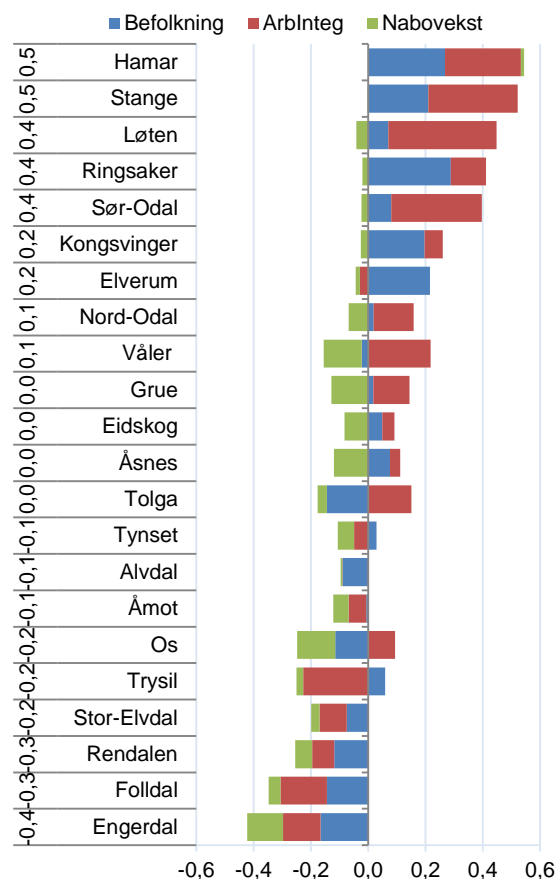
Sør-Odal har fått innflytting hovedsakelig som følge av høy arbeidsmarkedsintegrasjon, mens Kongsvinger og Elverum tjener på å ha stor befolkningsstørrelse. Stor-Elvdal, Rendalen, Folldal og Engerdal har dårlige strukturelle forhold for positiv nettoflytting.

I figur 42 ser vi tilsvarende figur for regionene. Her har vi også tatt med den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen, som måler arbeidsmarkedsintegrasjonen mellom kommunene internt i regionen.

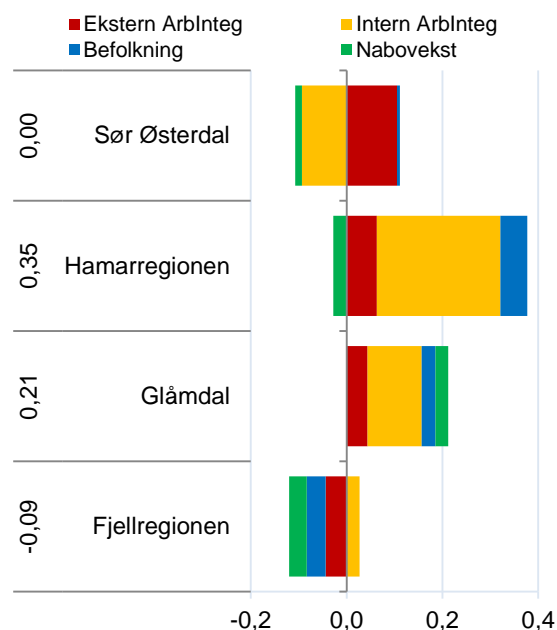
Den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen påvirker nettoflyttingen til Hamarregionen positivt. Det samme gjelder for Glåmdal, men verdiene er mindre. Glåmdal har i motsetning til Hamarregionen fått økt tilflytting på grunn av arbeidsplassvekst i naboregionene.

Sør-Østerdal har gode forutsetninger for positiv nettoflytting på grunn av sin eksterne arbeidsmarkedsintegrasjon. Derimot trekker den en svak intern arbeidsmarkedsintegrasjonen ned.

Den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen har hatt en positiv betydning for nettoflyttingen til Fjellregionen, men de andre strukturfaktorene har en negativ effekt.

Figur 41: Strukturfaktorenes betydning for årlig nettoflytting i kommunene perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre, som årlig ekstra netto innflytting av folketallet.

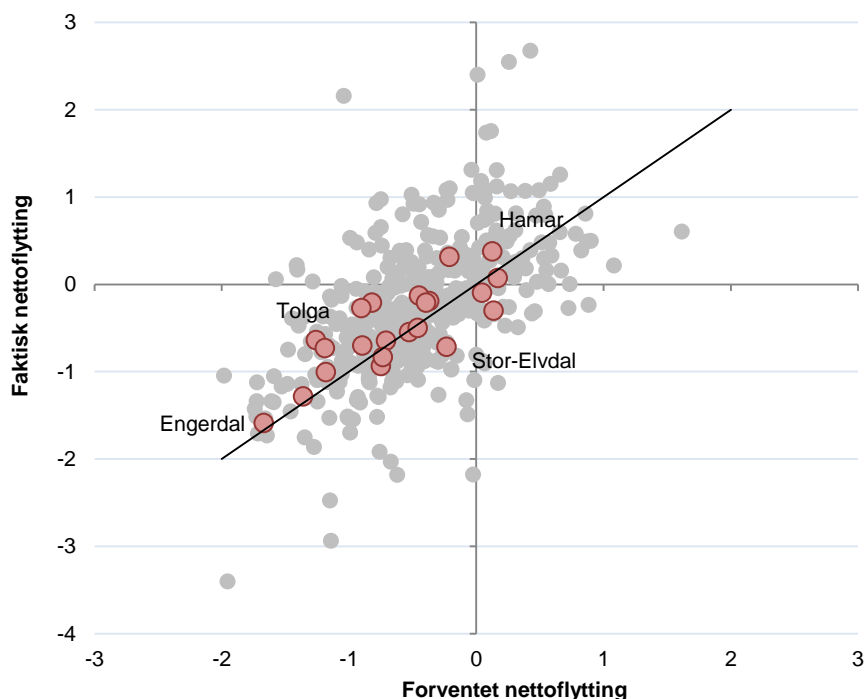

Figur 42: Strukturfaktorenes betydning på årlig nettoflytting i regionene i perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre.

4.2 Bostedsattraktivitet

Vi har så langt i dette kapitlet vist at nettoflyttingen til en kommune eller region påvirkes positivt av arbeidsplassveksten på stedet. Det er en velkjent og nesten selvfølgelig sammenheng. Dernest har vi vist at nettoflyttingen også påvirkes positivt av arbeidsplassvekst i nabokommuner eller naboregioner, at størrelsen på folketallet påvirker nettoflyttingen positivt og at også arbeidsmarkedsintegrasjonen målt med brutto inn- og utpendling påvirker nettoflyttingen i positiv retning. Dermed er det fire kjennetegn ved kommuner og regioner som har en påviselig statistisk positiv sammenheng med nettoflyttingen.

Vi kan da regne ut hvor stor nettoflytting en kommune er forventet å få, gitt disse fire størrelsene. I figuren under er forventet nettoflytting regnet ut for alle kommunene i landet, og sammenholdt med den faktiske nettoflyttingen.

Figur 43: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012. Aksene viser verdier i prosent.

I figuren over er kommunene i Hedmark de røde prikkene, mens de grå er alle de andre kommunene i landet. Avstanden mellom faktisk og forventet nettoflytting er det målet vi vil bruke for kommuners bostedsattraktivitet. Tidligere brukte vi avstanden mellom faktisk og forventet nettoflytting med hensyn på arbeidsplassvekst alene. Det nye målet for bostedsattraktivitet justerer dermed nettoflyttingen for størrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst.

De fleste kommunene i Hedmark plasserer seg tett inntil forventningslinjen. Det betyr at flyttemønsteret er som forventet gitt arbeidsplassutviklingen og de strukturelle flyttefaktorene. De fleste kommunene i Hedmark har en svak positiv bostedsattraktivitet. Det er bare fire kommuner i Hedmark som har positiv forventet nettoflytting. Hamar er en av dem, og siden den faktiske flyttingen til Hamar er over det som er «statistisk normalt», så har Hamar hatt positiv bostedsattraktivitet.

Engerdal har hatt en nettoflytting som er som forventet, gitt arbeidsplassutviklingen og de strukturelle flyttefaktorene. Mange av kommunene i Hedmark ligger over forventningslinjen. De har en positiv bostedsattraktivitet.

Det statistiske målet for bostedsattraktivitet vil variere en del fra år til år, og da spesielt for de små kommunene. En ukjent andel av denne variasjonen er nok et utslag av rene tilfeldigheter. Det er derfor best å se på utviklingen av bostedsattraktiviteten over tid.

I tabellen under ser vi hvordan bostedsattraktiviteten har vært i kommunene de siste ti treårsperiodene.

Tabell 14: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til kommunen blant de 428 kommunene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt. Nest siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser trenden, dvs. retningen på verdiene for de siste årene.

Rang	Kommune	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	prog snitt	Trend
65	Nord-Odal	0,2	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,2	0,5	0,3	0,4	0,00
78	Engerdal	0,1	0,8	1,2	0,4	0,5	-0,6	0,7	0,2	0,6	0,1	0,3	-0,04
81	Trysil	0,4	-0,1	0,0	0,2	0,1	-0,2	0,1	0,3	0,8	0,6	0,3	0,06
92	Stor-Elvdal	0,5	-0,1	0,5	-0,3	-0,4	-0,3	0,4	0,5	0,9	0,5	0,3	0,06
108	Åsnes	0,4	0,2	-0,1	-0,1	0,2	0,1	0,1	0,3	0,4	0,6	0,2	0,03
110	Eidskog	0,4	0,4	0,6	0,3	0,7	0,4	0,5	0,0	0,0	0,0	0,2	-0,06
116	Rendalen	-0,5	-0,2	0,1	0,4	-0,1	-0,1	0,1	0,6	0,7	0,1	0,2	0,07
118	Folldal	-0,7	0,3	0,2	0,0	-0,2	-0,2	0,5	0,5	0,4	0,2	0,2	0,08
119	Elverum	0,8	0,2	0,2	0,6	0,8	0,5	-0,2	-0,1	0,1	0,2	0,2	-0,06
133	Sør-Odal	1,2	0,8	0,9	0,8	1,0	0,4	-0,1	-0,2	0,0	-0,5	0,2	-0,18
138	Kongsvinger	0,2	-0,1	-0,2	-0,4	0,3	-0,1	0,2	0,2	0,6	0,2	0,2	0,05
150	Våler (Hedmark)	0,3	0,2	0,3	0,5	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	-0,2	0,2	-0,04
169	Åmot	0,0	-0,2	-0,1	0,1	0,5	0,2	0,0	-0,4	0,2	0,5	0,1	0,03
178	Tynset	0,5	0,1	-0,2	-0,4	0,0	0,2	0,6	0,0	0,4	0,0	0,1	0,01
196	Grue	-0,7	0,0	-0,1	0,2	-0,1	-0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,06
199	Hamar	0,0	-0,1	0,2	0,4	0,3	0,0	-0,3	-0,2	0,1	0,3	0,1	0,00
248	Ringsaker	-0,2	0,0	0,0	0,1	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,00
288	Os (Hedmark)	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,2	-0,1	-0,4	0,1	-0,3	0,2	-0,1	0,05
296	Løten	-0,1	-0,5	-0,3	-0,1	-0,1	-0,6	-0,5	-0,2	0,4	-0,1	-0,2	0,03
299	Alvdal	0,4	-0,1	-0,3	0,1	0,1	-0,2	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,2	-0,04
308	Stange	-0,2	-0,1	0,2	0,0	0,3	-0,1	0,0	-0,3	-0,4	-0,4	-0,2	-0,05
354	Tolga	-0,1	-0,4	0,4	-0,1	-0,1	-0,8	-1,1	-0,7	-0,4	0,6	-0,3	-0,02

Av kolonnen til venstre ser vi at de fleste cellene er blå. Det betyr at verdien på det progressive gjennomsnittet av bostedsattraktiviteten til de fleste kommunene i Hedmark er over verdien til mediankommunen. Nord-Odal, Engerdal, Trysil og Stor-Elvdal er rangert blant de hundre øverste kommunene med hensyn på bostedsattraktivitet.

For Trysil og Stor-Elvdal har bostedsattraktiviteten tiltatt de siste årene. Det ser vi ved at trenden er positiv.

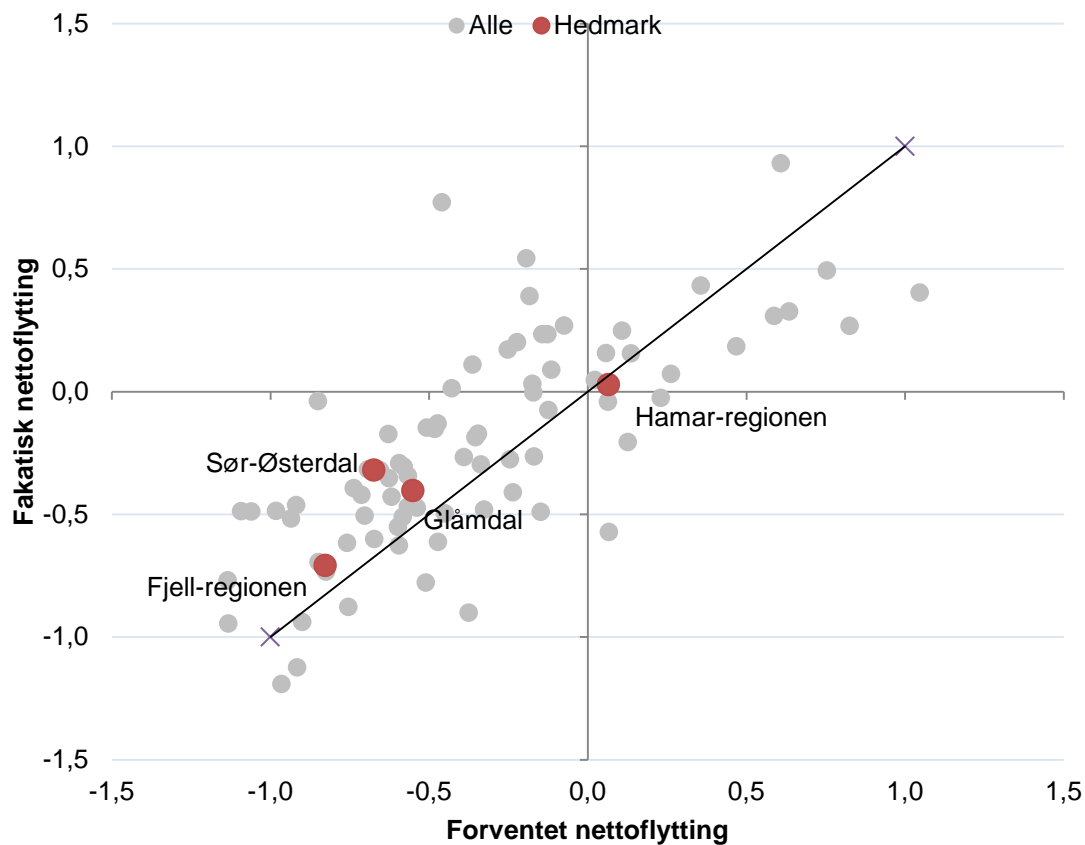
Hamar og Ringsaker har svakt positive verdier på bostedsattraktiviteten, og trenden er nøytral.

Tolga har svakest bostedsattraktivitet i et tiårsperspektiv.

Sør-Odal skiller seg ut ved å ha hatt en veldig sterk og positiv bostedsattraktivitet fram til 2008. Deretter har den avtatt, og trenden er derfor sterkt negativ.

4.2.1 Bostedsattraktivitet for regioner

Vi kan også se på sammenhengen mellom faktisk nettoutflytting og forventet nettoutflytting for regionene.

Figur 44: Faktisk nettoutflytting og forventet nettoutflytting i prosent i regionene ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012.

Hamarregionen har en arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer som i snitt skulle tilsi en tilflytting som er lik landsgjennomsnittet. Hamar-regionen er også plassert akkurat der, og den faktiske nettoutflyttingen har vært som forventet.

De øvrige regionene i har hatt negativ nettoutflytting, men nettoutflyttingen har vært høyere enn det man kunne forvente av arbeidsplassutviklingen og de strukturelle flyttefaktorene. Spesielt Sør-Østerdal har en høy bostedsattraktivitet, siden den er plassert høyt over forventningslinjen.

4.2.2 Regionene på Østlandet

I tabellen under ser vi bostedsattraktiviteten for alle regionene på Østlandet. Bostedsattraktiviteten er flytting utover det som forklares av arbeidsplassveksten og de strukturelle flyttefaktorene (befolkningsstørrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst).

Tabell 15: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til regionen blant de 83 regionene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt. Nest siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser trenden, dvs. retningen på verdiene for de siste årene.

Rang	Region	2001-2003	2002-2004	2003-2005	2004-2006	2005-2007	2006-2008	2007-2009	2008-2010	2009-2011	2010-2012	Prog.-snitt	Trend
3	Øvre Romerike	1,4	1,2	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	0,3	0,5	-0,09
4	Nedre Glomma	0,6	0,7	0,9	0,5	0,3	0,3	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	-0,03
5	Halden (Region)	0,0	0,6	0,7	0,5	0,1	0,2	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,02
6	Hallingdal	-0,5	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,2	0,3	0,7	0,8	0,8	0,4	0,14
8	Sandefjord/Larvik	0,4	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,3	0,3	0,03
10	Ringerike/Hole	0,0	-0,1	0,0	0,4	0,5	0,4	0,2	0,0	0,3	0,5	0,3	0,04
11	Glåmdal	0,3	0,2	0,2	0,2	0,5	0,2	0,3	0,2	0,4	0,2	0,3	0,00
13	Sør-Østerdal	0,5	0,0	0,2	0,4	0,6	0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,4	0,2	-0,01
17	Valdres	-0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,3	0,1	0,2	0,2	0,4	0,2	0,04
19	Tønsbergregionen	0,2	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,0	0,2	-0,01
20	Indre Østfold	0,3	0,3	0,1	0,1	0,3	0,0	0,1	-0,1	0,2	0,4	0,2	0,00
24	Gjøvikregionen	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,01
25	Midt-Gudbrandsdal	-0,3	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	0,06
27	Mossregionen	-0,1	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1	0,02
30	Lillehammerregionen	-0,3	-0,2	-0,1	0,2	0,4	0,2	0,4	0,0	0,2	-0,2	0,1	0,03
33	Øst-Telemark	0,1	0,4	0,2	0,1	-0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	-0,02
34	Grenland	0,3	0,2	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,1	0,2	0,3	0,1	0,00
35	Drammensregionen	-0,3	-0,3	-0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,05
36	Nord-Gudbrandsdal	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,00
41	Hamarregionen	-0,1	-0,1	0,2	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,00
45	Midt-Buskerud	0,0	-0,2	-0,4	-0,2	0,1	0,2	0,1	-0,1	0,0	0,2	0,0	0,03
46	Fjellregionen	0,0	-0,2	-0,1	-0,2	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,02
49	Midt-Telemark	0,1	-0,2	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,00
51	Oslo (Region)	0,3	0,3	0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,05
59	Kongsberg/Numedal	0,3	0,2	0,0	-0,3	-0,5	-0,6	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,1	-0,01
68	Hadeland	0,2	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	-0,2	0,0	-0,4	-0,2	-0,3	-0,2	-0,03
72	Vest-Telemark	0,1	-0,2	0,0	-0,4	0,0	-0,1	0,0	-0,6	-0,4	-0,3	-0,3	-0,04
73	Follo	-0,1	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,01
76	Nedre Romerike	0,1	-0,2	-0,2	-0,1	0,1	0,1	-0,2	-0,4	-0,6	-0,6	-0,3	-0,06
82	Akershus Vest	-0,8	-0,5	-0,2	-0,5	-0,6	-0,8	-0,6	-0,5	-0,4	-0,3	-0,5	0,02

I et tiårsperspektiv har både Glåmdal og Sør-Østerdal høye verdier på bostedsattraktiviteten. De rangeres som nummer 11 og 13 av landets 83 regioner.

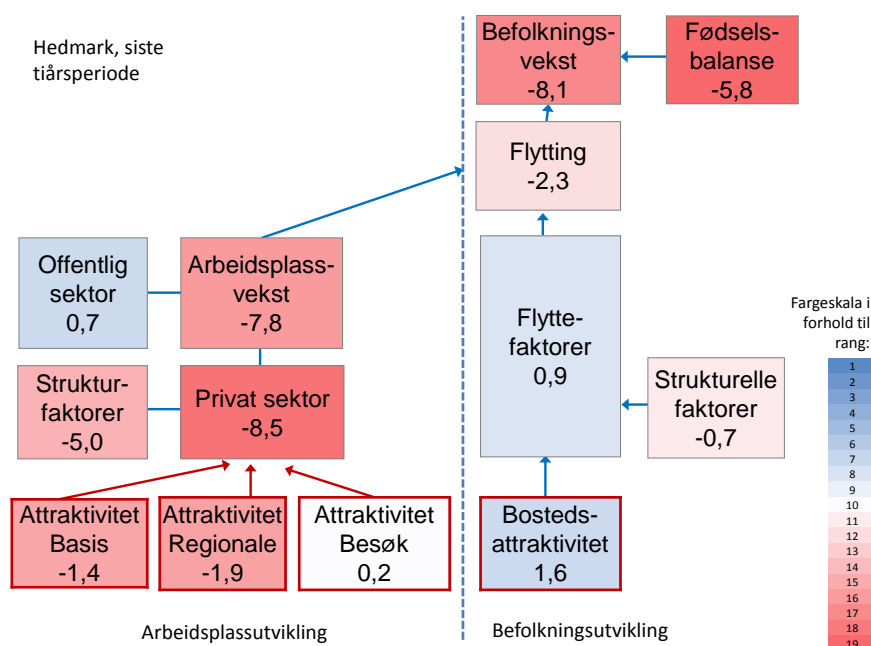
Hamarregionen har i snitt en nøytral bostedsattraktivitet. Altså er den faktiske nettoflyttingen som forventet av arbeidsplassutviklingen og de strukturelle flyttefaktorene. Trenden er også nøytral for Hamarregionen. Og siden Hamarregionen rangeres som nummer 41, betyr dette at Hamarregionen er medianregionen i bostedsattraktivitet.

Fjellregionen har også nøytral bostedsattraktivitet, men trenden er positiv. Altså har bostedsattraktiviteten vært tiltakende i de siste årene. Fjellregionen rangeres litt under medianregionen.

4.2.3 Oppsummering attraktivitet

I figuren under oppsummeres analysen av flytting og bostedsattraktivitet i Hedmark.

Figur 45: Relativ utvikling i Hedmark de ti siste årene, dvs. differanse mellom utviklingen i Hedmark og i Norge. Tall for arbeidsplassvekst er i prosent av sysselsettingen i 2002, mens tall for befolkningsendringer og flytting er i prosent av befolkning samme år. Boksene nederst til venstre viser bedriftsattraktiviteten i basis-, de regionale – og besøksnæringene. Boksen nederst til høyre viser bostedsattraktiviteten.

Befolkningsveksten har vært 8,1 prosentpoeng lavere i Hedmark enn i landet som helhet i den siste tiårsperioden. Den relative befolkningsveksten dekomponeres i fødselsbalanse og flytting. Den relativt lave fødselsbalansen (-5,8) har bidratt mest til den relative befolkningsnedgangen. Flyttingen har også vært negativ (-2,3).

Arbeid og andre flyttefaktorer påvirker flyttebalansen. For Hedmark sin del bidrar arbeidsplassveksten negativt til flyttebalansen, mens andre flyttefaktorer bidrar positivt.

Den relative arbeidsplassnedgangen skyldes utelukkende utviklingen i privat sektor. Siden store deler av sysselsettingen i Hedmark er i industrien og i landbruket, næringer som opplever nedgang på landsbasis, forklares mye av arbeidsplassnedgangen av en ugunstig bransjestruktur. Boksen som viser strukturfaktorene (til venstre for privat sektor) er rosa, og det betyr at bransjeeffekten er svakere enn medianverdien.

Også etter at vi har justert for bransjeeffekten (strukturfaktorene), ser vi at den ekte attraktiviteten i basisnæringene og i de regionale næringene, dvs. den *bransjejusterte* veksten, er negativ. Det har blitt skapt færre arbeidsplasser i disse næringene enn det som er «statistisk normalt», gitt bransjestrukturen. Veksten i besøksnæringene har vært omtrent som forventet, gitt befolkningseffekten. Besøksattraktiviteten er nøytral.

Andre flyttefaktorer bidrar positivt til flyttebalansen. De strukturelle faktorene for flytting, dvs., befolkningsstørrelse, nabovekst og arbeidsmarkedsintegrasjon, bidrar negativt til flyttebalansen (-0,7). Men etter å ha justert for dette, sitter vi igjen med et restledd for flytting som ikke kan forklares av strukturelle forhold. Hedmark har en bedre flyttebalanse enn både arbeidsplassveksten og de strukturelle flyttefaktorene skulle tilsi, og har dermed en positiv bostedsattraktivitet (1,6). Boksen for bostedsattraktivitet er blå, hvilket betyr at verdien er høyere enn verdien til medianfylket.

5. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^v.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren "næringslivets størrelse" er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene, nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

5.1 Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I denne perioden økte også antall foretak raskere enn veksten i økonomien. Det kan være flere årsaker til det. Kanskje ble det flere foretak som ble registrert, som tidligere var uregistrert. Kanskje ble det vanligere å splitte opp virksomheter i drifts- og eierselskap. En tredje årsak kan være at det kreves et registrert foretak å opprette et domene på internett. Det kan synes som om etableringsfrekvensen og veksten i antall foretak nå er på et mer normalt nivå, og at økningen de siste to årene reflekterer at veksten i næringslivet er på vei opp.

Hedmark har fulgt den samme utviklingen som landet, men etableringsfrekvensen har ligget langt under landsgjennomsnittet i alle årene i perioden. I 2012 var etableringsfrekvensen i Hedmark 5,6 prosent, mot 7,1 prosent på landsbasis.

5.1.1 Etableringsfrekvens i fylkene

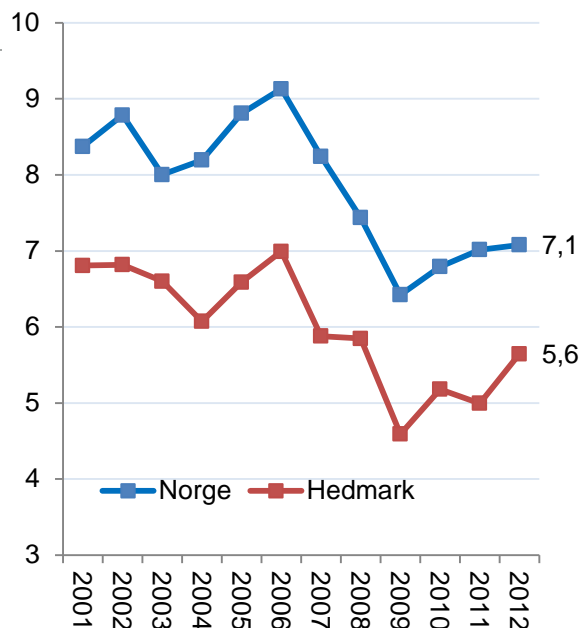
I figur 47 ser vi etableringsindeksen i alle fylkene, for 2012, og som gjennomsnitt for de ti siste årene.

Oslo har hatt høyest etableringsfrekvens, mens Sogn og Fjordane har lavest etableringsfrekvens både i 2012 og i snitt siste ti år.

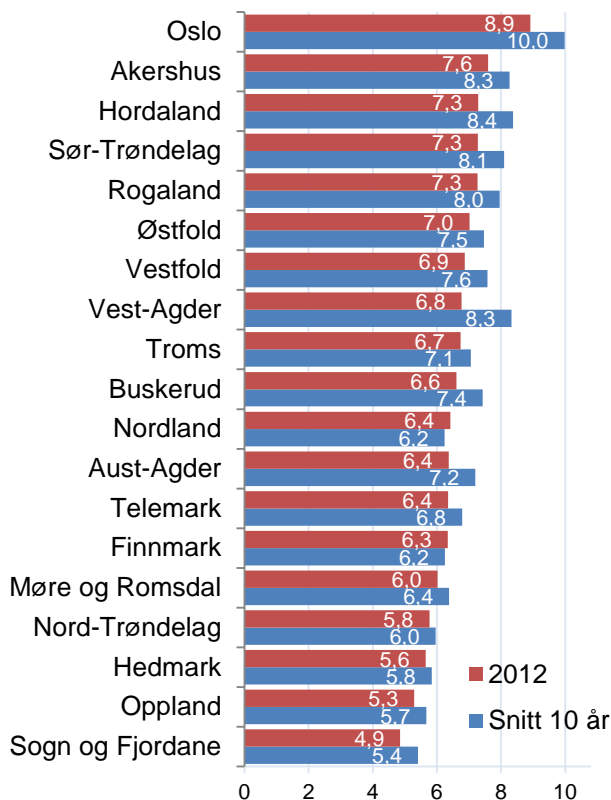
Hedmark er rangert tredje sist av fylkene i 2012, og for siste ti år. I snitt har etableringsfrekvensen vært 5,8 prosent de siste ti år.

Noe av forskjellen i etableringsfrekvensen mellom fylkene kan forklares av bransjestrukturen. Enkelte fylker har mange foretak i bransjer hvor det er mindre nyetablering og færre nedleggelse. Det forklarer noe av den lave etableringsfrekvensen for Hedmark.

Det kan se ut til at vekst, og spesielt høy vekst i befolkningen, forårsaker høy etableringsfrekvens.

Figur 46: Etableringsfrekvensen i Norge og Hedmark i perioden 2001-2012.

Figur 47: Etableringsfrekvensen i fylkene i 2012, og gjennomsnitt av etableringsfrekvensen for siste ti år.

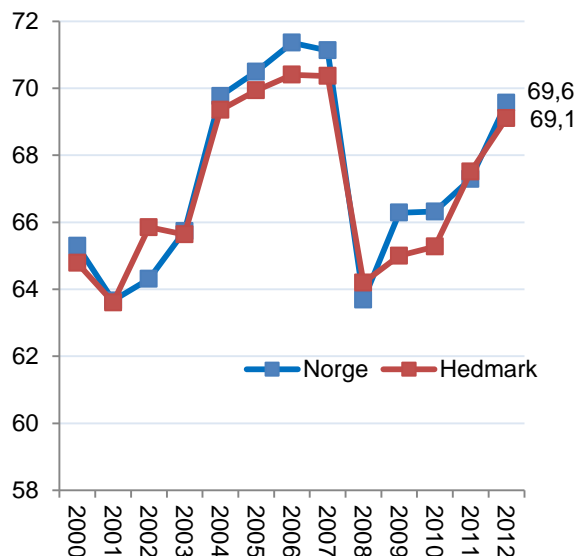
5.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet i fylkene måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, men har vært stigende i de tre siste årene, og nærmer seg det høye nivået i 2006/2007. I 2012 hadde 69,6 prosent av alle regnskapspliktige foretak et positivt resultat før skatt.

69,1 prosent av foretakene i Hedmark hadde overskudd i 2012. Det er litt mindre andel enn landet ellers.

Hedmark hadde en ganske lav andel lønnsomme foretak i 2009 og 2012, men er ganske nær landsgjennomsnittet de siste to årene.

Figur 48: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Norge og Hedmark i perioden 2000-2012.

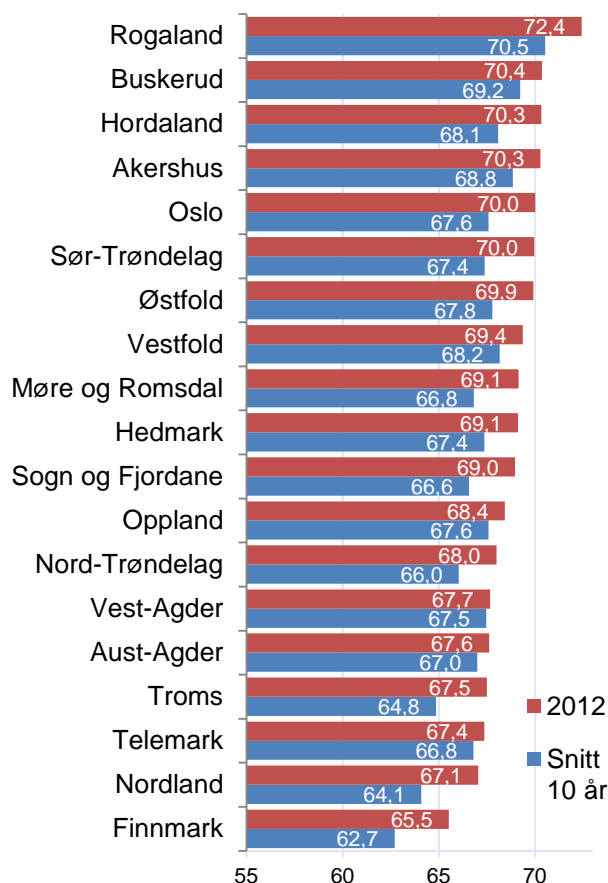
5.2.1 Andel lønnsomme foretak i fylkene

I figur 49 ser vi hvordan andelen lønnsomme foretak varierer mellom fylkene i Norge.

Rogaland har den beste lønnsomheten, fulgt av Buskerud og Hordaland.

De fire nordligste fylkene har vesentlig bedre lønnsomhet i 2011 og 2012 i forhold til gjennomsnittet de siste ti årene.

Hedmark er rangert helt på midten, som nummer 10 av 19 fylker i 2012. Rangeringen for lønnsomhet i næringslivet de siste ti årene er nummer 11.

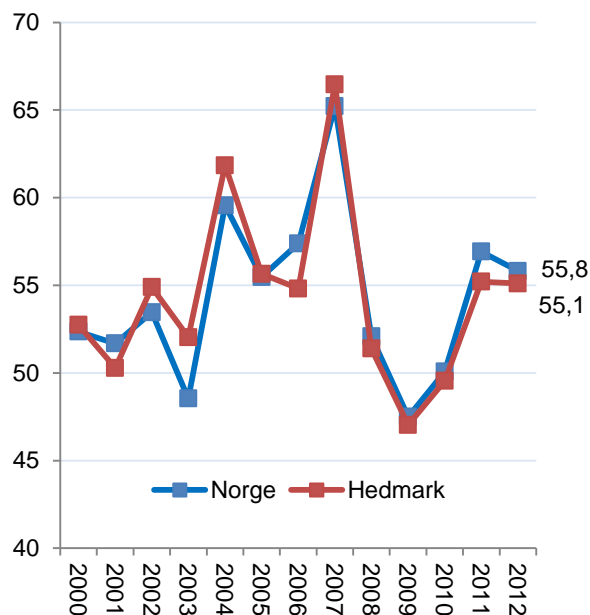

Figur 49: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i fylkene i 2012 og i snitt siste ti år.

5.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette har andel vekstforetak tatt seg opp fram til 2012, da det ble en liten nedgang.

I Hedmark har andel vekstforetak vært nokså lik landsgjennomsnittet i mange av årene i perioden 2000-2012, men de to siste årene har andel vekstforetak ligget under landsgjennomsnittet. I 2012 hadde 55,8 prosent av foretakene i Hedmark omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

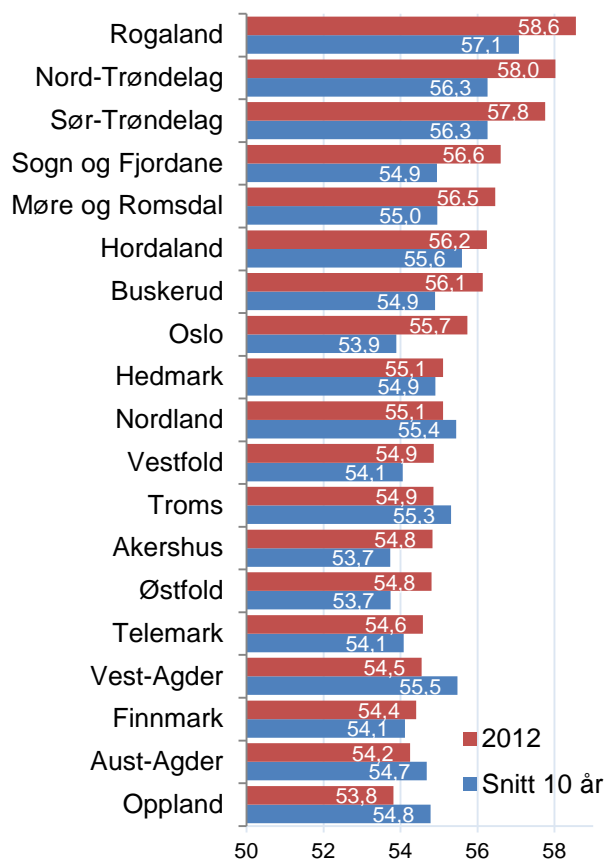

Figur 50: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Hedmark og Norge i perioden 2000-2012.

5.3.1 Andel vekstforetak i fylkene

Rogaland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag hadde en andel vekstforetak på over 57 prosent i 2012. I den siste tiårsperioden er det også de samme tre fylkene som har hatt høyest andel vekstforetak, med et snitt på over 56 prosent. Rekkefølgen er også den samme for andel vekstforetak de siste ti årene, som i 2012.

Hedmark er rangert som nummer ni av fylkene for andel vekstforetak i 2012. I snitt for siste ti år er Hedmark rangert på 10. plass.

Figur 51: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i fylkene i 2012 og i snitt for siste ti år.

5.4 NæringsNM for fylkene

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en region. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste ni årene.

Figur 52 viser plasseringen til Hedmark i årene 2000-2012. Hedmark hadde sin klart beste plassering i 2003, med en 10. plass. I 2009 ble Hedmark helt sist av fylkene. De siste årene har Hedmark klatret på rankingen, til en 12. plass i 2012.

Figur 52: Rangeringen til Hedmark i NæringsNM i perioden 2000-2012.

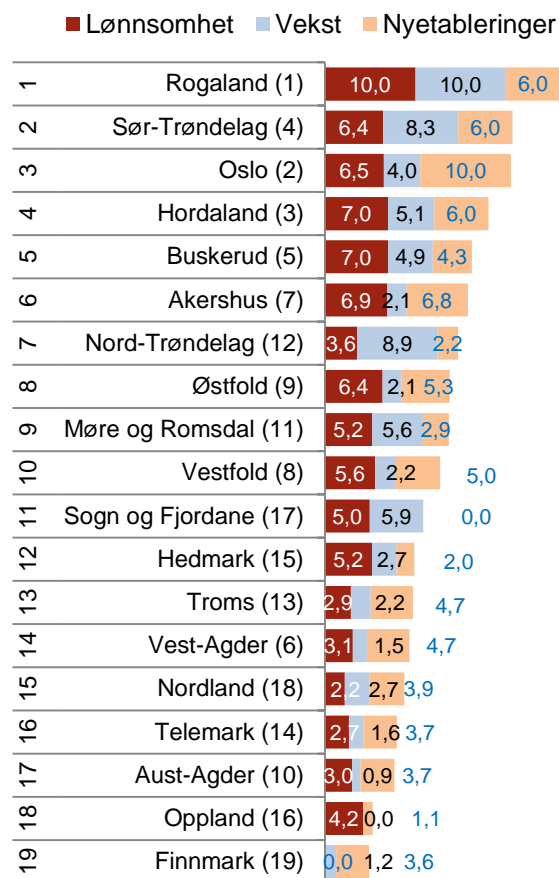
5.4.1 Fylkenes plassering

For å rangere fylkene bruker vi en enklere indeks basert på etableringsfrekvens, andel lønnsomme foretak og andel vekstforetak. Disse indikatorene er transformert til et tall mellom 0 og 10, der 0 er dårligste fylke og 10 er beste fylke.

Rogaland kom best ut av fylkene i 2012, foran Sør-Trøndelag og Oslo. Med Hordaland på fjerdeplass, er det fylkene med de største byene som gjorde det best. Rangeringen for siste ti år er nokså lik; med Rogaland på førsteplass, etterfulgt av Oslo, Hordaland og Sør-Trøndelag.

Hedmark ble plassert litt under middels av fylkene i 2012, etter å har gjort det over middels for lønnsomhet men under middels for vekst og nyetableringer

For den siste tiårsperioden er Hedmark rangert ganske lavt, som nummer 15 av 19 fylker.

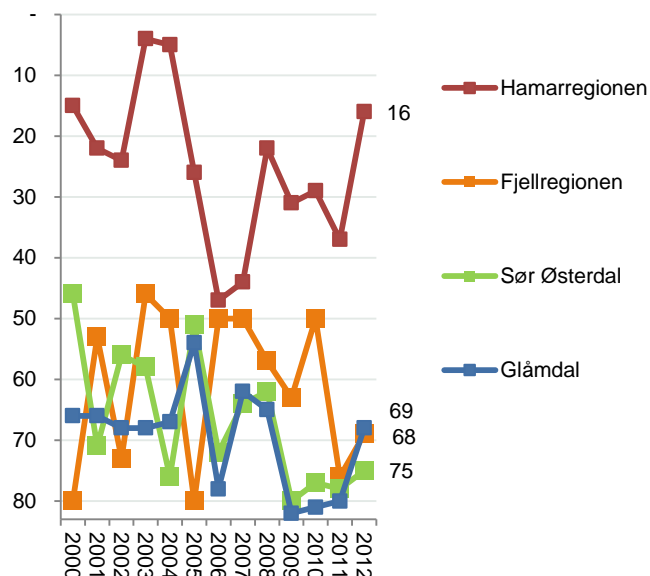
Figur 53: NæringsNM for fylkene basert på tall fra 2012. Tallene i parentes angir rangering for perioden 2003-2012.

5.5 NæringsNM for regioner

Hamarregionen har gjort det svært bra i NæringsNM i mange år, og kom på fjerdeplass i 2003 og femteplass i 2004. I 2012 kom Hamar på 16. plass. Hamarregionen har gjort det bedre enn de andre regionene i Hamar i alle år.

De andre regionene i Hedmark har gjort det systematisk svakt i NæringsNM. Ingen av disse har vært i øvre halvdel av regionene noen gang. Fjellregionens 46. plass er beste plassering.

I 2012 ble Glåmdal nummer 68, Fjellregionen nummer 69 mens Sør-Østerdal ble ranket som nummer 75 av 83 regioner.

Figur 54: Rangeringen til regionene i Hedmark i NæringsNM i perioden 2000-2012.

5.5.1 Regionene på Østlandet

Regionenes plassering i NæringsNM er basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse.

Det er regionene på Vestlandet som gjør det sterkest i NæringsNM, og Stavangerregionen er på topp for både 2012 og siste ti år.

Drammensregionen og Oslo ble beste regioner på Østlandet, mens Hamarregionen ble femte best på Østlandet.

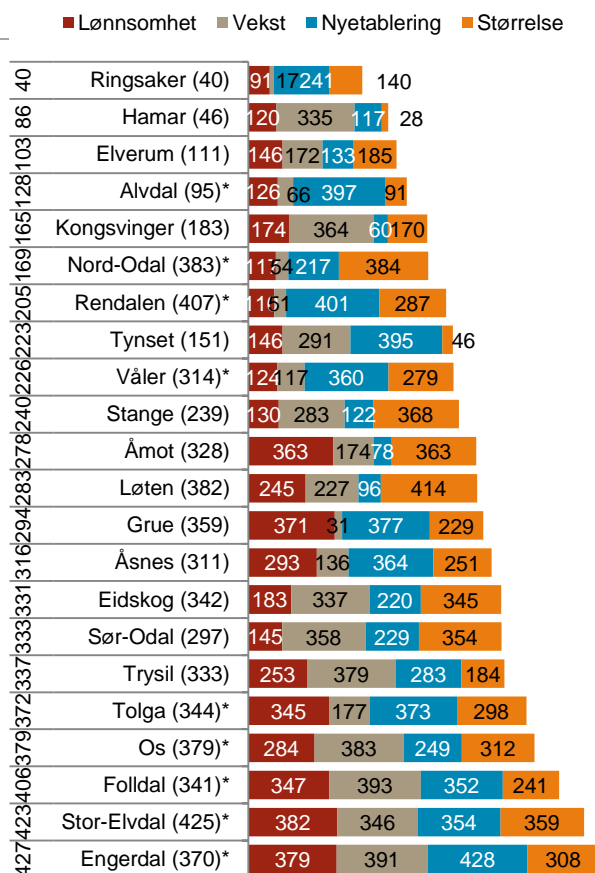
	Lønnsomhet	Vekst	Nyetableringer	Størrelse
8 Drammensregionen (11)	8	20	8	50
9 Oslo (20)	42	49	2	1
10 Øvre Romerike (6)	39	26	8	27
11 Akershus Vest (17)	28	60	14	5
12 Hamarregionen (18)	42	35	42	
13 Ringerike/Hole (32)	13	5	51	
14 Kongsberg/Numedal (22)	0	43	74	2
15 Nedre Romerike (35)	26	51	6	58
16 Nedre Glomma (42)	34	68	7	47
17 Lillehammerregionen (21)	22	71	43	26
18 Gjøvikregionen (33)	35	61	33	34
19 Halden (74)	45	32	26	62
20 Tønsbergregionen (49)	49	50	27	46
21 Hadeland (46)	25	11	63	75
22 Indre Østfold (52)	3	29	56	76
23 Sandefjord/Larvik (30)	56	68	30	22
24 Midt-Buskerud (34)	63	13	67	36
25 Follo (51)	31	62	10	77
26 Grenland (50)	64	62	27	39
27 Midt-Telemark (64)	61	31	24	79
28 Nord-Gudbrandsdal (76)	50	42	83	30
29 Valdres (36)	50	73	79	20
30 Mossregionen (66)	69	76	19	59
31 Glåmdal (81)	41	66	48	80
32 Fjellregionen (59)	54	57	81	44
33 Sør-Østerdal (79)	59	71	46	70
34 Hallingdal (61)	83	79	77	12
35 Midt-Gudbrandsdal (80)	82	59	72	41
36 Vest-Telemark (60)	61	78	76	40
37 Øst-Telemark (75)	79	77	39	67

Figur 55: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant landets 83 regioner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren.

5.6 NæringsNM for kommuner

Ringsaker er beste kommune i årets NæringsNM i Hedmark og ble nummer 40 av de 428 kommunene i landet. Hamar ble nummer 86, og ble med det nest best i fylket. Det var de eneste kommunene som kom med blant de 100 beste siste år.

Ellers er det ganske mange svake plasseringer i NæringsNM i Hedmark. Det indre Østlandet har generelt hatt svake resultat i NæringsNM de siste årene, og synes å være hardest rammet av finanskrisen, og ikke tatt del i veksten etter 2010.

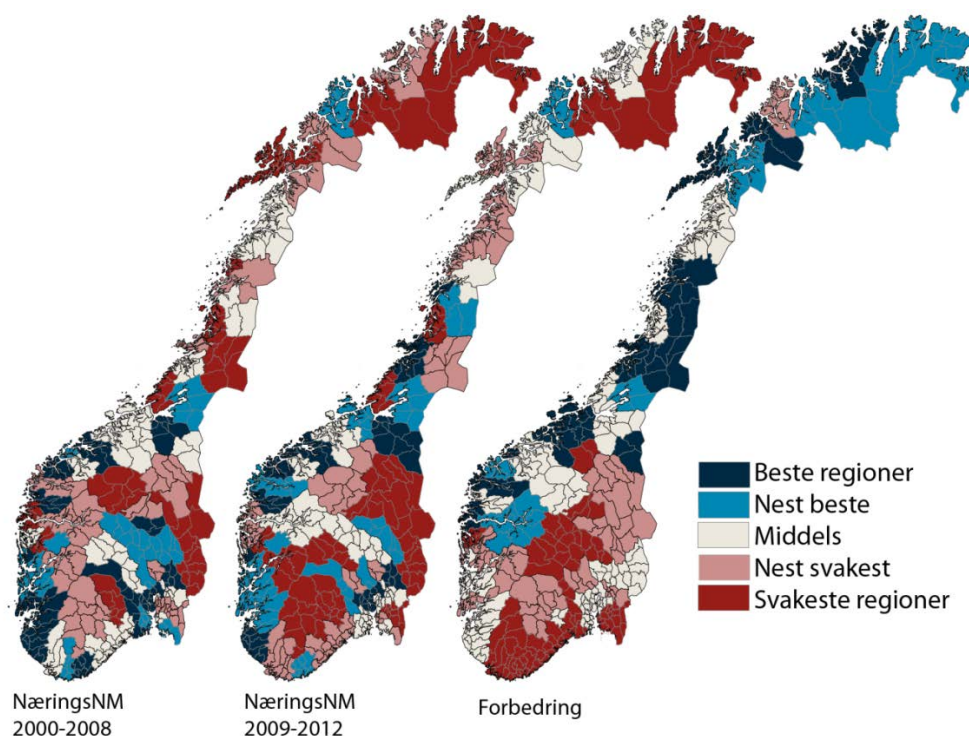

Figur 56: Kommunene i Hedmarks resultat i NæringsNM. Alle tall er rangeringer blant landets 428 kommuner, til venstre rangering for NæringsNM siste år, i parentes siste ti år. I figuren vises rangeringer for hver av de fire indeksene. Kommunene indeksert med * er små kommuner.

5.6.1 NæringsNM før og etter finanskrisen

Finanskrisen som startet i 2008, representerer et veiskille i den regionale utviklingen i Norge og har påvirket næringsutviklingen ulikt i de forskjellige regionene.

Figur 57: Kart som viser regionenes sammenlagte resultat i NæringsNM i perioden 2000-2008 til venstre, sammenlagte resultater fra perioden 2009-2012 i midten, og regionenes forbedring i siste periode til høyre.

I kartene over har vi vist hvordan regionene gjorde det i NæringsNM før og etter finanskrisen. Kartet til venstre viser perioden 2000 - 2008. I midten ser vi hvordan regionene presterte i NæringsNM i perioden 2009-2012, det vil si etter finanskrisen. Forskjellen mellom disse to periodene blir ganske tydelig i det siste kartet, der vi har illustrert regionenes endring i rangering i NæringsNM i disse to periodene. Ingen regioner i de åtte fylkene på Østlandet eller de to Agderfylkene har hatt fremgang i NæringsNM. Samtidig er de fleste av regionene med sterk tilbakegang lokalisert på Østlandet eller i Agder.

Samtlige regioner som har hatt forbedring i NæringsNM er lokalisert på Nord-Vestlandet, Trøndelag eller Nord-Norge. Rogaland og ytre deler av Hordaland framstår som uendret, ettersom de var blant de beste regionene også før finanskrisen, og dermed har det ikke vært rom for forbedring.

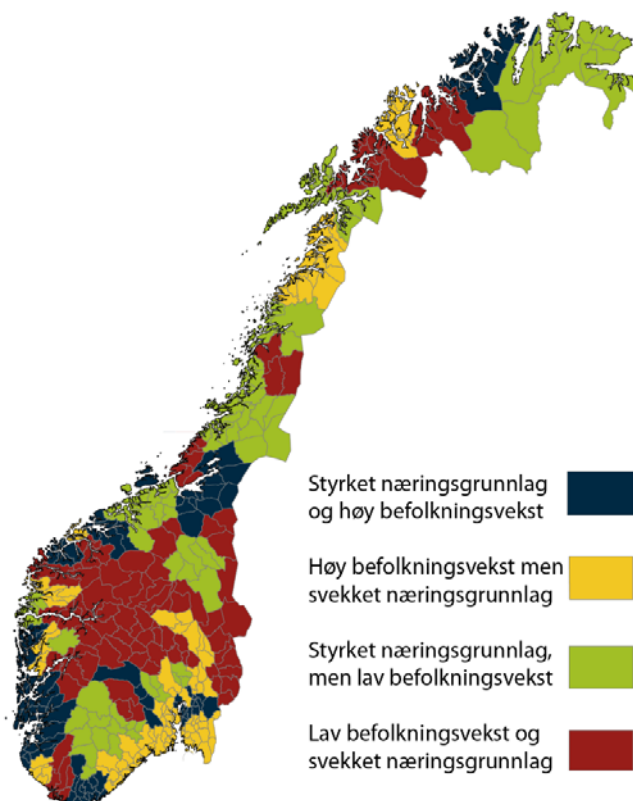
Finanskrisen ser dermed ut til å ha rammet næringslivet på Østlandet og Agder hardere enn i resten av landet. Eksportrettet industri har hatt vanskelige kår etter finanskrisen, for eksempel i sektorer som bildeler og papir, og det har gitt negative impulser på mange industristeder på Østlandet. Noen av de mest sentrale regionene på Østlandet, som Romerike, Akershus Vest, Drammensregionen og Kongsberg har likevel fremdeles et sterkt næringsliv. Akershus Vest og Kongsberg er regioner med mye olje- og gassrelatert virksomhet.

Vestlandet har mer olje- og gassrelatert virksomhet som har dratt nytte av stadig høyere investeringsnivå på sokkelen, mens Nord-Norge har fått positive impulser fra høy produksjon og gode priser på fisk, samt økende aktivitet innenfor olje- og gassutvinning.

Hedmark deles skjebne med resten av Østlandet, og sakter akterut i forhold til de andre landsdelene.

5.7 Næringsdrevet eller befolkningsdrevet vekst?

Regionenes næringsstetthet, som er målt som antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av befolkning, har utviklet seg forskjellig. Noen regioner får økt næringsstetthet ved at næringslivet har en høyere vekst enn befolkningen, og får etter hvert styrket sitt næringsgrunnlag. De mest vellykkede av disse regionene har også høyere befolkningsvekst enn gjennomsnittet, samtidig som de har fått styrket næringsgrunnlaget. I andre regioner øker folketallet raskere enn antall arbeidsplasser i næringslivet, og disse har da fått et svekket næringsgrunnlag. Mest sårbare er regioner som kombinerer svak befolkningsvekst med svekket næringsgrunnlag.

Figur 58: Regionene i Norge, fordelt etter om de har over eller under gjennomsnittlig befolkningsvekst (median av regionene), og om de har økt eller svekket næringsgrunnlag, målt som endring av næringsstetthet fra 2000 til 2012.

Mange regioner på Vestlandet og i Trøndelag har siden 2000 fått styrket næringsgrunnlag samtidig som befolkningsveksten har vært over middels av regionene. De indre strøkene på Vestlandet har imidlertid både svak befolkningsutvikling og svekket næringsgrunnlag.

På Østlandet har regioner som Nedre Romerike, Follo og Akershus Vest fått økt næringsstetthet sammen med høy befolkningsvekst, men den økte næringsstettheten har skjedd på bekostning av næringsstettheten i Oslo. Mange regioner på Østlandet har høy befolkningsvekst, men har etter hvert stadig lavere næringsstetthet. Dermed har

sysselsettings-andelen falt. Kongsberg/Numedal har imidlertid oppnådd kombinasjonen av høy befolkningsvekst med styrket næringsgrunnlag.

Mange regioner i Nord-Norge har lav befolkningsvekst, men også samtidig et styrket næringsgrunnlag. Alle regionene i Finnmark har fått styrket sitt næringsgrunnlag etter 2000.

Fjellregionen er en av få regioner på Østlandet med styrket næringsgrunnlag, men det har skjedd ved at folketallet har sunket raskere enn arbeidsplassene.

6. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2010 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 870 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

Tabell 16: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2008-2010	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2008-2010	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2008-2010	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2008-2010	Nytt i verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2008-2010	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2008-2010	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2008-2010	Støttefunksjon	1
Markeds-innovasjon	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekt for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønnsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produkt plassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

6.1 Innovasjonsfrekvens

Den enkleste og mest direkte metoden å måle regional innovasjon på, er å se på andelen, eller frekvensen, av bedrifter som oppgir å ha gjennomført innovasjoner av de 11 ulike typer, basert på de 11 spørsmålene i tabellen på forrige side.

Tabell 17: Andel av bedriftene som oppgir ulike typer av innovasjon i 2010. N er antall bedrifter som har svart på undersøkelsen.

Rang	Fylke	N	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt i verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	Innovasjons-grad
1	Sør-Trøndelag	697	17,8	11,3	20,8	8,6	12,8	3,7	7,7	14,3	14,5	10,3	7,0	264,8
2	Nord-Trøndelag	258	15,9	13,6	18,2	4,3	14,7	4,7	9,7	17,8	14,7	17,1	12,0	257,6
3	Oslo	1683	15,3	13,8	20,1	7,4	9,2	5,9	9,3	14,9	15,4	11,0	9,0	257,3
4	Vestfold	452	20,1	8,2	20,4	6,9	9,1	4,0	7,1	15,0	16,6	9,5	6,9	249,6
5	Telemark	349	16,6	10,9	18,1	6,6	17,8	7,4	10,0	11,5	12,6	7,2	5,2	248,3
6	Sogn og Fjordane	280	12,1	12,9	13,6	5,0	19,6	7,9	13,2	18,2	17,5	13,6	5,0	247,9
7	Møre og Romsdal	690	18,6	8,1	20,0	7,1	12,3	5,4	9,1	12,6	13,2	9,1	6,8	247,2
8	Hordaland	1032	16,3	11,3	18,0	7,5	10,7	4,9	9,8	14,2	14,0	10,6	8,2	245,1
9	Buskerud	527	17,5	8,9	18,0	8,3	13,1	5,5	9,3	12,0	14,0	6,8	6,3	243,7
10	Troms	324	12,3	14,2	19,4	5,6	12,7	7,4	9,6	11,4	15,4	10,8	9,3	243,7
11	Akershus	934	17,5	10,4	18,8	7,4	9,0	5,2	8,7	13,5	15,4	9,1	6,7	242,8
12	Østfold	509	18,5	8,1	18,1	5,5	12,2	4,3	7,3	14,7	14,7	10,6	7,3	236,4
13	Oppland	342	14,0	8,8	17,3	5,0	13,7	4,1	9,9	14,6	14,0	10,8	9,1	229,2
14	Aust-Agder	220	18,2	5,5	17,3	7,3	15,5	1,4	6,4	13,6	10,5	7,3	3,2	227,0
15	Rogaland	1110	14,5	8,8	15,8	7,1	10,2	3,7	10,3	11,4	11,2	8,3	5,9	213,6
16	Nordland	530	10,2	9,4	14,5	4,2	10,9	5,5	10,9	9,2	11,9	8,3	6,0	189,8
17	Vest-Agder	391	11,5	7,9	12,0	5,6	12,8	4,9	7,4	10,5	9,5	7,4	6,4	184,7
18	Hedmark	393	13,2	7,4	13,2	1,0	10,7	2,3	6,1	11,5	12,0	6,9	6,1	169,3
19	Finnmark	149	8,1	8,7	14,8	3,4	9,4	8,7	4,7	5,4	10,7	4,7	2,0	163,1

I tabellen over ser vi hvordan andelen av innovative bedrifter varierer mellom fylker, for de 11 ulike innovasjonstypene. Vi ser også resultatet av en samlet indeks for innovasjon til slutt, der vi har brukt vektene fra tabellen på forrige side.

Målt på denne måten er det Sør-Trøndelag som har høyest andel innovative foretak, fulgt av Nord-Trøndelag, Oslo og Vestfold. Finnmark, Hedmark og Vest-Agder har lavest andel innovative bedrifter.

Hedmark har nest lavest andel innovative bedrifter av fylkene, og skårer ikke høyt på noen av de 11 innovasjonstypene.

6.1.1 Innovasjonsfrekvens – enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak

Et kompliserende forhold er at vi har en del foretak som har bedrifter i flere kommuner. Store industriforetak som f.eks. Hydro, Orkla og Statoil har virksomhet i en rekke kommuner. I tallene på forrige side har vi regnet hver enkelt bedrift i slike flerbedriftsforetak som innovative dersom foretaket har oppgitt å ha innovasjon. Spørsmålet er om ikke statistikken over innovasjon i enbedriftsforetakene er et bedre mål på regional innovasjon, enn statistikk som tar med avdelinger av større foretak. Hvis vi tar ut en tabell som på forrige side, men bare med enbedriftsforetak får vi følgende tall:

Tabell 18: Andel av enbedriftsforetakene som oppgir ulike typer av innovasjon i 2010.

Rang	Fylke	N	Vare	Tjeneste	Mytt marked	Nyt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Pricing	Innovasjons grad
1	Møre og Romsdal	329	22,2	7,0	22,5	7,6	15,2	4,3	7,3	14,0	12,5	7,3	5,5	267,5
2	Sør-Trøndelag	311	17,7	9,6	22,8	9,0	13,5	2,9	5,8	13,5	12,9	9,0	5,8	265,0
3	Hordaland	484	18,4	8,5	19,6	9,1	10,7	4,1	9,7	13,2	11,8	10,5	8,9	251,9
4	Oslo	990	13,1	13,3	20,2	7,4	6,9	5,1	8,3	13,7	14,2	11,4	9,8	242,6
5	Akershus	496	18,1	7,9	19,6	9,3	7,9	3,6	7,3	12,1	12,5	8,9	6,5	238,3
6	Buskerud	284	19,0	5,6	18,0	9,5	10,9	3,2	3,9	12,0	13,0	8,5	7,4	232,9
7	Vestfold	253	19,8	6,7	18,6	7,1	8,7	2,4	6,3	13,8	12,6	8,7	7,9	230,4
8	Aust-Agder	129	19,4	4,7	17,8	7,8	10,9	0,8	2,3	14,7	10,1	7,8	3,1	220,2
9	Oppland	182	14,8	5,5	15,4	6,6	11,0	2,2	6,6	10,4	12,1	6,6	7,7	199,5
10	Sogn og Fjordane	124	11,3	8,1	15,3	3,2	13,7	1,6	5,6	13,7	16,1	7,3	8,1	198,8
11	Nord-Trøndelag	129	16,3	5,4	14,7	3,1	14,0	3,1	4,7	12,4	11,6	8,5	9,3	195,7
12	Telemark	177	14,1	7,9	13,6	5,1	11,9	4,0	6,2	10,2	11,3	7,9	6,8	191,5
13	Østfold	260	16,5	4,6	15,4	5,0	9,2	1,9	3,8	10,4	11,5	8,1	6,5	187,7
14	Rogaland	538	14,1	6,1	14,5	6,1	8,9	2,2	6,5	11,0	8,6	5,9	4,8	185,5
15	Vest-Agder	181	11,6	6,1	10,5	5,5	11,0	3,3	4,4	13,3	9,9	5,5	6,1	171,5
16	Nordland	209	11,5	8,1	12,4	2,9	10,5	1,9	7,7	10,5	10,5	10,0	4,8	170,1
17	Troms	147	10,9	8,8	13,6	4,1	8,8	3,4	4,8	8,2	8,2	6,8	5,4	166,7
18	Hedmark	159	8,8	5,7	10,7	0,6	8,2	1,3	3,8	8,8	10,1	6,3	5,7	129,2
19	Finnmark	73	4,1	2,7	6,8	0,0	5,5	1,4	2,7	5,5	4,1	4,1	2,7	74,7
	Norge	5455	15,6	8,1	17,5	6,8	9,9	3,3	6,5	12,2	11,9	8,6	7,0	207,4

Når vi bare måler innovasjonsgraden i foretak som bare har virksomhet på ett sted, får vi en litt annen rangering, enn vi fikk da vi tok med flerbedriftsforetakene. Nå er det Møre og Romsdal som har høyest innovasjonsgrad, foran Sør-Trøndelag og Hordaland. Finnmark, Hedmark og Troms kommer nederst.

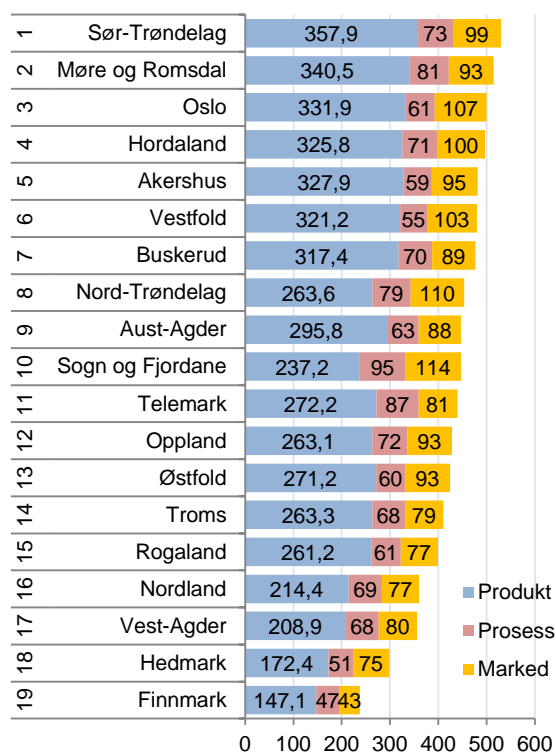
Hedmark kommer også nest sist når vi bare måler innovasjonsandelen av enbedriftsforetakene i fylket.

6.1.2 Innovasjonsgrad fylker

Hvis vi skal foreta en rangering av fylkene når det gjelder andeler innovative foretak, kan vi kombinere resultatene fra de to tabellene vi har vist i de foregående sidene. Vi får da en rangering som vist i figuren til høyre. Sør-Trøndelag har den høyeste innovasjonsgraden, fulgt av Møre og Romsdal og Oslo.

Figuren illustrerer også at det er liten forskjell mellom fylkene, bortsett fra Finnmark og Hedmark som har en del lavere frekvens av innovative foretak. Når det er lite som skiller fylkene, vil rangeringen bli ganske sterkt påvirket av valg av indikatorer.

Hedmark kommer ut som nest sist av fylkene, det gjør ingen forskjell hvilke bedriftsutvalg vi bruker.

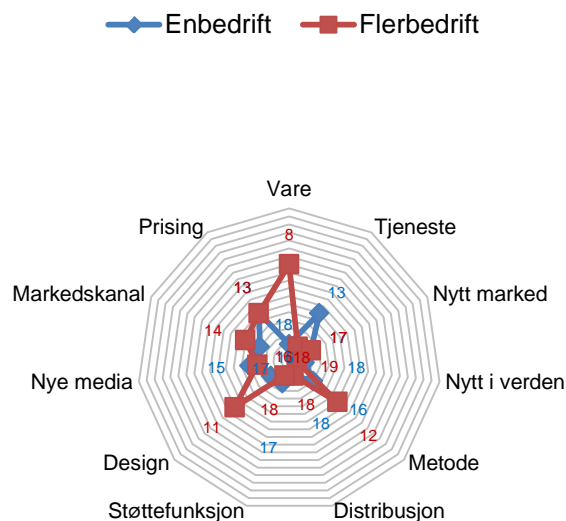

Figur 59: Innovasjonsgrad i fylkene i 2010.

I figur 60 kan vi se hvor Hedmark skårer godt og dårlig for de 11 innovasjonstypene, for henholdsvis de lokale enbedriftsforetakene, og for sine avdelinger av større foretak med virksomhet flere steder.

Den eneste indikatoren hvor Hedmark skårer over middels, er for produktinnovasjon for flerbedriftsforetak, dvs. andelen bedrifter som har introdusert en ny vare. Der er rangeringen nummer åtte av 19 fylker.

For alle de andre indikatorene er rangeringen under middels. Det generelle inntrykket er at det er en liten andel innovative bedrifter i Hedmark.

Figur 60: Rangering for Hedmark for de ulike innovasjonstypene i 2010.

6.1.3 Innovasjonsgrad i regionene

Andelen innovative bedrifter varierer ikke så mye mellom fylker, men variasjonene er sterkere mellom regioner. For regionene har vi i tillegg til frekvensen av innovative bedrifter i undersøkelsen også regnet ut hvor stor andel de innovative bedriftene utgjør av samlet sysselsetting. Resultatene av denne utregningen er vist i siste kolonne i tabellen under. Noen regioner er slått sammen på grunn av lavt antall bedrifter som er med i undersøkelsen, slik at det er 80 regioner som er rangert.

Tabell 19: Andel innovative bedrifter for de ulike innovasjonstypene, blant regionene på Østlandet i 2010. Samlet rang for frekvens, og rang for andel av samlet sysselsetting innen innovative bedrifter helt til høyre.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt i verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Rang frekvens	Rang veid syss
2	Kongsberg/Numedal	29,0	9,9	26,8	22,7	28,1	6,1	11,8	14,4	10,8	10,8	6,4	14	1
3	Midt-Buskerud	54,9	19,7	46,5	14,0	40,8	14,0	5,7	54,9	54,9	14,0	7,0	1	40
5	Halden	21,5	14,9	27,6	13,0	25,4	2,2	6,3	25,4	29,2	25,1	16,6	15	2
6	Akershus Vest	29,2	20,2	31,8	15,3	16,3	8,1	11,6	19,6	21,4	11,0	10,1	11	4
14	Gjøvikregionen	29,7	9,5	31,2	10,5	21,1	3,3	10,7	25,4	17,7	13,1	16,2	19	13
18	Oslo	22,6	21,0	30,9	11,4	13,2	8,7	13,8	22,3	23,2	17,0	14,1	18	20
19	Ringerike/Hole	28,0	12,8	27,2	4,9	26,5	12,8	18,9	11,8	8,3	3,4	4,9	34	9
20	Midt-Telemark	26,8	14,6	34,1	7,3	34,1	12,2	7,3	21,9	39,0	19,5	0,0	9	43
21	Nedre Glomma	32,0	11,6	30,3	10,7	15,2	5,4	10,7	19,9	21,4	12,2	8,6	22	18
24	Sandefjord/Larvik	27,7	16,5	29,3	6,9	16,0	5,9	12,8	21,8	27,7	13,8	10,1	23	25
25	Tønsbergregionen	30,2	8,8	28,7	13,5	11,7	5,5	8,9	20,5	19,7	13,7	11,5	27	23
27	Grenland	25,6	16,6	25,8	8,3	23,0	11,8	14,9	17,2	19,6	12,1	8,4	28	24
30	Drammensregionen	27,4	12,5	28,0	12,4	15,2	5,5	11,3	20,0	21,7	11,4	10,2	26	35
32	Nedre Romerike	29,4	6,6	28,8	10,6	13,3	5,6	17,3	19,7	20,4	13,9	10,6	29	36
34	Fjellregionen	20,8	19,5	33,8	0,0	19,5	6,5	9,1	24,7	24,7	27,3	6,5	24	53
40	Lillehammerregionen	12,9	15,8	23,9	1,9	18,7	9,1	20,1	21,8	23,9	20,9	15,1	42	37
43	Vest-Telemark	22,4	9,4	22,4	13,0	21,3	0,0	11,8	19,4	15,9	13,0	19,4	36	66
48	Mossregionen	19,5	7,5	22,0	3,6	12,0	9,5	9,5	20,9	21,5	20,4	11,4	49	42
49	Follo	19,8	10,2	23,5	5,7	10,1	7,6	15,2	21,3	21,3	15,1	12,6	45	58
55	Hamarregionen	21,6	10,5	22,1	2,2	14,0	3,4	10,5	15,4	17,9	7,8	5,6	57	45
56	Øvre Romerike	17,7	9,4	19,9	5,9	7,4	4,3	8,8	19,0	24,9	15,4	4,4	58	46
58	Glåmdal	18,8	9,8	19,3	1,2	18,2	0,0	4,9	17,3	22,2	8,9	13,5	64	50
60	Indre Østfold	26,1	5,5	16,8	3,8	20,6	1,8	5,5	13,0	16,4	12,7	9,3	65	55
62	Øst-Telemark	18,0	6,6	18,0	11,4	24,7	4,8	7,2	6,6	10,9	6,6	8,5	56	64
65	Hadeland	11,8	22,2	28,1	0,0	0,0	22,2	22,2	11,4	11,8	5,9	5,9	53	68
68	Gudbrandsdal	13,6	12,2	15,2	7,6	16,7	0,0	10,5	10,3	22,6	16,5	13,6	66	59
69	Valdres	13,1	0,0	13,1	7,5	31,8	13,1	20,6	13,1	20,6	7,5	0,0	60	77
76	Hallingdal	2,9	4,4	4,4	2,9	8,8	10,3	5,9	7,4	26,5	23,5	19,1	76	65
79	Sør-Østerdal	7,9	1,2	2,4	0,0	10,2	0,0	0,0	6,7	4,8	6,7	14,0	79	69

Kongsberg/Numedal er rangert høyest av regionene på Østlandet, og som nummer to av alle regioner i landet. Kongsberg/Numedal er rangert høyest av alle regionene når det gjelder andel av samlet sysselsetting i innovative bedrifter.

Fjellregionen kommer ut over middels av regionene i landet. Fjellregionen har en høy andel bedrifter med nye tjenester, og en høy andel av bedrifter hvor nye produkter eller tjenester er nytt for markedet. Fjellregionen skårer også høyt for indikatorene for markedsinnovasjon. Det er imidlertid ingen som har nye produkter som er nye på verdensmarkedet.

Hamarregionen og Glåmdal kommer ut en del under gjennomsnittet, uten å utmerke seg på noen typer av innovasjon. Sør-Østerdal er nest siste av regionene, og aller sist av regionene på Østlandet.

6.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjonsgrad naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter, vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrigerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak, gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^{vi}. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 20: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referansefylke, og har derfor verdien 0 for alle indikatorene. Tallene måler sannsynligheten for innovasjon i forhold til Oslo.

Rang	Fylke	Vare	Tjeneste	Mytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Indekstall
1	Møre og Romsdal	0,3	0,3	0,3	0,1	0,7	0,2	0,4	0,1	0,1	-0,2	-0,3	4,8
2	Hordaland	0,2	0,2	0,1	0,3	0,4	0,2	0,7	0,1	0,0	0,2	0,3	4,7
3	Sør-Trøndelag	0,2	0,2	0,3	0,3	0,7	-0,3	0,0	0,1	0,1	-0,1	-0,4	4,5
4	Buskerud	0,2	-0,1	0,0	0,3	0,4	0,1	-0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	2,9
5	Akershus	0,2	-0,2	0,0	0,2	0,2	-0,2	0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	0,9
6	Oppland	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4	-0,3	0,4	-0,1	0,0	-0,4	0,0	0,9
7	Sogn og Fjordane	-0,3	0,5	0,0	-0,6	0,7	-0,6	0,3	0,3	0,4	-0,2	0,2	0,2
8	Oslo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9	Nordland	-0,2	0,6	-0,1	-0,5	0,3	-0,4	0,7	0,1	0,0	0,2	-0,3	-0,7
10	Telemark	-0,2	0,3	-0,4	-0,4	0,5	0,3	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,0	-1,6
11	Rogaland	0,0	-0,2	-0,2	-0,2	0,2	-0,3	0,3	0,1	-0,3	-0,3	-0,3	-2,2
12	Troms	-0,2	0,3	-0,2	-0,2	0,1	0,1	-0,1	-0,3	-0,3	-0,2	-0,3	-2,3
13	Vestfold	0,0	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,4	0,2	0,1	0,0	-0,1	0,1	-2,3
14	Nord-Trøndelag	0,0	0,1	-0,2	-0,9	0,6	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	0,4	-2,4
15	Aust-Agder	0,2	-0,4	0,0	0,1	0,3	-1,4	-0,9	0,1	-0,2	-0,2	-1,0	-2,7
16	Vest-Agder	-0,3	0,1	-0,5	-0,2	0,3	0,1	-0,1	0,2	-0,2	-0,4	-0,1	-2,7
17	Østfold	0,0	-0,2	-0,2	-0,3	0,2	-0,5	-0,3	-0,1	0,1	0,0	0,0	-3,0
18	Hedmark	-0,8	-0,1	-0,6	-2,3	0,0	-1,0	-0,4	-0,4	-0,2	-0,4	-0,3	-16,2
19	Finnmark	-1,0	-0,8	-0,7	-17,7	-0,3	-0,7	-0,3	-0,6	-1,0	-0,9	-1,1	-82,0

Møre og Romsdal er rangert best av fylkene når det gjelder innovasjonsklima, foran Hordaland og Sør-Trøndelag. Finnmark og Hedmark kommer ut klart svakere enn de andre fylkene. Det er forholdsvis jevnt mellom de andre fylkene.

Hedmark er fremdeles nest sist av fylkene. Den lave andelen innovative bedrifter skyldes dermed ikke bransjestruktur, eller størrelsesstruktur blant bedriftene i fylket. Bedriftene i Hedmark har lav tilbøyelighet for å ha innovasjon, det gjelder for alle de 11 innovasjonstypene.

6.2.1 Innovasjonsklima i regionene

Vi kan bruke samme metode for å beregne innovasjonsklima i regionene. Vi tar da utgangspunkt i rangeringer for hver enkelt innovasjonstype. Resultatene for regionene på Vestlandet og i Agder er vist i tabellen under.

Tabell 21: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referanseregion. Tallene i tabellen viser rangering for hver av indikatorene fra 1=beste region til 80=dårligste region.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Mytt marked	Nytt Verden	Metode	Distri-busjon	Støtte-funk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Indekstall	Rang 2008
3	Midt-Buskerud	2	16	18	17	11	2	75	2	1	39	55	327	1
9	Fjellregionen	30	2	3	70	3	9	22	4	4	1	35	423	9
11	Midt-Telemark	45	5	10	24	10	50	14	6	41	48	77	436	26
14	Nedre Romerike	13	55	17	10	37	39	6	19	40	27	27	468	3
15	Drammensregionen	19	30	20	9	52	44	41	20	25	28	19	492	23
16	Gjøvikregionen	18	33	22	5	36	47	33	25	47	57	22	499	19
23	Vest-Telemark	34	37	32	3	68	57	72	16	42	20	6	634	68
26	Lillehammerregionen	51	28	16	71	29	4	2	21	19	13	13	649	31
27	Sandefjord/Larvik	35	14	36	40	48	31	16	30	20	32	34	658	53
28	Akershus Vest	16	34	28	15	47	28	56	56	51	46	52	662	21
33	Gudbrandsdal	59	17	45	4	28	70	24	76	22	37	28	705	64
35	Grenland	29	27	48	41	24	16	17	50	32	24	40	713	56
37	Oslo	37	38	34	30	56	29	42	44	37	26	31	743	37
39	Nedre Glomma	20	45	30	28	67	38	43	58	30	40	61	774	55
41	Mossregionen	56	21	46	52	64	20	45	13	27	10	7	801	16
43	Øvre Romerike	50	53	38	31	49	76	36	35	15	21	62	819	51
46	Halden	70	43	51	45	14	79	58	33	5	5	8	853	54
48	Ringerike/Hole	26	40	55	50	9	14	40	62	69	70	65	885	71
49	Kongsberg/Numedal	46	62	52	19	42	35	61	66	46	23	50	895	22
55	Tønsbergregionen	48	60	54	34	60	42	55	55	57	43	16	982	30
56	Follo	57	64	61	38	65	36	31	36	43	36	33	985	58
62	Indre Østfold	41	63	59	44	22	72	62	68	70	69	46	1062	50
66	Valdres	55	79	63	57	1	13	32	67	64	76	78	1070	36
69	Hamarregionen	54	51	53	55	59	45	47	69	55	66	66	1111	20
71	Hallingdal	79	75	78	56	57	10	65	70	19	3	10	1199	63
74	Glåmdal	78	47	69	78	63	77	59	59	33	44	32	1289	66
75	Øst-Telemark	76	54	77	54	54	69	79	74	62	67	23	1295	47
79	Sør Østerdal	74	76	80	66	74	55	76	72	76	65	12	1422	76
80	Hadeland	67	70	75	80	80	74	74	71	39	59	43	1434	42

De regionene på Østlandet med best innovasjonsklima er kanskje noe overraskende Midt-Buskerud, Fjellregionen og Midt-Telemark. Det er regioner som har mange innovative bedrifter når vi tar hensyn til bedriftenes bransje og størrelse. Hvis vi gjør en tilsvarende måling basert på den forrige innovasjonsundersøkelsen i 2008, er Midt-Buskerud beste region i landet, mens Fjellregionen hadde samme rangering.

De andre regionene i Hedmark er rangert langt nede, fra 60. plass for Hamarregionen, 74. plass for Glåmdal til 79. plass for Sør-Østerdal av 80 regioner.

6.3 Internasjonalisering

Hvilke fylker har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data om hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom fylkene.

I figur 61 ser vi hvordan andelen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom fylkene.

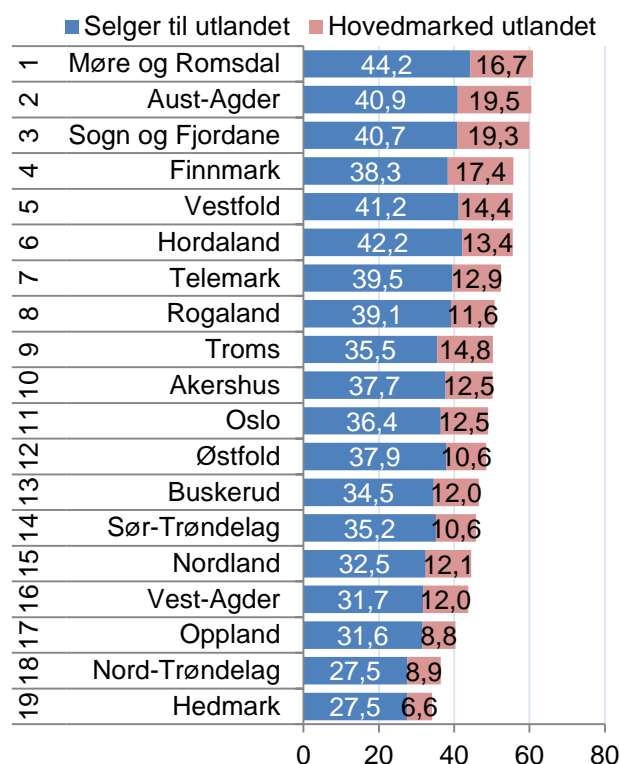
Møre og Romsdal har den høyeste andelen av eksportbedrifter i utvalget. Aust-Agder har den høyeste andelen av bedrifter som har sitt hovedmarked utenlands. Hedmark har lavest andel eksportbedrifter, og også lavest andel av bedrifter som har sitt hovedmarked utenlands.

Innovasjonsundersøkelsen er en utvalgsundersøkelse, og vi kan ikke være helt sikre på at utvalget er helt representativt for næringslivet i fylkene.

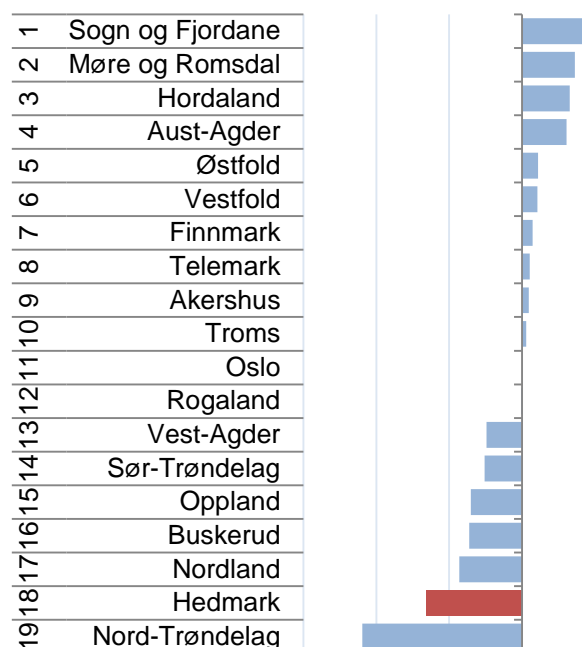
Tilbøyeligheten til å eksportere varierer med hensyn til bransje, der det er noen bransjer som har mye eksport. Det er også flere store enn små bedrifter som eksporterer.

Vi kan derfor måle *eksportklima*^{viii} ved å bruke samme metode som vi brukte for å måle innovasjonsklima. Resultatene er vist i figuren til høyre. Her ser vi at Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Hordaland og Aust-Agder har en høyere eksporttilbøyelighet enn de andre fylkene.

Hedmark er nå nest siste av fylkene, og passerte Nord-Trøndelag i forhold til rangeringen av andel eksportforetak. Noe av den lave eksportandelen i Hedmark skyldes dermed at mange foretak er i bransjer med lite eksport, men denne analysen viser også at bedriften har lav eksporttilbøyelighet også når vi kompenserer for størrelse og bransje.

Figur 61: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen i 2010 som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands.

Figur 62: Eksportklima: Tilbøyelighet til å ha eksport, korrigert for størrelse og bransje i 2010.

6.3.1 Internasjonalisering regioner

Andelen av bedrifter som har eksport varierer ganske sterkt mellom regionene.

I figur 63 ser vi hvordan andelen eksportbedrifter varierer i regionene på Østlandet. Halden har den nest høyeste andelen eksportbedrifter, av de bedriftene som har deltatt i innovasjonsundersøkelsen. Hele 65,4 prosent av bedriftene i Halden oppgir å ha kunder i utlandet. Akershus Vest har høyest andel av bedrifter med hovedmarked utenlands av regionene på Østlandet, mer enn en fjerdedel av bedriftene i utvalget i Akershus Vest har sitt hovedmarked utenlands.

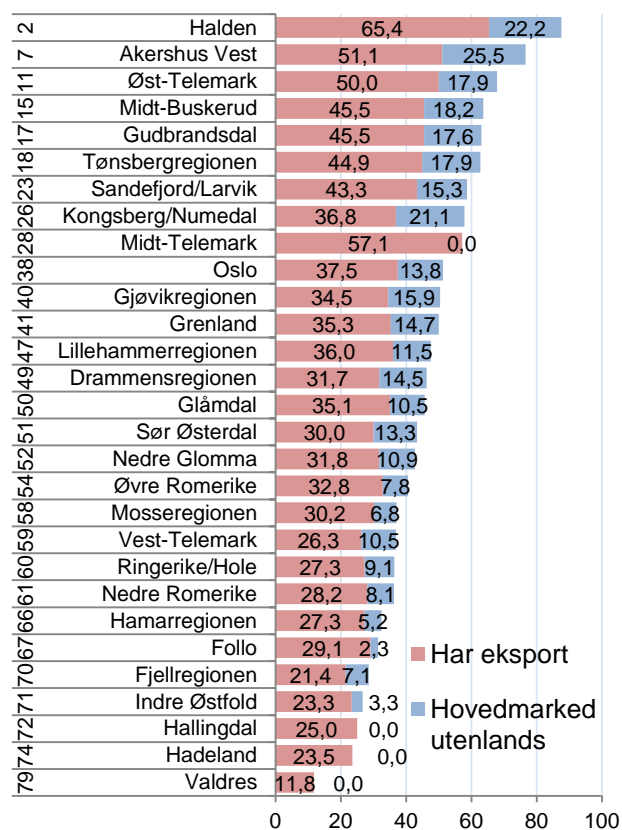
Glåmdal og Sør-Østerdal har bare litt under middels andel eksportforetak. De er rangert som nummer 50 og 51 av de 80 regionene som er med på denne rankingen.

Hamarregionen og Fjellregionen har lav eksportandel.

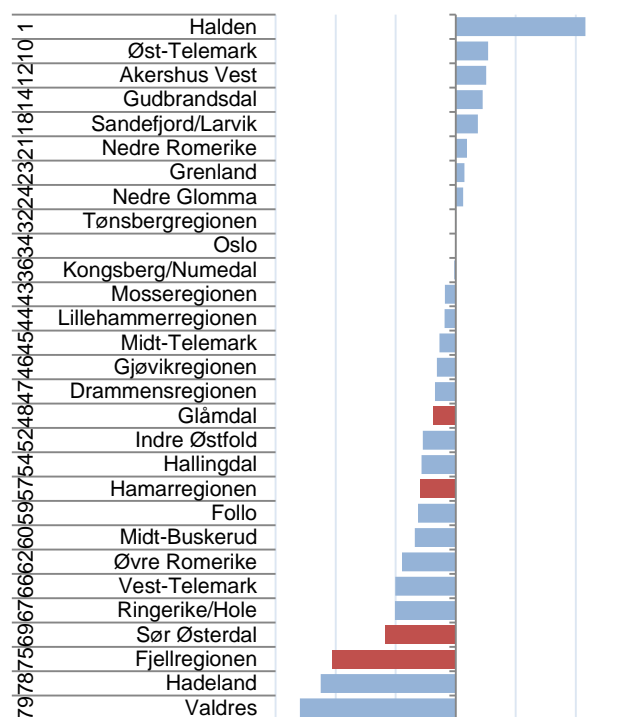
6.3.2 Eksportklimate regioner

Når vi måler eksporttilbøyeligheten, korrigerer vi for forskjeller i størrelse og bransje. Da blir rangeringen noe annerledes. Halden har høyest eksporttilbøyelighet av alle regionene i landet.

For regionene i Hedmark blir ikke bildet særlig forandret i forhold til da vi så på andelen eksportbedrifter. Regionen framstår fremdeles som lite internasjonalt orienterte.

Figur 63: Andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands i 2010.

Figur 64: Eksporttilbøyelighet korrigeret for størrelse og bransje i 2010.

6.4 Innovasjonssamarbeid

Innovasjonsundersøkelsen har også detaljerte spørsmål om innovasjonssamarbeid. Det spørres om hvilke typer institusjoner som bedriftene har samarbeid med, og hvor disse samarbeidspartnerne er lokalisert geografisk.

Det første vi undersøker, er hvor stor andel av bedriftene som har innovasjonssamarbeid, og hvor disse er lokalisert.

Tabell 22: Andel av enbedriftsforetak som oppgir samarbeid, fordelt etter samarbeidspartnerens lokalisering, 2010.

Fylke	Regionalt	Norge	Norden	Europa	USA	Kina/India	Andre land	Har samarbeid	SUM utland	N
Sør-Trøndelag	8,7	6,8	3,2	4,2	2,3	0,6	1,9	17,7	12,2	311
Møre og Romsdal	13,7	21,9	4,3	7,3	2,1	1,2	1,8	16,1	16,7	329
Oppland	16,5	15,9	4,4	6,0	5,5	0,5	0,5	15,9	17,0	182
Troms	7,5	9,5	4,1	5,4	2,7	0,7	0,0	15,0	12,9	147
Sogn og Fjordane	24,2	18,5	4,8	6,5	0,8	0,0	0,0	12,1	12,1	124
Akershus	9,9	7,1	5,0	5,8	3,4	3,4	3,2	11,9	21,0	496
Nord-Trøndelag	18,6	12,4	3,1	9,3	3,9	2,3	3,1	11,6	21,7	129
Hedmark	10,1	11,3	4,4	2,5	0,6	0,0	0,6	11,3	8,2	159
Telemark	11,3	18,1	9,6	9,6	1,1	1,7	2,3	11,3	24,3	177
Vest-Agder	13,8	15,5	7,2	8,3	3,3	1,1	2,2	11,0	22,1	181
Rogaland	9,3	10,6	5,0	6,1	3,5	0,9	1,7	11,0	17,3	538
Aust-Agder	14,7	14,7	6,2	10,1	1,6	2,3	3,1	10,9	23,3	129
Hordaland	5,0	6,6	1,9	3,7	1,4	0,6	0,4	10,3	8,1	484
Oslo	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,5	0,7	10,0	3,6	990
Nordland	16,3	10,5	1,0	4,8	1,4	1,0	2,4	9,6	10,5	209
Buskerud	9,2	15,8	7,0	9,5	1,1	0,0	0,7	8,8	18,3	284
Vestfold	8,7	7,9	6,7	9,5	3,2	2,8	4,3	8,7	26,5	253
Østfold	7,7	5,4	5,8	5,0	0,4	1,2	1,2	8,1	13,5	260
Finnmark	6,8	6,8	0,0	1,4	0,0	0,0	1,4	5,5	2,7	73

Fylkene er sortert etter hvor stor andel av bedriftene som har samarbeid. Det er Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal som har høyest andel av bedrifter som har innovasjonssamarbeid. Det kan også være interessant å se hvor mange som har innovasjonssamarbeid med utenlandske partnere. Her er det Vestfold som skårer høyest, fulgt av Telemark og Aust-Agder. Sogn og Fjordane har klart høyest andel som har innovasjonssamarbeid regionalt, mens Oslo har klart lavest andel av regionale partnere. En skulle kanskje tro at bedrifter i Oslo ville hatt mange flere potensielle partnere å samarbeide med enn for eksempel Sogn og Fjordane, så dette er kanskje noe overraskende.

Bedriftene i Hedmark har en middels andel av bedrifter som har innovasjonssamarbeid regionalt, nasjonalt og med institusjoner i Norge. Det er imidlertid svært få som har innovasjonssamarbeid internasjonalt utenfor Norden. Det samsvarer godt med at det er så liten eksportandel blant bedriftene.

6.4.1 Type innovasjonspartnere

Det er også interessant å se hvilke typer innovasjonspartnere som bedriftene samarbeider med. I spørreundersøkelsen spørres det om hvorvidt partnere er kunde, leverandør, konkurrent, universitet, FoU-institusjon eller forskningsinstitutt.

Tabell 23: Andel som har innovasjonssamarbeid med ulike typer partnere, 2010.

Fylke	Har samarbeid	Eget konsern	Forskningsinstitutt	Konkurrenter	Konsulenter	Kunder	Lab/FoU-foretak	Leverandører	Universiteter
Østfold	8,1	3,1	3,1	0,8	2,3	5,8	3,5	5,4	2,7
Akershus	11,9	4,8	4,2	4,2	4,4	7,1	2,8	6,3	4,0
Oslo	10,0	0,7	0,5	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6
Hedmark	11,3	1,9	3,1	2,5	2,5	7,5	2,5	6,3	3,1
Oppland	15,9	7,7	4,4	3,3	6,6	7,7	6,0	8,8	4,9
Buskerud	8,8	5,3	4,9	2,5	4,2	8,8	4,9	8,1	4,6
Vestfold	8,7	8,3	4,0	2,0	4,3	7,1	5,1	9,5	2,8
Telemark	11,3	7,9	7,3	1,1	5,1	10,7	5,1	9,0	7,3
Aust-Agder	10,9	4,7	3,9	7,0	4,7	11,6	3,9	13,2	3,9
Vest-Agder	11,0	7,2	5,5	2,2	4,4	6,6	8,3	9,4	7,7
Rogaland	11,0	4,5	3,3	4,1	4,1	7,2	3,5	6,7	3,7
Hordaland	10,3	2,1	2,3	1,4	2,7	3,1	2,7	3,5	1,9
Sogn og Fjordane	12,1	7,3	4,8	4,0	9,7	10,5	2,4	11,3	4,8
Møre og Romsdal	16,1	7,0	5,5	3,3	4,9	10,6	4,6	10,9	5,5
Sør-Trøndelag	17,7	2,6	3,5	2,9	2,9	6,1	2,3	3,9	3,5
Nord-Trøndelag	11,6	2,3	5,4	2,3	5,4	11,6	3,9	13,2	8,5
Nordland	9,6	3,8	2,9	3,3	1,9	10,5	1,9	7,2	5,7
Troms	15,0	1,4	2,0	2,7	4,1	7,5	2,7	5,4	4,1
Finnmark	5,5	2,7	2,7	0,0	2,7	4,1	1,4	2,7	0,0
<i>Norge</i>	<i>11,4</i>	<i>3,9</i>	<i>3,3</i>	<i>2,5</i>	<i>3,4</i>	<i>6,3</i>	<i>3,1</i>	<i>6,1</i>	<i>3,5</i>

Det er kunder som det er flest som har innovasjonssamarbeid med. 6,3 prosent av utvalget har samarbeid med kundene sine. Dernext er det leverandører som har nest høyest hyppighet, med 6,1 prosent. Universiteter, konsulenter, forskningsinstitutter og FoU-foretak har henholdsvis mellom 3 og 4 prosent av utvalget innovasjonssamarbeid med. Konkurrenter har lavest hyppighet for innovasjonssamarbeid, kanskje ikke så overraskende. Det er likevel 2,5 prosent av bedriftene som har innovasjonssamarbeid med konkurrenter. Samarbeid innen eget konsern er også en kategori. Her er det mange bedrifter som ikke inngår i konsern, slik at av denne andelen er nok ganske høy for de bedriftene som inngår i konserner, naturlig nok.

Det er ganske stor variasjon mellom fylkene når det gjelder hvem bedriftene samarbeider med. Bedriftene i Hedmark har en middels andel som har innovasjonssamarbeid med kunder og konkurrenter, men lave andeler som samarbeider med andre typer av partnere.

7. Utdanning

Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Telemarksforskning har fått tilgang til data fra SSB om utdanningsnivå for alle sysselsatte fordelt på arbeids- og bokommune, og etter sektor og næring. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkningen. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

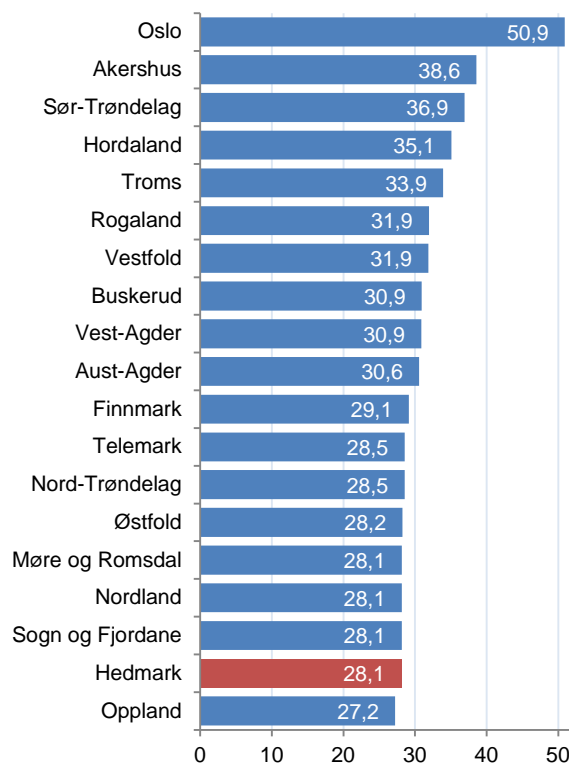
7.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom fylkene. Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 50,9 prosent av den sysselsatte befolkningen i Oslo har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt.

Etter Oslo er det Akershus, Sør-Trøndelag, Hordaland og Troms som har høyest andel av de sysselsatte med høyere utdanning.

Etter disse fylkene er det relativt små forskjeller i andelen med høyere utdanning. Oppland og Hedmark har den laveste andelen med høyere utdanning.

28,1 prosent av befolkningen i Hedmark har minst treårig utdanning fra høyskole eller universitet.

Figur 65: Andel av den sysselsatte befolkningen med minst tre års utdanning på høyskole eller universitet.

7.1.1 Utdanningsnivå i arbeidsliv og befolkning

På forrige side så vi hvordan utdanningsnivået varierte i den sysselsatte befolkningen. Når vi beregner andelen med høy utdanning etter arbeidssted i stedet for etter bosted, får vi et litt annerledes resultat. Oslo har fremdeles den høyeste andelen med høyere utdanning, men nå er nivået 48 prosent. Det er lavere enn når vi målte etter bosted. Det betyr at andel med høyere utdanning blant de som arbeider i Oslo er lavere enn andelen av de som har arbeid og bor i Oslo. Etter Oslo er det Sør-Trøndelag, Akershus og Hordaland som har det mest kompetansekrevende arbeidslivet.

Hedmark er nummer sjettest av fylkene når det gjelder utdanningsnivå blant som arbeider i fylket. Utdanningsnivået er høyere for de som arbeider i fylket enn for de som bor i fylket.

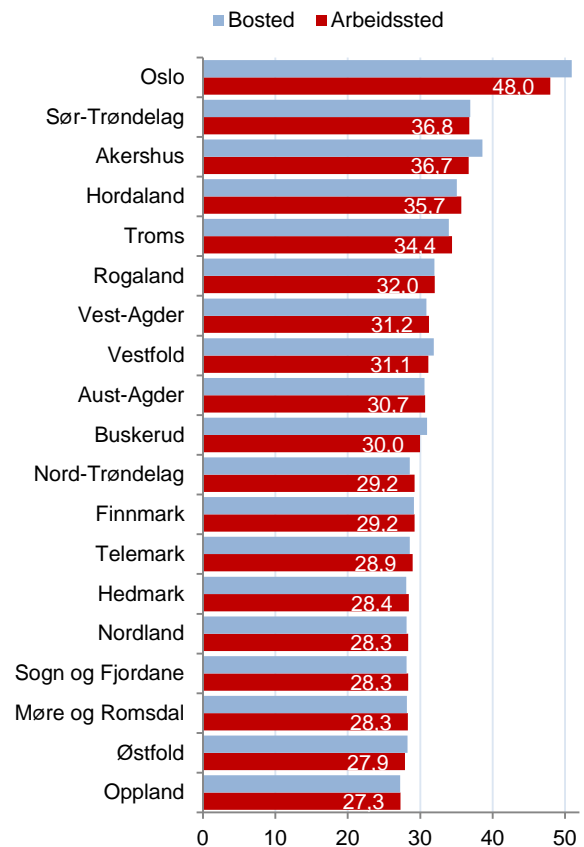
7.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av fylkene.

Oslo har en ganske mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det samme gjelder Akershus, Buskerud og Vestfold. På Østlandet har Østfold, Hedmark, Oppland og Telemark høyere utdanningsnivå blant de som pendler inn. Kanskje betyr det at fylker som Oslo og Vestfold er attraktive steder som bosted for folk med høyere utdanning? I så fall vil Hedmark og Telemark vært tilsvarende mindre attraktive for personer med høy utdanning. Kanskje har de med høyere utdanning større preferanse for å bo urbant? Eller bedre råd til å bo i de relativt dyrere byene?

På Vestlandet er det Rogaland som har høyere utdanningsnivå blant de som pendler ut, mens de andre fylkene har lavere.

Hedmark har mye høyere kompetansenivå blant de som pendler inn, enn blant de som pendler ut av fylket. Det kan være et tegn på at fylket ikke er attraktivt å bo i for folk med høyere utdanning.

Figur 66: Andel sysselsatte med høyere utdanning etter bosted og arbeidssted 2012.

Tabell 24: Andel med høyere utdanning hos pendlere i 2012.

Fylke	Pendler ut (%)	Pendler inn (%)	Differanse (%)
Oslo	51,0	43,0	8,0
Rogaland	33,9	28,2	5,7
Vestfold	36,1	31,0	5,1
Akershus	45,0	41,8	3,1
Sør-Trøndelag	40,2	37,8	2,4
Buskerud	37,7	35,8	1,8
Møre og Romsdal	29,9	30,1	-0,2
Sogn og Fjordane	30,8	31,3	-0,5
Vest-Agder	32,8	33,5	-0,8
Finnmark	31,4	33,6	-2,1
Østfold	32,0	34,2	-2,2
Oppland	29,7	32,6	-2,8
Aust-Agder	34,1	36,9	-2,9
Nordland	29,0	32,3	-3,3
Hordaland	32,2	36,1	-3,9
Telemark	30,9	35,4	-4,5
Hedmark	29,4	35,9	-6,5
Troms	30,7	37,3	-6,7
Nord-Trøndelag	30,9	41,9	-11,0

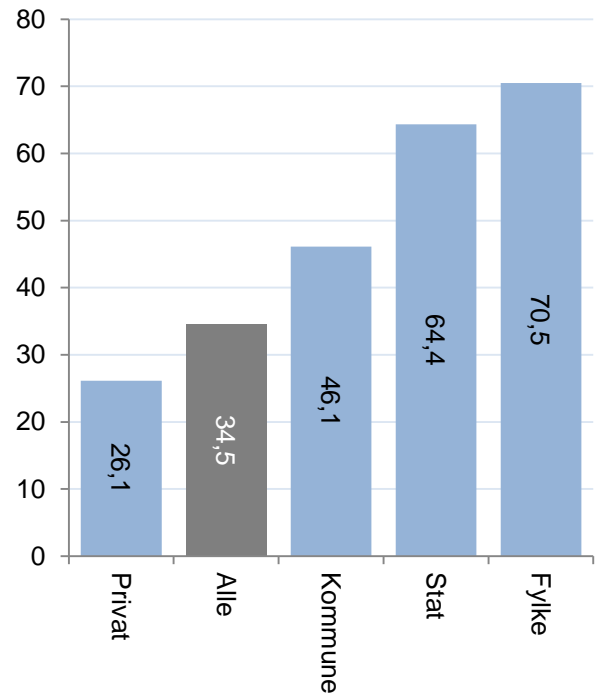
7.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Over 70 prosent av de som arbeider i fylkeskommunene har høyere utdanning, mens 64,4 prosent av de statsansatte har minst 3-årig utdanning.

Blant kommuneansatte er også utdanningsnivået høyere enn gjennomsnittet. Her har 46,1 prosent av arbeidstakerne høyere utdanning.

Næringslivet har mye lavere andel utdannede enn i offentlig sektor. 26,1 prosent av de som jobber i næringslivet har høyere utdanning.

Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

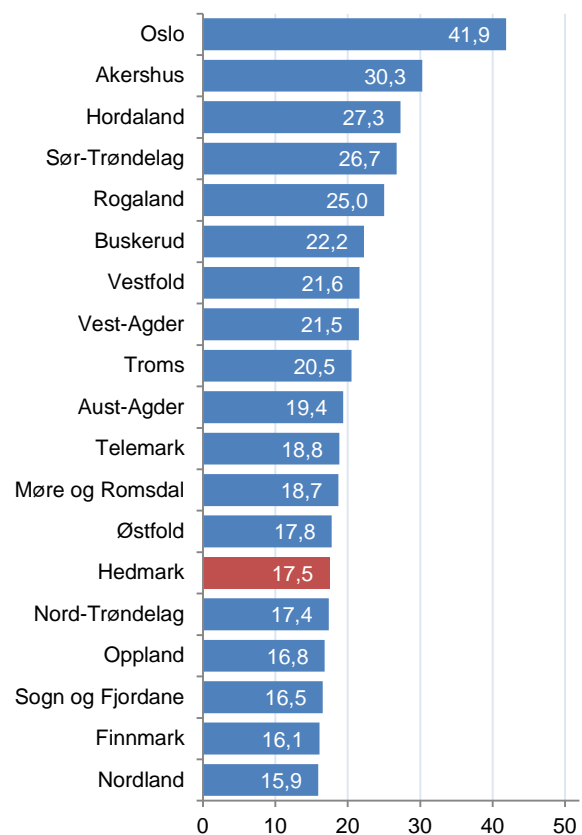
Figur 67: Andel med høyere utdanning etter sektor, 2012.

7.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figur 68.

Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sitt næringsliv. 41,9 prosent av de som arbeider i næringslivet i Oslo har høyere utdanning. Akershus, Hordaland og Sør-Trøndelag har også et høyere utdanningsnivå i næringslivet enn tilsvarende tall på landsbasis. Alle de andre fylkene har et lavere utdanningsnivå i næringslivet enn landet som helhet. Umiddelbart kan det synes som om det ikke er spesielt sterk sammenheng mellom utdanningsnivå og innovasjon. Møre og Romsdal, som utmerket seg da vi målte innovasjonsklima og internasjonalisering, er på den nedre halvdel når det gjelder utdanningsnivå.

Hedmark er nummer 13 av fylkene når det gjelder utdanningsnivå i næringslivet. 17,5 prosent av de som arbeider i næringslivet i Hedmark har høyere utdanning.

Figur 68: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2012.

7.1.5 Utdanningsnivå regioner

Hvordan varierer utdanningsnivået i næringslivet i regionene? I tabellen under ser vi hvordan utdanningsnivået i regionene på Østlandet har utviklet seg.

Tabell 25: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted, 2000-2012.

Rang 2012	Region	2000	2005	2010	2011	2012	Rang 2000	Forbedring rang
1	Akershus Vest	36,0	40,2	41,9	42,0	45,7	1	0
2	Oslo	33,0	35,6	38,1	38,2	41,9	2	0
3	Kongsberg/Numedal	25,0	27,3	30,1	31,0	34,7	3	0
8	Lillehammerregionen	17,9	19,6	21,2	21,2	23,6	9	1
10	Follo	19,0	20,5	21,0	20,9	23,0	7	-3
12	Tønsbergregionen	16,1	18,3	19,9	20,4	22,7	10	-2
14	Sandefjord/Larvik	14,0	15,7	18,2	18,9	20,8	18	4
15	Ringerike/Hole	13,8	15,0	17,8	18,0	20,6	21	6
16	Halden	15,4	16,8	18,4	18,8	20,5	11	-5
17	Drammensregionen	14,7	16,5	17,8	17,9	20,4	14	-3
19	Hamarregionen	14,1	15,7	18,3	18,6	20,2	17	-2
20	Grenland	13,7	15,6	17,7	18,0	19,6	22	2
22	Nedre Romerike	15,2	16,4	17,1	17,2	19,3	13	-9
23	Mossregionen	13,2	15,4	17,0	16,9	19,2	24	1
27	Midt-Telemark	12,6	13,8	16,2	16,3	18,5	27	0
32	Nedre Glomma	11,7	14,2	16,3	16,2	17,9	33	1
33	Vest-Telemark	10,3	12,4	14,6	15,2	17,8	46	13
36	Øvre Romerike	13,5	13,9	14,8	15,0	17,3	23	-13
40	Sør-Østerdal	10,6	12,5	14,7	15,1	16,7	45	5
41	Gjøvikregionen	11,7	13,2	14,9	14,9	16,5	34	-7
47	Fjellregionen	9,9	12,5	13,8	13,9	15,8	53	6
48	Midt-Buskerud	10,7	12,4	14,5	14,2	15,8	42	-6
52	Hadeland	9,5	12,3	14,2	14,3	15,6	55	3
53	Hallingdal	10,3	11,9	13,1	13,1	15,5	48	-5
57	Øst-Telemark	11,2	12,1	13,8	13,6	14,9	38	-19
60	Indre Østfold	9,2	10,9	13,1	13,2	14,4	58	-2
63	Valdres	8,7	10,3	12,5	12,9	14,1	63	0
72	Glåmdal	8,1	9,5	11,6	11,4	13,0	71	-1
79	Midt-Gudbrandsdal	7,4	9,1	10,5	10,2	11,7	76	-3
80	Nord-Gudbrandsdal	7,0	8,4	10,0	10,3	11,5	79	-1

Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal har det høyeste utdanningsnivået av regionene i Norge. Det har de hatt i hvert fall tilbake til år 2000.

Hamarregionen har et utdanningsnivå i næringslivet som er godt over middels, og rangert som nummer 19 av fylkene. Sør-Østerdal er rangert som nummer 40, og har dermed også et utdanningsnivå som er over middels av regionene. Fjellregionen har litt under middels utdanningsnivå i næringslivet, mens Glåmdal har et næringsliv med liten andel av arbeidstakere med høy utdanning.

Sør-Østerdal og Fjellregionen har relativt sett fått et høyere utdanningsnivå i næringslivet siden 2000, som vi ser ved at rangeringen har blitt høyere.

Tolkningen av dette er tvetydig. Dersom det har vært en vekst i antall kompetansearbeidsplasser er det naturligvis bra, men dersom utviklingen skyldes at mange lavkompetansearbeidsplasser har forsvunnet er det mindre positivt. En måtte ha gått inn i disse tallene i mer detalj for å finne ut hva som har skjedd for å kunne forstå drivkreftene.

7.1.6 Utdanningsnivå i kommuner

Vi kan også se på utdanningsnivået i næringslivet i kommune.

Tabell 26: Andel med høyere utdanning i næringslivet i kommunene, etter arbeidssted, 2000-2012.

Rang 2012	Navn	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Rang 2000	Forbedring rang
19	Hamar	17,2	17,1	17,8	17,8	18,2	19,5	19,8	20,0	20,9	22,4	22,2	22,8	25,0	28	9
39	Tolga	11,9	13,5	12,2	13,4	13,4	16,7	17,2	16,7	17,3	17,2	17,2	20,8	21,7	102	63
87	Elverum	12,7	13,0	13,5	13,7	13,7	14,7	15,1	15,3	15,3	16,3	16,1	16,6	18,3	80	-7
88	Stange	14,6	14,9	14,5	15,9	16,1	16,2	17,1	15,9	15,9	16,5	16,3	17,1	18,3	46	-42
101	Løten	13,2	11,8	12,2	14,2	15,0	15,4	13,9	14,7	15,1	16,4	16,1	17,4	17,8	71	-30
120	Os	9,8	10,9	13,2	13,5	12,1	12,1	13,5	12,6	12,8	13,9	13,0	13,8	17,2	175	55
126	Folldal	7,1	8,1	8,4	9,2	8,6	11,8	11,7	11,7	15,1	14,0	15,0	14,7	16,8	307	181
138	Tynset	10,7	11,9	12,5	12,1	12,8	13,5	14,1	13,4	14,4	14,9	14,7	14,4	16,4	144	6
142	Åmot	10,9	11,9	11,5	10,4	11,1	10,2	12,0	13,4	13,8	14,6	14,7	14,2	16,3	137	-5
167	Ringsaker	10,7	10,9	11,0	10,8	11,3	11,2	11,4	11,8	12,8	13,5	14,5	14,2	15,5	148	-19
186	Engerdal	4,6	4,8	6,3	6,8	7,1	8,5	9,8	8,5	9,5	9,8	10,6	12,3	15,1	398	212
224	Grue	9,0	9,1	9,3	9,7	10,0	10,7	10,9	11,3	12,2	12,4	12,1	12,1	14,2	229	5
230	Åsnes	7,4	8,1	8,2	8,4	9,4	10,2	11,3	11,3	12,8	12,5	12,6	12,6	14,0	294	64
239	Kongsvinger	8,8	8,7	9,3	9,3	10,1	10,1	10,7	10,4	10,7	11,6	12,6	12,4	13,9	237	-2
244	Rendalen	12,1	12,7	12,0	10,8	11,8	13,5	12,9	14,8	13,9	14,9	13,7	14,7	13,7	98	-146
262	Stor-Elvdal	8,0	8,0	8,6	9,9	10,0	10,5	11,0	11,4	11,6	13,6	11,9	11,7	13,3	265	3
276	Våler	8,5	8,0	8,2	9,2	9,5	9,7	11,1	10,3	11,2	11,9	11,9	11,6	13,0	246	-30
284	Trysil	6,5	6,9	7,1	7,6	8,8	8,7	9,5	9,9	10,4	11,3	12,0	12,4	12,8	336	52
313	Nord-Odal	7,8	7,6	7,9	6,7	7,0	8,0	8,0	7,9	8,2	9,1	11,1	10,1	12,1	280	-33
331	Sør-Odal	8,1	8,7	8,4	8,0	8,9	9,3	8,8	9,1	9,0	10,1	9,8	9,7	11,6	264	-67
348	Alvdal	6,8	5,7	6,7	6,5	7,2	7,7	7,2	7,5	8,3	8,5	9,6	8,5	11,1	322	-26
405	Eidskog	4,9	5,4	5,6	5,9	5,5	6,2	6,7	6,6	6,8	8,0	8,0	7,5	8,7	386	-19

Hamar har det klart høyeste utdanningsnivået i næringslivet av kommunene i Hedmark. Hamar er rangert som nummer 19 av kommunene i landet med hensyn til utdanningsnivået i næringslivet. Også Tolga, Elverum og Stange er rangert blant de 100 kommunene i landet med høyest utdanningsnivå i næringslivet.

Kommuner som Engerdal og Folldal har hatt en sterk vekst i utdanningsnivået i næringslivet, mens Rendalen har hatt mye svakere vekst i utdanningsnivået enn resten av landet.

7.2 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er stor forskjell på utdanningsnivået mellom de ulike bransjene. Vi kan derfor gjøre en bransjustering på samme måte som vi har gjort tidligere i denne rapporten, og få fram om regionene har mer eller mindre høyt utdanningsnivå, gitt den bransjestrukturen de har. Resultatene er vist i tabellen til høyre. I tabellen har vi først vist normalisert andel med høy utdanning, der vi har sett på differansen mellom andel med høy utdanning i næringslivet i regionen og den tilsvarende andelen på landsbasis. Dernest har vi regnet ut hvor mye av dette avviket som kan forklares av bransjestrukturen, og til slutt en bransjustert utdanningsandel.

Da ser vi at det bare er noen få regioner som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal ligge høyere enn gjennomsnittet for Norge. Det er bare Oslo, Halden og Akershus Vest som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået skal være høyere enn landet.

Når vi justerer for bransjestrukturen, ser vi at rangeringen med hensyn til utdanningsnivå blir litt annerledes enn når vi bare ser på andelen uten å ta hensyn til bransjestrukturen.

Fjellregionen blir rangert mye høyere for sitt utdanningsnivå når vi justerer for bransjestrukturen. Fjellregionen har en andel med høyere utdanning i næringslivet som er 10,5 prosentpoeng lavere enn for landet som helhet. Bransjestrukturen forklarer 7,2 prosentpoeng av denne differansen. Det bransjusterte utdanningsnivået for Fjellregionen er godt over middels, og regionen er nå rangert som nummer 21 av de 83 regionene i landet.

Hamarregionen har ikke en bransjestruktur som er spesielt lavkompetanse, og faller to plasser etter bransjusteringen, men er rangert høyest av regionene i Hedmark på en 21. plass.

Sør-Østerdal er noe under middels.

Glåmdal har et svært lavt kompetansenivå, og dette forklares i liten grad av bransjestrukturen.

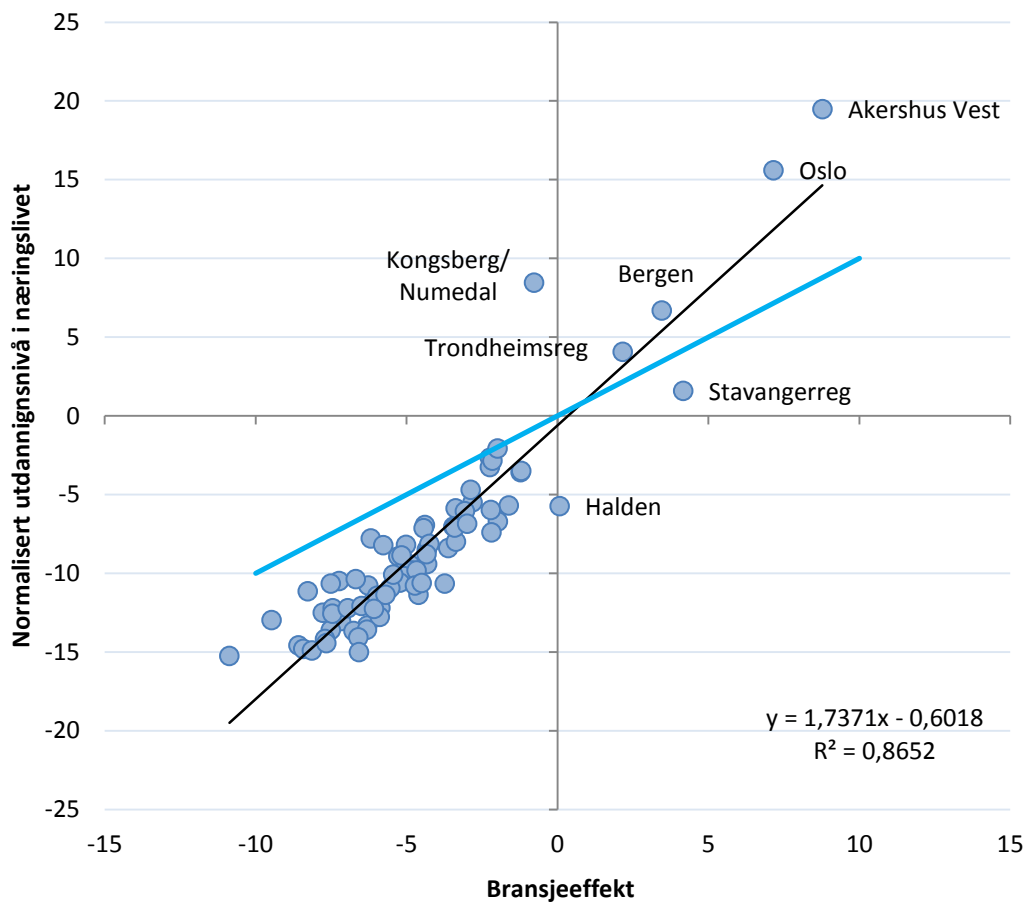
Tabell 27: Normalisert andel med høyere utdanning i næringslivet, bransjeeffekten, og bransjustert andel med høyere utdanning. Rangering blant landets regioner etter bransjustert utdanningsnivå til venstre.

Rang	Region	Normalisert andel	Bransjeeffekt	Bransjustert
1	Akershus Vest	19,5	8,8	10,7
2	Kongsberg/Numedal	8,5	-0,8	9,2
3	Oslo	15,6	7,2	8,4
7	Lillehammerregionen	-2,7	-2,2	-0,4
9	Follo	-3,2	-2,2	-1,0
10	Midt-Telemark	-7,8	-6,2	-1,6
13	Tønsbergregionen	-3,6	-1,2	-2,4
15	Drammensregionen	-5,9	-3,4	-2,5
16	Nedre Romerike	-6,9	-4,4	-2,6
18	Sandefjord/Larvik	-5,5	-2,8	-2,7
21	Hamarregionen	-6,1	-3,1	-3,0
24	Fjellregionen	-10,5	-7,2	-3,3
26	Mosseregionen	-7,0	-3,4	-3,6
27	Øvre Romerike	-8,9	-5,3	-3,7
34	Ringerike/Hole	-5,7	-1,6	-4,1
35	Vest-Telemark	-8,5	-4,3	-4,2
39	Hallingdal	-10,8	-6,3	-4,5
43	Grenland	-6,7	-2,0	-4,7
46	Nedre Glomma	-8,4	-3,6	-4,8
47	Sør Østerdal	-9,6	-4,8	-4,9
49	Gjøvikregionen	-9,8	-4,7	-5,1
60	Midt-Buskerud	-10,5	-4,8	-5,7
62	Indre Østfold	-11,9	-6,1	-5,7
63	Halden	-5,7	0,1	-5,8
65	Midt-Gudbrandsdal	-14,6	-8,6	-6,0
69	Valdres	-12,2	-6,1	-6,1
72	Nord-Gudbrandsdal	-14,8	-8,4	-6,4
74	Øst-Telemark	-11,4	-4,6	-6,8
79	Hadeland	-10,7	-3,7	-6,9
80	Glåmdal	-13,3	-6,3	-7,0

Når en betrakter tabellen, vil den oppmerksomme leser oppdage at de som har høy utdanningsandel i næringslivet også ser ut til å få høy bransjustert andel.

Det betyr at bransjestrukturen ikke helt ut forklarer hvorfor noen regioner har et høyere utdanningsnivå i næringslivet, men at det også må være andre forhold som påvirker utdanningsnivået. Det skal vi se litt mer på, på neste side.

I figuren under har vi satt inn alle regionene etter utdanningsnivå og bransjeeffekten.

Figur 69: Utdanningsnivå, normalisert, og bransjeeffekten på utdanningnivå i norske regioner i 2012.

Av denne figuren kan en lese seg til flere forhold. For det første er det bare seks av 83 regioner med en andel av næringslivets ansatte med høy utdanning som er over andelen på landsbasis. Det er de største byregionene, Akershus Vest og Kongsberg/Numedal. Det er dermed hele 77 regioner som har lavere utdanningsnivå i sitt næringsliv enn gjennomsnittet for Norge.

For det andre er det bare seks regioner som har en bransjestruktur som tilsier en høyere utdanningsandel. Halden er en av disse, men Kongsberg/Numedal ikke har en slik bransjestruktur.

Når vi legger inn en regresjonslinje (den sorte streken), ser vi at korrelasjonen mellom bransjeeffekten og utdanningsandelen er svært høy, hele 0,852. Bransjestrukturen forklarer dermed svært mye av variasjonene, tilsynelatende. Problemet er at bransjestrukturen overforklarer forskjellene. Regresjonsformelen, som vi kan lese av diagrammet er y (utdanningsandel) = $1,7371 \cdot x$ (bransjeeffekt) - $0,6018$. Betaværdien, som er tallet 1,7371 burde ligge nært verdien 1. Da skulle regresjonslinjen vært som den blå streken i diagrammet. Når vi regner ut bransjustert utdanningsandel er det avstanden til den blå streken som gir svaret.

Når vi går inn og ser på utdanningsnivået i regioner som Oslo og Akershus Vest, ser vi at de har mye høyere utdanningsnivå enn landet i alle bransjer. Så hvis en region har en bransjestruktur med en stor andel i kompetanseintensive bransjer, så blir også utdanningsnivået i lite kompetanseintensive bransjer også høyere.

ⁱ Alle tall om arbeidsplasser og sysselsetting er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB.

ⁱⁱ Progressivt gjennomsnitt er et gjennomsnitt for de siste ti årene, der de siste årene gis størst vekt, siste år teller 10, nest siste 9, osv. Dette er en metode som vi bruker for å rangere utviklingen mellom ulike geografiske områder for en rekke indikatorer, fordi vi da ikke bare måler utviklingen i tiårsperioden, men også får med om trenden er positiv eller negativ.

ⁱⁱⁱ Vi bruker begrepet *vekstimpuls* om arbeidsplassvekst, når vi måler veksten i arbeidsplasser i en bransje, eller sektor i prosent av samlet sysselsetting i et område. Dette til forskjell fra prosentvis vekst i antall arbeidsplasser i den samme bransjen fra et tidspunkt til et annet. Da vil bransjer med høy prosentvis egenvekst, men som utgjør en liten andel av samlet sysselsetting komme ut med lav vekstimpuls. Dette gjør at vi slipper å forklare av sektorer og bransjer som har høy prosentvis egenvekst egentlig ikke betyr så mye for utviklingen.

^{iv} Les mer om *shift-share-analysis* og *industry mix effect* og *local share effect* på denne Wikipedia-artikkelen: http://en.wikipedia.org/wiki/Shift-share_analysis

^v Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

^{vi} Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.

^{vii} Eksportklima måles gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har eksport (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha eksport.

Regioninndeling for Hedmark i 2013:

Regionnr.	Region	Kommunenr.	Kommune
10	Fjellregionen	0432	Rendalen
		0436	Tolga
		0437	Tynset
		0438	Alvdal
		0439	Folldal
		0441	Os
11	Glåmdal	0402	Kongsvinger
		0418	Nord-Odal
		0419	Sør-Odal
		0420	Eidskog
		0423	Grue
		0425	Åsnes
		0426	Våler
12	Hamarregionen	0403	Hamar
		0412	Ringsaker
		0415	Løten
		0417	Stange
13	Sør Østerdal	0427	Elverum
		0428	Trysil
		0429	Åmot
		0430	Stor-Elvdal
		0434	Engerdal